POLIROM

JOSÉ SARAMAGO

CAIETUL

TEXTE SCRISE PENTRU BLOG: SEPTEMBRIE 2008 – MARTIE 2009

JOSÉ SARAMAGO

CAIETUL

TEXTE SCRISE PENTRU BLOG: SEPTEMBRIE 2008 – MARTIE 2009

Traducere din limba portugheză
și note de Simina Popa

POLIROM
2010

José Saramago s-a născut la 16 noiembrie 1922 la Azinhaga (Ribatejo), într-o familie modestă. Destinul său scriitoricesc a avut o traiectorie uluitoare, culminând cu decernarea Premiului Nobel pentru Literatură (1998). După debutul din 1947 cu un roman ulterior renegat de scriitor, urmat de o tăcere de aproape două decenii, Saramago a publicat volume de poeme, cronici literare şi politice, nuvele, piese de teatru, nenumărate traduceri, revenind la roman abia în 1977 cu *Manual de pictură şi caligrafie* (Polirom, 2010). *Ridicat de la pământ* (1980) îi aduce recunoaşterea în spaţiul lusitan şi impune fraza şi punctuaţia care vor constitui de acum înainte marca inconfundabilă a stilului său. Celebritatea internaţională o dobândeşte cu *Memorialul mânăstirii* (1982; Polirom, 2007), care, alături de *Anul morţii lui Ricardo Reis* (1984; Polirom, 2003, 2009) şi *Istoria asediului Lisabonei* (1989; Polirom, 2004), formează seria narativă cu tematică istorică, scriitorul acordând o atenţie specială „originii şi identităţii portugheze". În 1991 publică *Evanghelia după Isus Cristos* (Polirom, 2003), cel mai polemic roman al său, care reconstruieşte o viaţă apocrifă a lui Isus. O cotitură în universul tematic romanesc al lui José Saramago o reprezintă seria de ficţiuni ucronice şi alegorice începută cu *Pluta de piatră* (1986; Polirom, 2002) şi continuată de *Eseu despre orbire* (1995; Polirom, 2005, 2008), *Toate numele* (1997; Polirom, 2002, 2008), *Peştera* (2000; Polirom, 2005, 2009), *Omul duplicat* (2002; Polirom, 2009), *Eseu despre luciditate* (2004; Polirom, 2008) şi *Intermitenţele morţii* (2005; Polirom, 2007, 2009). Ultimul său roman, *Cain* (2009), este în curs de traducere la Editura Polirom. José Saramago şi-a petrecut ultimii ani în Lanzarote, Insulele Canare, continuând să scrie şi să publice. S-a stins din viaţă în iunie, 2010.

Caietul lui José Saramago conţine o colecţie de texte scrise pentru blog, în perioada septembrie 2008 – martie 2009. Sunt articole cu tentă politică, în mare parte, despre vremurile actuale, ale crizei financiare, ale abuzurilor de putere, ale nesfârşitelor războaie religioase, însă concepute aşa cum ne-a obişnuit autorul de-a lungul timpului, pornind de la o simplă premisă, construind o poveste, care treptat începe să semene cu realitatea noastră de toate zilele, însă pe care firul logic o aruncă într-un asemenea absurd, încât întrebările care se impun în urma lecturii scot la iveală adevăruri dintre cele mai sumbre.

În 2008, la Editura Polirom s-a inaugurat seria de autor „José Saramago".

Această carte este dedicată colaboratorilor Fundației[1], *în special lui Sérgio Letria și lui Javier Muñoz. Ei sunt cei care, în fiecare seară, în Lisabona și în Lanzarote, așteaptă de la mine, câteodată până târziu, scurtele proze pe care le trimit și care, bob cu bob, au compus până la urmă un volum despre care nu mi-aș fi imaginat niciodată că va fi atât de extins. Ei sunt artizanii acestui blog.*

Nu este nevoie ca această carte să îi fie dedicată lui Pilar, întrucât îi aparținea deja, din ziua în care mi-a spus: „Ai de lucru, scrie un blog".

1. Fundația „José Saramago", înființată în 2007.

Când ne-am stabilit în Lanzarote, în februarie 1993, păstrând însă şi casa din Lisabona, cumnaţii mei María şi Javier, care locuiau deja aici de câţiva ani, împreună cu Luis şi Juanjo, nou-veniţi, mi-au oferit un caiet care să-mi servească drept jurnal al zilelor noastre din Canare. Mi-au pus doar o condiţie: ca din când în când să îi menţionez şi pe ei.

N-am scris niciodată nimic în caietul cu pricina, dar astfel, şi nu prin alte căi, au văzut lumina, vreme de cinci ani, Cadernos de Lanzarote[1]. *Acum, fără să mă fi aşteptat, mă regăsesc într-o situaţie asemănătoare. De data asta, totuşi, forţele mobilizatoare sunt Pilar, Sérgio şi Javier, care se ocupă de blog. Mi-au spus că au rezervat un spaţiu pe blog şi că trebuie să scriu în el, orice, comentarii, reflecţii, simple opinii despre una, alta, în fine,*

---

1. *Caietele din Lanzarote*, volumele I-V, apărute în perioada 1994-1998 (n. r.).

despre ce-mi vine. Mult mai disciplinat decât par adeseori, le-am răspuns că, desigur, o s-o fac, atâta vreme cât nu mi se va cere pentru acest Caiet *asiduitatea pe care eu însumi mi-o impusesem pentru celelalte. Aşadar, în măsura în care aceasta valorează ceva, puteţi conta pe mine.*

José Saramago

Septembrie 2008

15 septembrie

Umblând prin nişte hârtii care şi-au pierdut prospeţimea noutăţii, am dat peste un articol despre Lisabona scris acum câţiva ani şi, nu mi-e ruşine s-o mărturisesc, m-am emoţionat. Poate pentru că nu e vorba, de fapt, de un articol, ci de o scrisoare de dragoste, de dragoste pentru Lisabona. Aşa că m-am hotărât s-o împărtăşesc cu cititorii şi prietenii mei, publicând-o din nou, de data asta pe pagina infinită a internetului, şi să-mi inaugurez cu ea spaţiul meu personal pe acest blog.

Cuvinte pentru un oraş

Era o vreme când Lisabona nu se numea aşa. I se spunea Olisipo pe vremea romanilor,

Olissibona când au cucerit-o maurii, iar aceştia au ajuns să-i spună Aschbouna, poate pentru că nu ştiau să pronunţe barbarul cuvânt. Când maurii au fost învinşi în 1147, după un asediu de trei luni, numele oraşului nu s-a schimbat imediat, în orele următoare: presupunând că acela care avea să fie primul nostru rege a trimis o scrisoare familiei, anunţându-şi înfăptuirea, cel mai probabil e să fi scris în susul paginii Aschbouna, 24 octombrie, sau Olissibona, însă nicidecum Lisabona. Dar oare când a început Lisabona să fie Lisabona, de fapt şi de drept? Au trebuit să treacă cel puţin câţiva ani până să se nască noul nume, cam atâţia câţi le-au trebuit şi cuceritorilor galicieni ca să devină portughezi...

Mărunţişurile acestea istorice nu sunt de mare interes, s-ar zice, dar pe mine m-ar interesa foarte mult, nu doar să aflu, dar să şi văd, în sensul propriu al cuvântului, cum s-a transformat de-a lungul timpului Lisabona din zilele acelea. Dacă ar fi existat cinematograful pe-atunci, dacă bătrânii cronicari ar fi fost operatori de cameră, dacă cele o mie şi una de schimbări prin care a trecut Lisabona de-a lungul secolelor ar fi fost înregistrate, am fi putut să vedem acea Lisabonă de opt secole crescând şi mişcându-se ca o fiinţă vie, ca florile pe care ni le arată televizorul, deschizându-se în câteva

secunde, de la bobocul încă strâns, la splendoarea finală de forme şi culori. Cred că aş iubi acea Lisabonă mai presus de orice.

Fizic, ocupăm un spaţiu, dar sentimental, suntem ocupaţi de o amintire. Amintirea unui spaţiu şi a unui timp, amintirea înăuntrul căreia trăim, ca o insulă între două mări: una căreia îi spunem trecut, alta căreia îi spunem viitor. Putem naviga pe marea trecutului apropiat mulţumită memoriei personale, care a păstrat amintirea itinerariilor ei, dar pentru a naviga pe marea trecutului îndepărtat ar trebui să folosim amintirile acumulate în timp, amintirile unui spaţiu în continuă transformare, la fel de fugarnic precum timpul însuşi. Un asemenea film al Lisabonei, comprimând timpul şi extinzând spaţiul, ar fi memoria perfectă a oraşului.

Cunoaştem un loc atunci când se întâmplă să coincidem cu el, în timpul şi spaţiul pe care îl reprezintă. Locul era acolo, a apărut omul, apoi omul pleacă, locul rămâne tot acolo, locul a făcut omul, omul a transformat locul. Când a trebuit să recreez spaţiul şi timpul Lisabonei în care Ricardo Reis se presupune că şi-a trăit ultimul an, ştiam de la început că cele două noţiuni de timp şi de loc nu aveau să coincidă: cea a adolescentului timid, cum eram, închis între limitele condiţiei sale sociale, şi cea a

poetului lucid şi genial care frecventa cele mai înalte regiuni ale spiritului. Lisabona mea a fost dintotdeauna cea a cartierelor sărace, iar când, mult mai târziu, împrejurările m-au adus să trăiesc în alte medii, amintirea pe care am preferat să o păstrez a fost cea a Lisabonei din primii mei ani, Lisabona oamenilor care au puţin şi simt mult, încă rurală în obiceiuri şi în înţelegerea lumii.

Probabil nu se poate vorbi de un oraş fără să citezi câteva date notabile din existenţa sa istorică. Aici, vorbind despre Lisabona, a fost menţionată doar una, anume cea a începutului ei portughez, deşi n-ar fi aşa de grav păcatul preamăririi... Ar fi, da, în cazul în care am ceda acelui gen de exaltare patriotică, cea care, în lipsa unor inamici reali asupra cărora să îşi asmută presupusa putere, caută stimuli facili ai evocării retorice. Retoricile comemorative, nefiind neapărat ceva rău, comportă totuşi un sentiment de autocomplăcere, care duce la confuzia dintre cuvinte şi fapte, atunci când nu le plasează în locul care le aparţine de drept.

În acea zi de octombrie, abia-începuta Portugalie a făcut un mare pas înainte, şi încă unul atât de hotărât, încât Lisabona nu s-a mai pierdut de atunci. Dar să nu ne îngăduim napoleonica vanitate de a exclama: „Din înălţimile

acelui castel, opt sute de ani ne contemplă" – ca apoi să ne aplaudăm unii pe alţii pentru că am rezistat atât... Să ne gândim mai degrabă că din sângele vărsat de-o parte sau de alta este făcut sângele care ne curge azi prin vine – nouă, moştenitorilor acestui oraş, fii de creştini şi de mauri, de negri şi de iudei, de indieni şi de galbeni, în fine, de toate rasele şi credinţele pe care le considerăm bune, de toate credinţele şi rasele despre care se spune că sunt rele. Să lăsăm în ironica pace a mormintelor acele minţi aberante care, într-un trecut nu prea îndepărtat, au inventat pentru portughezi o „zi a rasei" şi să ne revendicăm magnificul metisaj, nu doar cel al sângelui, ci mai ales al culturilor, cel care a pus bazele Portugaliei şi a făcut-o să dăinuiască până azi.

Lisabona s-a tot transformat în ultimii ani şi a reuşit să trezească în conştiinţa cetăţenilor săi mugurii forţelor care au smuls-o din marasmul în care căzuse. În numele modernizării, se ridică ziduri de beton peste pietrele vechi, se modifică profilurile colinelor, se schimbă peisajele, se transformă unghiurile de vedere. Dar spiritul Lisabonei supravieţuieşte, iar spiritul este cel care face oraşele eterne. Fermecat de acea dragoste nebună şi acel entuziasm divin care stăpânesc poeţii, Camões a scris cândva despre Lisabona: „[...] Tu, Lisabonă nobilă, cu

anii / Ajunsă-a lumii falnică regină"[1]. Să-i iertăm exagerarea. E de ajuns ca Lisabona să fie pur şi simplu cum se cuvine să fie: cultă, modernă, curată, organizată – fără să-şi piardă nimic din sufletul ei. Iar dacă toate aceste bunătăţi o vor face o regină până la urmă, atunci aşa să fie. În republica pe care o alcătuim cu toţii, vor fi întotdeauna bine-venite asemenea regine.

17 septembrie

Iertare pentru Darwin?

O veste bună, vor spune cititorii mai naivi, presupunând că, după atâtea deziluzii, încă mai există unii. Biserica Anglicană, această versiune britanică a unui catolicism instituit în timpul lui Henric al VII-lea ca religie oficială a regatului, a anunţat o decizie importantă: îi vor cere iertare lui Charles Darwin, acum că se sărbătoresc două sute de ani de la naşterea sa, pentru răutatea cu care l-au tratat după

1. Luís de Camões, *Lusiada*, Cântul III, traducere de Aurel Covaci, Editura pentru Literatură Universală, Bucureşti, 1965, p. 97.

publicarea *Originii speciilor* şi, mai ales, după *Originea omului*. Nu am nimic împotriva cererilor de scuze, care apar aproape în fiecare zi dintr-un motiv sau altul, mai puţin atunci când utilitatea le e îndoielnică. Chiar dacă Darwin ar fi fost în viaţă şi dispus să se arate binevoitor, zicând „Da, vă iert", generosul cuvânt n-ar reuşi să şteargă nici măcar o singură insultă, o calomnie sau un dispreţ din toate câte i-au fost aruncate în faţă. Singura care ar beneficia de pe urma unui asemenea demers ar fi Biserica Anglicană, care şi-ar vedea crescut, fără vreo cheltuială, capitalul unei bune conştiinţe. Chiar şi aşa, e de apreciat regretul, deşi tardiv, care poate îl va stimula pe Papa Benedict al XVI-lea, angajat acum într-o manevră diplomatică în ce priveşte laicismul, să le ceară iertare lui Galileo Galilei şi lui Giordano Bruno, în special acestuia din urmă, torturat creştineşte, cu toată caritatea, chiar până la rugul pe care a fost ars.

Scuzele nu vor fi deloc pe placul creaţioniştilor nord-americani. Poate se vor preface indiferenţi, dar, evident, e vorba de un obstacol în planurile lor. Ale acelor republicani care, precum candidata lor la vicepreşedinţie, arborează steagul unei asemenea aberaţii numite creaţionism.

18 septembrie

George Bush sau epoca minciunii

Mă întreb cum şi de ce Statele Unite, o ţară mare în toate, a avut de atâtea ori nişte preşedinţi atât de mici. George Bush e poate cel mai mic dintre toţi. Cu o inteligenţă mediocră, o ignoranţă abisală şi o exprimare verbală confuză şi în permanenţă atrasă de irezistibila tentaţie a purului nonsens, bărbatul acesta s-a prezentat umanităţii în postura grotescă a unui *cowboy* care a moştenit lumea şi-a luat-o drept o turmă de vite. Nu ştim ce gândeşte de fapt, nu ştim nici măcar dacă gândeşte (în sensul nobil al cuvântului), nu ştim dacă nu este pur şi simplu un robot prost programat, care în mod constant încurcă şi schimbă mesajele pe care le are înregistrate înăuntrul său. Dar, să-i recunoaştem meritul măcar o dată în viaţă, există în robotul George Bush, preşedintele Statelor Unite, un program care funcţionează la perfecţie: cel al minciunii. El ştie că minte, însă, aparţinând categoriei comportamentale a mincinosului compulsiv, ar continua să mintă şi dacă ar avea dinaintea ochilor cel mai evident dintre adevăruri, ar continua să mintă chiar şi

dacă i-ar răbufni în faţă adevărul. A minţit ca să facă război în Irak, la fel cum minţise deja asupra trecutului său tulbure şi echivoc, anume, cu aceeaşi nerușinare. Minciuna la Bush vine de foarte departe, o are în sânge. În calitatea sa de mincinos emerit, este corifeul tuturor acelor mincinoşi care l-au înconjurat, l-au aplaudat şi l-au slujit în timpul ultimilor ani.

George Bush a expulzat adevărul din lume pentru ca, în locul lui, să fructifice epoca minciunii. Societatea umană actuală este contaminată de minciună ca de cea mai rea boală morală, iar el este unul din principalii responsabili. Minciuna circulă nepedepsită peste tot, deja a devenit un fel de *altfel de adevăr*. Acum câţiva ani, când un prim-ministru portughez, al cărui nume, din compasiune, îl omit aici, a afirmat că „politica este arta de a nu spune adevărul", nu avea cum să-şi imagineze că George Bush, puţin mai târziu, avea să transforme şocanta afirmaţie într-o farsă candidă a unui om politic periferic, lipsit de conştiinţa reală a valorii şi semnificaţiei cuvintelor. Pentru Bush, politica e, pur şi simplu, o pârghie pentru afaceri, şi poate cea mai bună dintre toate – minciuna ca armă, minciuna ca avangardă a tancurilor şi a tunurilor, minciuna peste ruine, peste morţi, peste mizerele şi veşnic frustratele speranţe ale umanităţii. Nu e clar dacă lumea e un loc

mai sigur în ziua de azi, dar să nu ne îndoim că ar fi fost mult mai curat fără politica imperialistă şi colonialistă a preşedintelui Statelor Unite, George Walker Bush, şi a celorlalţi care, conştienţi de frauda pe care o comiteau, i-au deschis calea spre Casa Albă. Istoria le va cere socoteală.

19 septembrie

Berlusconi & Co.

Conform revistei nord-americane *Forbes*, un Gotha al bogăţiei mondiale, averea lui Berlusconi urcă la aproape 10 000 de milioane de dolari. Câştigaţi onorabil, firește, deşi nu cu puţine ajutoare externe, cum a fost, de exemplu, al meu. Fiind eu publicat în Italia de Editura Einaudi, proprietate a numitului Berlusconi, ceva bani l-oi fi făcut să câştige. O infimă picătură de apă în ocean, evident, dar care îi ajunge măcar să-şi plătească probabil trabucurile, presupunând că nu doar corupţia e viciul lui. În afară de ce se cunoaşte în general, ştiu foarte puţine despre viaţa şi miracolele lui Silvio Berlusconi, *Il Cavaliere*. Mult mai multe decât mine trebuie că ştie poporul italian, care nu o

dată sau de două ori, ci de trei ori l-a aşezat pe scaunul de prim-ministru. Or, după cum auzim de obicei că se spune, popoarele sunt suverane, şi nu doar suverane, ci şi înţelepte şi prudente, mai ales de când neîntrerupta practică a democraţiei le-a oferit cetăţenilor anumite cunoştinţe utile despre cum funcţionează politica şi despre diversele metode de a obţine puterea. Asta înseamnă că poporul ştie foarte bine ce vrea atunci când e chemat la vot. În cazul concret al poporului italian, căci despre el vorbim, s-a demonstrat că înclinaţia sentimentală pe care o încearcă pentru Berlusconi, manifestată în trei rânduri, rămâne indiferentă în faţa oricărei consideraţii de ordin moral. De fapt, pe tărâmul mafiei şi al camorrei, ce importanţă ar putea avea faptul dovedit că prim-ministrul este un delincvent? Într-o ţară în care justiţia nu s-a bucurat niciodată de o bună reputaţie, ce mai contează că prim-ministrul determină aprobarea legilor în funcţie de interesele sale, protejându-se de orice încercare de pedepsire a infracţiunilor şi abuzurilor de putere?

Eça de Queiroz spunea că, dacă am înconjura o instituţie cu hohote de râs, ar cădea la pământ, făcută bucăţi. Asta era atunci. Ce să mai spunem, dară, de recenta interdicţie, ordonată de Berlusconi, ca filmul *W.* al lui Oliver Stone să nu ruleze la ei? Chiar până acolo au ajuns puterile lui *Il Cavaliere*? Cum e posibil să se

fi comis o asemenea samavolnicie, cu atât mai mult cu cât ştim că, oricâte hohote de râs ar înconjura Quirinalele, tot nu vor cădea? Indignarea noastră e îndreptăţită, cu toate că ar trebui să facem un efort pentru a înţelege complexitatea inimii omeneşti. *W.* e un film care îl atacă pe Bush, iar Berlusconi, om de suflet, aşa cum ştie să fie un şef mafiot, este prieten, coleg, părtaş al celui care încă se află în funcţia de preşedinte al Statelor Unite. Se potrivesc bine. Dar n-ar fi deloc bine ca poporul italian să aşeze pentru a patra oară posteriorul lui Berlusconi în scaunul puterii. În cazul ăsta, nu ne-ar mai scăpa nici un hohot de râs.

20 septembrie

La cimitirul din Pulianas

Într-o zi, cam acum şapte-opt ani, ne-a căutat, pe Pilar şi pe mine, un leonez numit Emilio Silva, cerându-ne sprijin pentru proiectul la care îşi propusese să se înhame, anume să găsească ce mai rămăsese din bunicul lui, ucis de franchişti la începutul Războiului Civil. Ne cerea sprijinul moral, nimic mai mult. Bunica lui îşi manifestase dorinţa ca oasele bunicului

să fie recuperate şi îngropate cum se cuvine. Mai mult decât dorinţa unei bătrâne încăpăţânate, Emilio Silva a luat cuvintele ei ca pe un ordin care îi revenea lui spre îndeplinire, orice s-ar fi întâmplat. A fost primul pas al unei mişcări colective care s-a răspândit rapid în toată Spania: să se recupereze, din şanţuri şi gropi comune, unde fuseseră îngropate, zecile de mii de victime ale urii fasciste, să fie identificate şi încredinţate familiilor. O treabă foarte grea care n-a întâlnit doar susţinători, e de ajuns să amintim eforturile continue ale dreptei spaniole, din punct de vedere politic şi sociologic, de a împiedica o realitate deja entuziastă şi înduioşătoare – să sapi şi să dai pământul la o parte ca să ridici resturile celor care au plătit cu viaţa fidelitatea propriilor idei şi a principiilor republicane. Permiteţi-mi să menţionez, ca un salut simbolic adresat tuturor celor care s-au dedicat acestei îndeletniciri, numele lui Ángel del Río, un cumnat de-al meu, care şi-a consacrat mult din timpul său, inclusiv două cărţi de cercetare, celor dispăruţi şi celor supuşi represaliilor.

Era inevitabil ca recuperarea rămăşiţelor lui Federico García Lorca, îngropat la fel ca mii de alţi oameni în groapa comună din Viznar, în provincia Granada, să devină numaidecât un adevărat imperativ naţional. Unul dintre cei

mai mari poeţi ai Spaniei, cel mai cunoscut universal, se află acolo, pe acel câmp – de fapt într-un loc în apropierea căruia există practic certitudinea că ar fi groapa în care se odihneşte autorul lui *Romancero ţigan*, alături de alţi trei împuşcaţi, un învăţător pe nume Dióscoro Galindo şi doi banderilieri anarhişti, Joaquín Arcollas Cabezas şi Francisco Galadí Melgar. Cu toate acestea, în mod ciudat, familia lui García Lorca s-a opus întotdeauna deshumării. Argumentele pretinse aveau toate legătură, în mai mare sau mai mică măsură, cu chestiuni pe care le putem clasifica drept pudoare socială, precum curiozitatea malefică a mijloacelor de comunicare socială, spectacolul în care avea să se transforme dezgroparea osemintelor, motive fără îndoială respectabile, dar care, îmi permit să o spun, au pierdut astăzi din greutate, în faţa simplităţii cu care nepoata lui Dióscoro Galindo a răspuns, atunci când, într-un interviu pentru un post de radio, a fost întrebată unde va duce rămăşiţele bunicului ei, dacă le va găsi: „La cimitirul din Pulianas". Trebuie explicat că Pulianas, în provincia Granada, este satul unde muncea Dióscoro Galindo şi în care familia lui locuieşte încă. Numai paginile cărţilor se întorc, cele ale vieţii nu.

22 septembrie

AZNAR, ORACOLUL

Putem dormi liniştiţi, încălzirea globală nu există, e o invenţie răutăcioasă a ecologiştilor pe linia strategică a „ideologiei lor în derivă totalitară", după cum a definit-o implacabilul observator al politicii planetare şi al fenomenelor universului, José María Aznar[1]. N-am şti cum să trăim fără omul ăsta. Nu contează că în fiecare zi încep să răsară flori în Oceanul Arctic, nu contează că gheţarii din Patagonia se micşorează cu fiecare oftat, ridicând astfel temperatura atmosferei cu o milionime de grad, nu contează că Groenlanda a pierdut o parte importantă din teritoriul său, nu contează seceta, nu contează inundaţiile care rad tot şi iau atâtea vieţi cu ele, nu contează uniformizarea din ce în ce mai evidentă a anotimpurilor, nimic din toate acestea nu contează, din moment ce emeritul José María neagă existenţa

1. José María Aznar López (n. 1953) a fost prim-ministru al Spaniei între 1996 şi 2004. Din 1989 este membru al Partidului Popular, pe care l-a condus între 1990-2004.

încălzirii globale, bazându-se pe paginile călătoare dintr-o carte[1] a președintelui ceh Vaclav Klaus, pe care Aznar însuși, dintr-un încântător spirit de solidaritate științifică și instituțională, o va prezenta în curând. Parcă îl și auzim. Totuși, ne frământă o îndoială foarte serioasă și e momentul s-o prezentăm considerației cititorului. Oare care este originea, izvorul, sursa acestei sistematici atitudini negaționiste? Să fi ieșit dintr-un ou dialectic depus de Aznar în uterul Partidului Popular, pe vremea când era șeful și stăpânul lui? Când Rajoy[2], cu acea seriozitate compusă care îl caracterizează, ne-a informat că un văr de-al său, profesor universitar, parcă de fizică, i-a spus că treaba asta cu încălzirea globală e o prostie, oare îndrăzneața afirmație a fost doar fructul unei imaginații celte supraîncălzite, care n-a știut să înțeleagă ce i se explicase, ori, ca să revenim

1. Vaclav Klaus, *Modrá, nikoli zelená planeta* (*Planeta albastră, nu verde*, 2007).
2. Mariano Rajoy (n. 1955) este din 2004 președintele Partidului Popular, momentan liderul opoziției în parlamentul spaniol. A intrat în viața politică națională în timpul guvernării lui Aznar, fiind numit ministru al administrației publice, apoi al educației și culturii, iar în cele din urmă vice-președinte al guvernului spaniol.

la oul dialectic, să fi fost asta o doctrină, o regulă, un principiu gravat cu litere mici în abecedarul Partidului Popular, caz în care, dacă Rajoy ar fi fost doar nefericitul reproducător al cuvintelor vărului profesor, oracolul în care s-a transformat fostul său șef n-a vrut să piardă ocazia de a se impune încă o dată în fața acestui ignorant?

Nu mai am prea mult spațiu, dar poate mai încape încă un apel la bunul-simț. Din moment ce e sigur că planeta pe care trăim a trecut deja prin șase sau șapte epoci glaciare, oare nu ne aflăm la începutul unei alte epoci de acest gen? Oare coincidența dintre o asemenea posibilitate și acțiunile continue ale omului împotriva mediului înconjurător nu se aseamănă foarte mult cu acele cazuri, atât de frecvente, în care o boală ascunde o altă boală? Gândiți-vă la asta, vă rog. În următoarea epocă glaciară sau în aceasta care tocmai începe, gheața va acoperi Parisul. Putem să stăm liniștiți, nu se va întâmpla mâine. Dar avem, cel puțin, o îndatorire pentru azi: să nu ajutăm era glaciară care se apropie. Și, țineți minte, Aznar e doar un episod. Nici o teamă.

23 septembrie

Biografii

Cred că toate cuvintele pe care le pronunţăm, toate mişcările şi gesturile pe care le facem, duse până la capăt sau doar schiţate, fiecare dintre ele şi toate la un loc pot fi înţelese ca piese dispersate ale unei autobiografii neintenţionate care, deşi involuntară, sau poate chiar de aceea, nu e mai puţin sinceră şi veridică decât cea mai minuţioasă relatare a unei vieţi transpuse în scris şi pe hârtie. Convingerea mea că tot ce spunem şi facem de-a lungul timpului, chiar şi atunci când pare lipsit de sens şi importanţă, este expresia noastră biografică, şi n-ar avea de ce să nu fie, m-a determinat să sugerez într-o zi, cu mai multă seriozitate decât ar putea părea la prima vedere, că toate fiinţele umane ar trebui să-şi povestească vieţile în scris, iar toate miile de milioane de volume, când nu vor mai avea loc pe Pământ, să fie duse pe Lună. Asta ar însemna că marea, enorma, gigantica, incomensurabila, imensa bibliotecă a existenţei umane ar trebui să fie împărţită mai întâi în două părţi, iar apoi, odată cu trecerea timpului, în trei, în patru sau chiar în

nouă, presupunând că pe celelalte opt planete ar exista condiţii atmosferice atât de binevoitoare încât să respecte fragilitatea hârtiei. Mă gândesc că relatările acelor vieţi simple şi modeste, care ar încăpea în doar jumătate de duzină de pagini, sau chiar mai puţin, ar trebui trimise pe Pluto, cel mai îndepărtat dintre fiii Soarelui, unde cu siguranţă cercetătorii rar ar vrea să călătorească.

Sigur ar apărea probleme şi îndoieli în momentul stabilirii şi definirii criteriilor de alcătuire ale aşa-ziselor „biblioteci". De exemplu, opere precum jurnalul lui Amiel, al lui Kafka sau al Virginiei Woolf, biografia lui Samuel Johnson, autobiografia lui Cellini, memoriile lui Casanova sau confesiunile lui Rousseau, pe lângă multe altele de importanţă umană şi literară similară, ar trebui, indiscutabil, să rămână pe planeta unde au fost scrise, ca dovadă a trecerii prin această lume a unor bărbaţi şi femei care, din câte au trăit, indiferent de motivele lor, bune sau rele, au lăsat un semn, o prezenţă, o influenţă care, din moment ce au dăinuit până astăzi, vor continua să impresioneze şi generaţiile viitoare. Problemele ar apărea la alegerea celor ce urmează să rămână sau să fie trimise în spaţiu – ceea ce ar face să se reflecte inevitabilele valorizări subiective, prejudecăţile, temerile, ranchiuni mai vechi sau mai noi,

iertări imposibile, justificări târzii, tot ce în viaţă e fantasmă, disperare şi agonie, în fine, natura umană. Cred că, până la urmă, cel mai bine ar fi să lăsăm lucrurile aşa cum sunt. La fel ca mare parte din cele mai bune idei, şi a mea e impracticabilă. Asta este.

24 septembrie

Divorţuri şi biblioteci

De vreo două ori, sau poate să fi fost trei, au venit la mine la Târgul de Carte din Lisabona, în anii trecuţi, tot atâţia cititori, cocoşaţi de greutatea zecilor de volume noi, proaspăt cumpărate şi, în general, încă în ţiplele de plastic originare. Celui dintâi care a venit la mine aşa, i-am pus întrebarea care mi s-a părut cea mai logică, anume, dacă întâlnirea cu lucrările mele fusese ceva recent şi, după câte se vede, fulminant. Mi-a răspuns că nu, că mă citea de mult, dar că divorţase, iar fosta soţie, şi ea cititoare entuziastă, luase cu ea în noua viaţă biblioteca familiei, acum destrămată. M-am gândit atunci, şi despre asta am scris câteva rânduri în vechile *Cadernos de Lanzarote*, că ar fi interesant să studiez subiectul din punctul

de vedere al importanţei divorţurilor în multiplicarea bibliotecilor, după cum am denumit-o la momentul respectiv. Recunosc că ideea era destul de provocatoare, aşa că am lăsat-o în pace, cel puţin pentru a nu fi acuzat că pun interesele mele materiale mai presus de armonia cuplurilor. Nu ştiu, nici nu-mi imaginez câte despărţiri conjugale vor fi cauzat alcătuirea unor noi biblioteci, fără a le prejudicia pe cele vechi. Cele două sau trei cazuri, căci de atâtea am aflat, n-au fost suficiente ca să se facă primăvară – sau, prin vorbe mai explicite, aşa nu se vor îmbunătăţi nici veniturile editorului, nici câştigurile mele pentru drepturi de autor.

Dar un lucru la care sincer nu mă aşteptam era ca această criză economică, ce ne ţine într-un stadiu de alertă continuă, să îngreuneze şi mai mult divorţurile şi, în consecinţă, ambiţionata progresie aritmetică a bibliotecilor, iar asta, un aspect asupra căruia cu siguranţă vom fi cu toţii de acord, înseamnă un adevărat atentat asupra culturii. Ce să mai zicem, de exemplu, despre problema complexă, şi nu de puţine ori lipsită de soluţie, de a găsi în ziua de azi un cumpărător pentru un apartament? Dacă multe procese de divorţ stagnează momentan, fără să ajungă în tribunale, asta este cauza, şi nu alta. Şi mai rău de atât, cum ar trebui să se procedeze în cazul anumitor comportamente

scandaloase, bine-cunoscute, precum cel de a continua să locuiască în aceeaşi casă, din păcate frecvent şi absolut imoral, poate nu dormind în acelaşi pat, dar folosind aceeaşi bibliotecă? S-a pierdut respectul, s-a pierdut simţul decenţei, iată situaţia deplorabilă la care am ajuns. Şi să nu spuneţi că e de vină Wall Street-ul – în comediile de la televizor, pe care le finanţează, nu se vede nici măcar o carte.

25 septembrie

Pură aparenţă

Bănuiesc că la începutul începuturilor, înainte să fi inventat vorbirea, care este, după cum ştim, suprema creatoare de incertitudini, nu ne frământa nici o îndoială serioasă despre cine suntem şi despre relaţia noastră personală sau colectivă cu locul în care ne aflăm. Lumea, firește, nu putea fi decât ceea ce vedeau ochii noştri clipă de clipă şi, de asemenea, ca o informaţie complementară, ceea ce restul simţurilor – auzul, pipăitul, mirosul, gustul – reuşeau să înţeleagă din ea. În acel moment de început, lumea era pură aparenţă şi pură suprafaţă. Materia era doar aspră sau netedă,

amară sau dulce, acră sau insipidă, sonoră sau silenţioasă, cu miros sau fără miros. Toate lucrurile erau ceea ce păreau să fie, pentru simplul fapt că nu exista alt motiv pentru a părea altfel şi a fi altceva. În vremurile acelea străvechi, nu ne trecea prin cap că materia ar putea fi „poroasă". Cu toate acestea, în ziua de azi, deşi ştim că, de la ultimul virus până la univers, nu suntem decât compoziţii de atomi şi că în interiorul lor, în afară de masa care le e specifică şi îi defineşte, încă mai rămâne spaţiu pentru gol (nu există compact absolut, totul e penetrabil), în continuare, aşa cum o făceau şi strămoşii noştri din peşteri, înţelegem, identificăm şi recunoaştem lumea în funcţie de aparenţa sub care ni se prezintă de fiecare dată. Bănuiesc că spiritul filozofic şi spiritul ştiinţific au apărut probabil într-o zi în care cineva a avut intuiţia că această aparenţă, în calitatea sa de imagine exterioară captabilă de către conştiinţă şi folosită drept hartă a cunoştinţelor, ar putea fi şi o iluzie a simţurilor. Deşi se referă în mod obişnuit mai mult la sfera morală decât la sfera fizică, este cunoscută expresia populară care sintetizează această iluzie: „Aparenţele amăgesc". Sau înşală, adică acelaşi lucru. N-ar lipsi exemplele, dacă spaţiul ar permite.

Ca scriitor, m-a preocupat întotdeauna ce se ascunde în spatele simplelor aparenţe, iar acum nu mă refer la atomi sau subparticule, care, în calitatea lor, sunt întotdeauna aparenţa a ceva ascuns. Vorbesc însă de chestiuni curente, obişnuite, cotidiene, precum, de exemplu, sistemul politic pe care îl numim democraţie, acelaşi despre care Churchill zicea că este cel mai puţin rău dintre sistemele cunoscute. N-a zis cel mai bun, a zis cel mai puţin rău. După câte vedem, s-ar spune că îl considerăm mai mult decât suficient, iar aceasta, cred, e o greşeală de percepţie pentru care, fără să ne dăm seama, vom plăti zi de zi. Voi reveni asupra subiectului.

26 septembrie

Testul curăţeniei

Conform Declaraţiei Drepturilor Omului, articolul numărul 12: „Nimeni nu va fi supus la imixtiuni arbitrare în viaţa sa personală, în familia sa, în domiciliul sau în corespondenţa sa, nici la atingeri aduse onoarei şi reputaţiei sale". Şi încă: „Orice persoană are dreptul la protecţia legii împotriva unor asemenea imixtiuni

sau atingeri". Așa scrie. Documentul are, între altele, semnătura reprezentantului Statelor Unite, fapt care asumă, în consecință, un compromis al Statelor Unite în ce privește îndeplinirea efectivă a dispozițiilor conținute în această Declarație, și totuși, spre rușinea sa și a noastră, acele dispoziții nu valorează nimic, mai ales atunci când aceeași lege, care ar trebui să protejeze, nu doar că n-o face, dar mai și omologhează prin autoritatea sa cele mai mari abuzuri, inclusiv cele pe care numitul articol 12 le enumeră spre condamnare. Pentru Statele Unite, orice persoană, fie emigrant sau simplu turist, indiferent de activitatea profesională, e un potențial delincvent, obligat, ca în Kafka, să-și dovedească nevinovăția fără să știe de ce e acuzat. Onoare, demnitate, reputație – sunt vorbe de tot râsul pentru câinii cerberi care păzesc intrările în țară. Știam deja toate astea, le-am experimentat în interogatorii conduse intenționat într-o manieră umilitoare, ni s-a mai întâmplat să ne urmărească cu privirea agentul de serviciu de parcă am fi fost un vierme respingător. În sfârșit, eram deja obișnuiți să fim maltratați.

Dar acum apare ceva nou, încă o răsucire a șurubului opresiv. Casa Albă, unde este găzduit cel mai puternic om de pe planetă, după cum zic ziariștii în criză de inspirație, Casa Albă,

repetăm, a autorizat agenţii de poliţie de la graniţe să analizeze şi să revizuiască documentele oricărui cetăţean străin sau nord-american, chiar dacă nu există suspiciuni cum că acea persoană ar avea intenţia să participe într-un atentat. Respectivele documente vor fi păstrate „pentru o perioadă rezonabilă de timp" într-o bibliotecă imensă unde se păstrează tot felul de date personale, de la simple agende cu contacte până la corespondenţe electronice, se presupune confidenţiale. Tot acolo se va păstra şi o cantitate incalculabilă de copii ale hard-diskurilor din computerele noastre, făcute de fiecare dată când ne vom prezenta pentru a intra în Statele Unite, pe la oricare din graniţele sale. Cu tot ce conţin ele: lucrări de cercetare ştiinţifică, tehnologică, creativă, teze academice sau o simplă poezie de dragoste. „Nimeni nu va fi supus la imixtiuni arbitrare în viaţa sa personală", spune sărmanul articol 12. Iar noi spunem: uitaţi cât de puţin valorează semnătura unui preşedinte al celei mai mari democraţii din lume.

Iată. Am aplicat Statelor Unite infailibilul test al curăţeniei şi am aflat că nu sunt doar murdari – sunt incredibil de murdari.

29 septembrie

Limpede ca apa

Aşa cum se întâmplă dintotdeauna şi se va întâmpla întotdeauna, orice tip de organizare socială umană are drept temă centrală chestiunea puterii, din care pornesc toate şi către care toate ajung să tindă, iar problema teoretică şi practică cu care ne confruntăm este să identificăm cine o deţine, să verificăm cum a ajuns la ea, să cercetăm cum o foloseşte, mijloacele de care se serveşte şi scopurile pe care le are în vedere. Dacă democraţia ar fi, de fapt, ceea ce, cu o autentică sau prefăcută candoare, susţinem că este, guvernul poporului din popor pentru popor, orice dezbatere asupra chestiunii puterii şi-ar pierde sensul, din moment ce, poporul fiind cel care deţine puterea, poporului i-ar reveni administrarea ei şi, fiind poporul administratorul puterii, evident că ar trebui s-o facă pentru binele propriu şi pentru propria fericire, căci la asta l-ar obliga ceea ce numesc, fără nici o pretenţie de rigoare conceptuală, legea conservării vieţii. Acum, doar un spirit pervers, panglossian până la cinism, ar îndrăzni să proclame sus şi tare fericirea

unei lumi pe care, dimpotrivă, nimeni n-ar trebui să pretindă că o acceptă așa cum este, doar pentru că se presupune că este cea mai bună dintre lumile posibile. Este exact situația concretă a lumii așa-numite democratice, care dacă într-adevăr are popoare guvernate, la fel de adevărat este și că nu sunt guvernate nici de către ele, nici pentru ele. Nu în democrație trăim noi, ci într-o plutocrație care, din locală și la îndemână, s-a transformat în universală și inaccesibilă.

Prin definiție, puterea democratică ar trebui să fie întotdeauna provizorie și conjecturală, să depindă de stabilitatea votului, de fluctuația ideologiilor sau intereselor de clasă și, ca atare, să poată fi înțeleasă ca un barometru organic care înregistrează variațiile voinței politice a societății. Dar, atât ieri, precum și azi, iar azi cu o amplitudine din ce în ce mai mare, abundă cazurile de schimbări politice aparent radicale, care au avut ca efect schimbări radicale de guvern, dar cărora nu le-au urmat schimbările economice, culturale și sociale radicale, pe care le promisese rezultatul sufragiului. A spune în ziua de azi guvern „socialist", „social-democrat", „conservator", „liberal" și a-l intitula „putere" este ca și cum ai vrea să denumești ceva ce în realitate nu este acolo unde pare a fi, ci într-un alt loc de neatins – cel al puterii economice și

financiare, ale cărei contururi le putem zări în filigran, dar care în mod invariabil ne scapă când încercăm să ajungem mai aproape de ea şi inevitabil contraatacă dacă avem pretenţia de a încerca să-i reducem sau să-i regularizăm dominaţia, subordonând-o interesului general. Cu alte şi mai clare cuvinte, vreau să spun că popoarele nu şi-au ales guvernele pentru ca acestea să le „ducă" la Piaţă, ci Piaţa este cea care condiţionează guvernele, prin toate mijloacele, astfel încât să-i „aducă" popoarele. Iar dacă vorbesc aşa despre Piaţă, o fac pentru că în ziua de azi, mai mult ca niciodată cu fiecare zi ce trece, este instrumentul puterii prin excelenţă autentică, unică şi de netăgăduit, instrumentul puterii economice şi financiare mondiale, aceea care nu e democratică, pentru că nu a ales-o poporul, care nu e democratică pentru că nu e controlată de popor, care, în sfârşit, nu e democratică, pentru că nu vizează fericirea poporului.

Strămoşul nostru din peşteră ar zice: „E apă". Noi, ceva mai înţelepţi, atragem atenţia: „Da, dar e contaminată".

30 septembrie

Speranţe şi utopii

Despre virtuţile speranţei s-a scris mult şi s-a vorbit şi mai mult. Aşa cum a fost cu utopiile, şi va fi în continuare, speranţa a fost întotdeauna, de-a lungul timpului, un fel de paradis visat de sceptici. Şi nu numai de sceptici. Credincioşi înfocaţi, din cei cu slujbe şi împărtăşanie, din cei convinşi că deasupra lor stă mâna milostivă a lui Dumnezeu, apărându-i de ploaie şi de căldură, nu uită să-l roage să le îndeplinească în viaţa asta măcar o mică parte din fericirile pe care le-a promis pentru viaţa cealaltă. De aceea, cine nu e satisfăcut cu ce a primit la împărţirea inegală a bunurilor lumii, în special cele materiale, se agaţă de speranţa că dracul nu-l aşteaptă tot timpul după uşă şi că bogăţia îi va intra într-o bună zi, mai degrabă mai devreme decât mai târziu, pe fereastră. Cine a pierdut totul, dar a avut norocul să-şi păstreze măcar trista viaţă, consideră că i se cuvine dreptul prin excelenţă uman de a spera că ziua de mâine nu va fi la fel de nefericită precum cea de azi. Presupunând, firește, că există dreptate pe lume. Or,

dacă în locurile şi timpurile acestea ar exista ceva care să merite un asemenea nume, nu mirajul obişnuit cu care se amăgesc ochii şi mintea, ci o realitate care să poată fi atinsă cu mâna, evident că n-ar mai trebui să umblăm toată ziua cu speranţa de gât, legănând-o, ori să stăm noi în braţele ei la legănat. Simpla justiţie (nu cea din tribunale, dar cea a respectului fundamental care ar trebui să guverneze relaţiile dintre oameni) s-ar ocupa să le pună pe toate la locurile care li se cuvin. Pe vremuri, săracului care cerea şi căruia tocmai i se refuzase pomana, i se spunea în mod ipocrit „să aibă răbdare". Cred că, în practică, să sfătuieşti pe cineva să aibă speranţă nu e foarte diferit de a-l sfătui să aibă răbdare. Obişnuim să auzim din gura politicienilor proaspăt instalaţi că nerăbdarea e contrarevoluţionară. Se poate să fie aşa, se poate, dar eu înclin să cred că, dimpotrivă, multe revoluţii s-au pierdut din prea multă răbdare. Evident, n-am nimic personal cu speranţa, dar prefer nerăbdarea. E timpul să se facă simţită în lume, ca să înveţe ceva cei care preferă să ne alimentăm cu speranţe. Sau cu utopii.

Octombrie 2008

1 octombrie

Unde e stânga?

Acum vreo trei sau patru ani, într-un interviu pentru un ziar sud-american, cred că argentinian, mi-a ieşit din succesiunea de întrebări şi răspunsuri o declaraţie despre care am crezut că va provoca agitaţie, dezbateri, scandal (într-atât de naiv eram), începând cu grupurile locale de stânga şi apoi, cine ştie, ca un val care se desface în cercuri, în mediile internaţionale, fie ele politice, sindicale sau culturale, care sunt tributare aşa-zisei stângi. În toată cruzimea ei, fără să dea înapoi în faţa propriei obscenităţi, fraza, punctual reprodusă de ziar, era următoarea: „Stânga n-are nici de-a dracu' vreo idee pe ce lume e". Stânga, astfel interpelată, a răspuns inten iei mele, deliberat provocatoare,

cu cea mai îngheţată dintre tăceri. Nici un partid comunist, începând cu cel al cărui membru sunt, de exemplu, nu s-a arătat pentru a riposta sau pur şi simplu a argumenta justeţea sau lipsa de justeţe a cuvintelor pe care le-am rostit. Din aceleaşi motive, nici vreunul din partidele socialiste care guvernează ţările respective, mă gândesc, în primul rând la cele din Portugalia şi Spania, nu a considerat necesar să ceară vreo clarificare obraznicului scriitor care îndrăznise să arunce o piatră în balta putregăioasă a indiferenţei. Absolut nimic, linişte totală, ca şi cum în mormintele ideologice în care s-au refugiat nu mai e nimic altceva în afară de praf şi păianjeni, cel mult vreun os arhaic care nici de relicvă nu mai e bun. Timp de câteva zile m-am simţit exclus din societatea umană, de parcă aş fi fost un ciumat, victima vreunei ciroze mentale, care nu mai ştia ce zice. M-am gândit inclusiv că fraza compătimitoare care umbla probabil printre cei care păstrau tăcerea era mai mult sau mai puţin următoarea: „Sărăcuţul, la ce să te mai aştepţi la vârsta lui?". Era clar că nu mă considerau opinent la vremea respectivă.

Timpul a trecut şi-a tot trecut, situaţia în lume complicându-se din ce în ce mai mult, iar stânga, neînfricată, continua să interpreteze rolurile în care fusese distribuită, la putere sau

în opoziție. Eu, care între timp făcusem altă descoperire, anume că Marx n-a avut niciodată mai multă dreptate ca acum, mi-am imaginat, când a izbucnit frauda canceroasă a ipotecilor în Statele Unite, acum un an, că stânga, oriunde ar fi ea, dacă era încă în viață, avea să deschidă în sfârșit gura ca să-și spună părerea despre acest caz. Știu care este explicația: stânga nu gândește, nu acționează, nu riscă nici un pas. Apoi s-a întâmplat ce s-a întâmplat, până în ziua de azi, iar stânga, în mod laș, în continuare nu gândește, nu acționează, nu riscă nici un pas. Așa că să nu vi se pară ciudată întrebarea din titlu: „Unde e stânga?". Nu ofer recompense, am plătit deja prea scump pentru iluziile mele.

2 octombrie

Dușmanii de acasă

Nu îndrăznește nimeni să nege faptul că familia e în criză, oricât ar încerca Biserica Catolică să mascheze dezastrul sub mantia unei retorici mieroase cu care nici măcar ea însăși nu se mai poate amăgi, faptul că multe din așa-zisele valori tradiționale de conviețuire familială și socială s-au dus pe apa sâmbetei,

luându-i cu sine până şi pe cei care ar fi trebuit să fie apăraţi de necontenitele atacuri pornite de societatea preponderent conflictuală în care trăim, faptul că şcoala modernă, succesoare a şcolii vechi, cea care timp de mai multe generaţii a fost tacit însărcinată, în lipsa a ceva mai bun, să suplinească rateurile educaţionale ale familiei, este paralizată, acumulând contradicţii, greşeli, este dezorientată de metode pedagogice care nu sunt ce par a fi sau care, de prea multe ori, nu sunt altceva decât o modă trecătoare, experimente voluntare condamnate eşecului prin însăşi absenţa maturităţii intelectuale sau din cauza dificultăţii de a formula un răspuns la întrebarea, esenţială în opinia mea : ce fel de cetăţeni vrem să formăm ? Nu e o privelişte prea plăcută vederii. Mai exact, guvernanţii noştri mai mult sau mai puţin vrednici nu par să se îngrijoreze pentru problemele acestea atât cât ar trebui, poate pentru că se gândesc că, având în vedere aşa-zisele probleme universale, soluţia, atunci când va fi găsită, va funcţiona automat pentru toată lumea.

Nu sunt de acord. Trăim într-o societate care se pare că a transformat violenţa într-un sistem de relaţii. Agresivitatea inerentă speciei noastre, pe care, mai demult, am crezut că o puteam controla prin educaţie, a erupt cu brutalitate din adâncuri în ultimii douăzeci de ani,

manisfestându-se în tot spaţiul social, stimulată prin modalităţi de a petrece timpul liber care au întors spatele simplului hedonism, pentru a se preschimba în agenţi care condiţionează însăşi mentalitatea consumatorului: televiziunea, în primul rând, unde imitaţiile de sânge, tot mai perfecte, ţâşnesc din abundenţă la orice oră din zi şi din noapte, jocurile video care sunt ca nişte ghiduri ale utilizatorului pentru a dobândi intoleranţa şi cruzimea perfecte, şi pentru că toate au legătură unele cu altele, avalanşele de publicitate pentru serviciile erotice pe care ziarele, inclusiv cele mai răsărite, le primesc cu braţele deschise, pe când în paginile serioase (oare e vreuna?) abundă în mod ipocrit lecţiile de bună conduită în societate. Exagerez? Explicaţi-mi atunci cum am ajuns în situaţia în care multor părinţi le e teamă de fiii lor, de acei simpatici adolescenţi, speranţe ale zilei de mâine, pentru care un „nu" al tatălui sau al mamei, obosiţi de cerinţe iraţionale, declanşează instantaneu o avalanşă de insulte, umilinţe şi agresiuni. Fizice, să fie clar. Mulţi dintre părinţi îi au pe cei mai răi dintre duşmanii lor acasă: sunt propriii lor copii. Plin de candoare, Ruben Darío a scris versul *„juventud, divino tesoro"*[1]. Nu l-ar mai scrie astăzi.

1. Tinereţe, comoară divină (în sp., în orig.).

6 octombrie

Despre Fernando Pessoa

Era un om care ştia limbi străine şi făcea versuri. Şi-a câştigat pâinea şi vinul punând cuvintele în locul cuvintelor, a făcut versuri aşa cum se fac versurile, ca şi cum ar fi fost prima oară. La început se numea Fernando, o persoană[1] ca oricare alta. Într-o zi şi-a amintit să anunţe apariţia iminentă a unui super-Camões[2], un Camões mult mai mare decât cel vechi, dar, cunoscut ca fiind un om discret, care obişnuia

1. Joc de cuvinte cu referire la numele poetului, Pessoa, care înseamnă în limba portugheză „persoană", „om".
2. Fernando Pessoa publică în 1912 o serie de eseuri despre Noua Poezie Portugheză, în care anunţă apariţia unui viitor Mare Poet, faţă de care Camões, considerat cea mai importantă figură poetică portugheză, va aluneca în plan secund. Cu un an înaintea morţii, în 1934, Fernando Pessoa publică *Mensagem*, singurul volum de poezie în limba portugheză apărut în timpul vieţii sale, în care evocă o Portugalie a eroilor mitici şi istorici, care are să cunoască o nouă epocă de glorie spirituală.

să meargă pe strada Douradores într-un trenci deschis la culoare, cu papion şi pălărie fără pene, n-a spus că super-Camões era el însuşi. Până la urmă, un super-Camões nu este decât un Camões mai mare, dar el se păstra ca să fie Fernando Pessoas[1], un fenomen nemaivăzut în Portugalia. Firește, viaţa sa era alcătuită din zile, iar zilele ştim că sunt la fel, dar nu se repetă, aşa că nu e de mirare că într-una din ele, trecând Fernando prin faţa unei oglinzi, a zărit cu coada ochiului o altă persoană. S-a gândit că o fi fost vreo iluzie optică, din acelea care se întâmplă mereu, fără să le dăm atenţie, sau că ultimul pahar de tărie i-a căzut greu la ficat şi la cap, dar, cu precauţie, a făcut un pas înapoi pentru a se încredinţa – după cum crede toată lumea, oglinzile nu pot să arate greşit. Dar aceasta se pare că greşise : din oglindă îl privea un bărbat, iar acel bărbat nu era Fernando Pessoa. Era chiar puţin mai scund, ceva mai măsliniu la ten, bărbierit complet. Cu o mişcare reflexă, Fernando îşi duse mâna la buza de sus, apoi respiră adânc cu o uşurare copilărească, mustaţa era la locul ei. Te poţi aştepta la multe de la figurile care apar în oglindă,

1. Joc de cuvinte între numeroşii heteronimi ai poetului şi numele său de familie (*pessoas*, „persoane“).

mai puţin să vorbească. Şi pentru că cei doi, Fernando şi imaginea care nu era a lui, n-aveau să rămână în loc uitându-se veşnic unul la celălalt, Fernando Pessoa spuse: „Mă numesc Ricardo Reis". Celălalt încuviinţă din cap şi dispăru. Un moment oglinda rămase goală, pustie, dar apoi apăru imediat altă imagine, cea a unui bărbat slab, palid, cineva care nu părea că o s-o ducă prea mult. Lui Fernando i s-a părut că el ar fi trebuit să se prezinte primul, totuşi nu făcu nici un comentariu, ci spuse doar: „Mă numesc Alberto Caeiro". Celălalt nu zâmbi, încuviinţă doar, încruntat, şi plecă. Fernando Pessoa rămase în aşteptare, auzise mereu că nu se poate să fie două fără trei. A treia figură întârzie câteva secunde, era un bărbat din aceia care plesnesc de sănătate, cu aerul inconfundabil al unui inginer diplomat în Anglia. Fernando spuse: „Mă numesc Álvaro de Campos", iar de data asta, fără să mai aştepte ca imaginea să dispară din oglindă, se îndepărtă el, obosit probabil să fie atâţia oameni în aşa scurt răstimp. În acea noapte, spre primele ore ale zorilor, Fernando Pessoa se trezi întrebându-se dacă Álvaro de Campos o fi rămas în oglindă. Se ridică, dar îşi văzu propria figură. Atunci spuse: „Mă numesc Bernardo Soares", şi se culcă la loc. După numele acestea şi încă

vreo alte câteva, Fernando se gândi că a venit vremea să fie şi el ridicol şi scrise cele mai ridicole scrisori de dragoste din lume[1]. Când deja ajunsese departe cu traducerile şi poezia, a murit. Prietenii îi spuneau că avea un viitor strălucit în faţă, probabil nu i-a crezut, astfel încât s-a hotărât să moară în floarea vârstei, la 47 de ani, imaginaţi-vă. Chiar înainte de a se sfârşi, ceru să i se dea ochelarii: „Daţi-mi ochelarii" au fost ultimele şi ceremonioasele sale cuvinte. Până azi nimeni nu s-a interesat niciodată de ce îi voia, aşa ignorăm sau dispreţuim noi ultimele dorinţe ale muribunzilor, dar pare destul de plauzibil să fi intenţionat să se privească într-o oglindă, ca să vadă cine era acolo până la urmă. Nu i-a fost ursit. De fapt, nici oglindă n-avea în cameră. Fernando Pessoa n-a reuşit niciodată să afle cu certitudine cine este, dar datorită îndoielii lui reuşim noi să aflăm puţin mai multe despre cine suntem.

1. Aluzie la poezia celebră, semnată cu heteronimul Álvaro de Campos, *Todas as cartas de amor* („Toate scrisorile de dragoste").

7 octombrie

Cealaltă parte

Cum sunt lucrurile atunci când nu ne uităm la ele? Am pus întrebarea asta, care mi se pare pe zi ce trece mai puțin nesocotită, de multe ori pe când eram copil, dar numai mie însumi, nu părinților sau profesorilor, pentru că bănuiam că or să râdă de naivitatea mea (sau de prostia mea, după vreo părere mai radicală) și or să-mi dea singurul răspuns care nu m-ar convinge niciodată: „Lucrurile, atunci când ne uităm la ele, sunt la fel ca atunci când nu ne uităm". Întotdeauna am crezut că lucrurile, când sunt singure, devin alte lucruri. Mai târziu, când intrasem deja în acea perioadă de adolescență caracterizată prin trufia cu care judecă copilăria din care s-a tras, am crezut că aveam răspunsul definitiv la neliniștea metafizică cu care mi-am chinuit fragezii ani: m-am gândit că dacă aș regla un aparat de fotografiat astfel încât să se declanșeze automat într-un spațiu în care nu ar exista nici un fel de prezențe umane, aș reuși să surprind lucrurile nepregătite și, astfel, aș afla aspectul lor real. Am uitat că lucrurile sunt mai viclene decât par și nu se lasă înșelate

cu asemenea uşurinţă: ele ştiu prea bine că înăuntrul fiecărui aparat de fotografiat se află ascuns un ochi omenesc... În afară de asta, chiar dacă aparatul ar fi putut să capteze printr-un şiretlic imaginea frontală a unui lucru, cealaltă parte a lui tot ar fi rămas în afara razei sistemului optic, mecanic, chimic sau digital al înregistrării fotografice. Partea aceea ascunsă, către care, în ultima clipă, lucrul fotografiat şi-ar fi întors, ironic, faţa sa secretă, soră geamănă cu întunericul. Când aprindem lumina într-o cameră cufundată în întuneric cu totul, întunericul dispare. Aşa că nu e anormal să ne întrebăm: „Unde s-a dus?". Iar răspunsul poate fi doar unul: „Nu s-a dus nicăieri, întunericul este pur şi simplu cealaltă parte a luminii, faţa ei secretă". Păcat că nu mi s-a spus asta mai demult, pe când eram copil. Azi aş fi ştiut totul despre întuneric şi lumină, despre lumină şi întuneric.

8 octombrie

Aceeaşi poveste

Învăţăm din lecţiile pe care ni le dă viaţa că nu prea ne va fi de folos o democraţie politică,

oricât de echilibrată ar putea să pară în structurile ei interne şi în funcţionarea instituţională, dacă nu a fost constituită de la rădăcină dintr-o efectivă şi concretă democraţie economică şi dintr-o nu mai puţin efectivă şi concretă democraţie culturală. Să spui aşa ceva în ziua de azi pare probabil un loc comun, secătuit, al unor nelinişti ideologice rămase din trecut, dar ar însemna să închizi ochii în faţa unui simplu adevăr istoric să nu recunoşti că acea treime democratică – politică, economică, culturală –, fiecare complementară şi catalizatoare a celorlalte, a reprezentat, pe vremea prosperităţii ei ca idee a viitorului, una din cele mai înfocate cauze civice care au reuşit vreodată în istoria recentă să trezească conştiinţe, să mobilizeze voinţe, să mişte inimi. Astăzi, dispreţuite şi aruncate la gunoiul formulelor obosite şi denaturate de atâta folosinţă, ideea de democraţie economică a cedat în faţa unei pieţe obscen de triumfătoare, până la urmă mână-n mână cu o extrem de gravă criză pe latura financiară, în timp ce ideea democraţiei culturale a sfârşit prin a fi înlocuită de o alienantă concentrare de culturi. Nu progresăm, regresăm. Şi va fi din ce în ce mai absurd să vorbim despre democraţie, dacă ne încăpăţânăm să o identificăm în mod greşit doar cu expresiile ei cantitative şi mecanice numite partide, parlamente şi guverne,

fără să luăm în seamă conținutul lor real și folosirea lor distorsionată și abuzivă, în majoritatea cazurilor, înfăptuite prin votul care le justifică și le-a plasat pe locurile pe care le ocupă.

A nu se înțelege din ce tocmai am spus că sunt împotriva existenței partidelor: eu însumi fac parte dintr-unul. A nu se interpreta că vreau să supăr parlamentari și deputați: i-aș dori și pe unii, și pe alții mai buni în toate, mai activi și mai responsabili. Și cu atât mai puțin să nu se creadă că sunt providențialul creator al vreunei rețete magice, care ar permite popoarelor de acum înainte să trăiască fără să trebuiască să suporte guverne proaste și să piardă timpul cu alegeri care rar rezolvă problemele. Refuz doar să admit că e posibil să se guverneze și să-ți dorești să fii guvernat conform modelelor presupus democratice utilizate momentan, pervertite și incoerente după părerea mea, pe care anumiți politicieni, nu întotdeauna cu bună-credință, ar dori să le prefacă universale, cu false promisiuni de dezvoltare socială abia mascate de egoistele și implacabilele ambiții care îi stăpânesc. Ne hrănim greșelile în propria noastră casă, dar ne comportăm ca și cum am fi inventatorii unui panaceu în stare să vindece toate bolile corpului și spiritului celor șase mii de milioane de locuitori ai planetei. Zece picături

din democraţia noastră de trei ori pe zi şi veţi fi fericiţi pentru totdeauna. De fapt, singurul păcat cu adevărat mortal este ipocrizia.

9 octombrie

Dumnezeu şi Ratzinger

Oare ce crede Dumnezeu despre Ratzinger? Oare ce crede Dumnezeu despre Biserica Catolică Apostolică Romană al cărei suveran este acest Ratzinger? Din câte ştiu eu (şi e de la sine înţeles că ştiu destul de puţine), nimeni nu a îndrăznit până în momentul de faţă să formuleze asemenea întrebări eretice, poate pentru că se ştie că nu există, nici nu va exista răspuns pentru ele. După cum am scris într-un moment de zadarnică interogaţie metafizică, să tot fie vreo cincisprezece ani de atunci, Dumnezeu este liniştea universului, iar omul este ţipătul care dă sens acestei linişti. Fraza apare în *Cadernos de Lanzarote* şi a fost frecvent citată de teologi din ţara vecină care au avut bunătatea de a mă citi. Sigur că, pentru ca Dumnezeu să creadă ceva despre Ratzinger sau despre biserica pe care papa încearcă să o salveze de la o moarte mai mult decât previzibilă, fie

ea din inaniție sau pentru că nu găsește urechi care să o audă, nici credință să-i întărească fundația, ar trebui demonstrată mai întâi existența acestui Dumnezeu, o sarcină pe de-a-ntregul imposibilă, în ciuda dovezilor ticluite de Sfântul Anselm sau a exemplului pe care îl dă Sfântul Augustin, indiferent dacă golești oceanele cu o găleată cu găuri sau fără găuri[1]. Că Dumnezeu, în cazul în care există, îi este recunoscător lui Ratzinger se vede din grija manifestată în ultimul timp de acesta din urmă față de starea delicată a credinței catolice. Lumea nu se duce la slujbă, nu mai crede în dogme și în îndeplinirea obligațiilor care pentru antecesorii lor, în majoritatea cazurilor, au constituit baza vieții spirituale, dacă nu și pe cea a vieții materiale, după cum s-a întâmplat, de exemplu, cu mulți dintre bancherii de la începuturile capitalismului, calviniști severi și, pe cât se poate presupune, de

1. Se spune că într-o zi, Sfântul Augustin de Hipona (354-430), încercând să pătrundă misterul Sfintei Treimi, se plimba pe țărmul mării, când a văzut un copil care încerca să mute cu o găleată apa din mare într-o gaură săpată în nisip. Spunându-i că e imposibil să torni marea într-o gaură cu o găleată, copilul i-a răspuns că mai repede reușești așa ceva decât să înțelegi misterele Domnului, morala fiind că mintea omului nu poate cuprinde măreția divinității.

o onestitate personală şi profesională rezistentă oricărei ispite demonice apărute într-un înveliş cămătăresc. Cititorul se gândeşte probabil că această bruscă inflexiune din subiectul transcendental pe care îmi propusesem să-l abordez, sinodul episcopal reunit în Roma, ar intenţiona de fapt să introducă, cu mai multă sau mai puţină îndemânare dialectică, o critică adusă comportamentului nestatornic (pentru a nu spune mai rău) al bancherilor ce ne sunt contemporani. Nu aceasta a fost intenţia mea, nu este nici de competenţa mea, dacă oi avea vreuna.

Să revenim deci la Ratzinger. Acestui om, cu siguranţă inteligent şi informat, cu o viaţă extrem de activă în cercurile vaticane şi adiacente (e de ajuns să spunem doar că a fost prefectul Congregaţiei pentru Doctrina Credinţei, continuatoare, prin alte metode, a funestului Tribunal al Sfântului Oficiu, mai cunoscut ca Inchiziţie), i s-a întâmplat ceva la care nu ne-am fi aşteptat de la un om cu responsabilitatea sa, a cărui credinţă trebuie s-o respectăm, însă nu şi expresia gândirii sale medievale. Scandalizat de laicisme, frustrat de părăsirea credincioşilor, la slujba cu care a început sinodul a deschis gura pentru a scoate enormităţi precum urmează: „Dacă privim de-a lungul istoriei, trebuie să recunoaştem că această distanţare, această revoltă a creştinilor incoerenţi nu e de natură

unică. În consecinţă, Dumnezeu, deşi fără să-şi fi retras vreodată promisiunea mântuirii, a trebuit să recurgă mai des la pedeapsă". În satul meu se spunea că Dumnezeu nu pedepseşte nici cu parul, nici cu piatra, aşa că ar fi de temut venirea vreunui alt potop care să îi înece pe toţi ateii, agnosticii, laicii în general şi alţi făuritori de dezordine spirituală. Sau poate, fiind intenţiile lui Dumnezeu infinite şi necunoscute, actualul preşedinte al Statelor Unite făcea parte din pedeapsa care ne era destinată. Totul e posibil dacă vrea Dumnezeu. Cu indispensabila condiţie să existe, firește. Dacă nu există (cel puţin cu Ratzinger n-a vorbit niciodată), atunci toate astea sunt doar poveşti care nu sperie pe nimeni. Dumnezeu e veşnic, se spune, şi are vreme pentru toate. O fi veşnic, să consimţim ca să nu-l supărăm pe papă, dar veşnicia lui este doar cea a unei veşnice absenţe.

13 octombrie

Eduardo Lourenço

Îi sunt datornic, în contumacie, lui Eduardo Lourenço din 1991, de exact acum şaptesprezece ani. E vorba de o datorie puţin aparte,

pentru că, dacă e normal ca el, în calitate de lezat, să nu fi uitat de ea, nu e la fel de firesc faptul că eu, în calitate de păgubitor, față de ce se întâmplă frecvent în cazuri de genul acesta, n-am negat-o niciodată. Totuși, dacă e adevărat că nu m-am prefăcut în nici un moment că am uitat, trebuie spus că nici el n-a acceptat să mă las înșelat de tăcerile lui tactice, pe care din când în când și le întrerupea pentru a întreba: „Și? Cum a rămas cu fotografiile alea?". Răspunsul meu era întotdeauna același: „La naiba, am avut mult de lucru în ultimul timp, dar și mai rău e că n-am apucat să le fac copii". Iar el, la fel de neînduplecat ca și mine: „Sunt șase fotografii, tu rămâi cu trei și mi le dai mie pe celelalte", „Nici să n-aud, asta mai lipsea, ai dreptul la toate", îi răspundeam eu, cu mărinimie ipocrită. Acum, trebuie explicat despre ce fotografii era vorba. Eram, el și cu mine, la Bruxelles, la Europalia[1], și umblam și noi ca orice alți curioși, din sală în sală, comentând frumusețile și bogățiile expuse, și lângă noi Augusto Cabrita, înarmat cu aparatul de fotografiat, în căutarea instantaneului nemuritor. Pe care-a crezut că l-a găsit într-un moment în

1. Festival Internațional de Arte inițiat în 1969 și organizat o dată la doi ani, pentru a celebra bogăția culturală a unei țări invitate.

care Eduardo Lourenço și cu mine ne opriserăm cu spatele la o tapiserie barocă cu una din acele teme istorice sau mitice, nu mai știu exact. „Acolo", ordonă Cabrita cu acel aer feroce pe care îl au fotografii în situații de risc ridicat, precum îmi imaginez că le consideră ei. Nici azi nu știu ce drăcușor m-a împins să nu iau în serios solemnitatea momentului. Am început prin a-i aranja cravata lui Eduardo, apoi m-am prefăcut că nu-i stau bine ochelarii și m-am ocupat să-i pun la locul din care nu se mișcaseră oricum. Am început să râdem ca doi băiețandri, și el, și eu, în timp ce Augusto Cabrita profita, prin succesive declanșări, de ocazia care îi fusese oferită pe tavă. Asta e povestea fotografiilor. După câteva zile, Augusto Cabrita, care avea să moară doi ani mai târziu, mi-a trimis imaginile surprinse, crezând, desigur, că sunt pe mâini bune. Bune erau, sau nu neapărat rele, dar, după cum am explicat deja, nu prea harnice.

După o vreme, mi-a venit ideea să scriu romanul *Toate numele*, care, așa cum am crezut atunci și mai cred încă și azi, nu putea avea un prezentator mai bun decât Eduardo. I-am dat deci de știre, iar el, băiat bun, a acceptat imediat. A venit și ziua cu pricina, sala mare a Hotelului Altis dădea pe dinafară de lume, dar lui Edurado Lourenço nimeni nu-i știa de

urmă. Îngrijorarea se respira în aerul încărcat, probabil se întâmplase ceva. În afară de asta, după cum toată lumea ştie, marele eseist are faimă de dezorientat, poate se dusese la alt hotel. Atât de dezorientat a fost, atât de dezorientat încât, atunci când apăru într-un sfârşit, anunţă, pe tonul cel mai liniştit din lume, că a pierdut discursul. S-a auzit un „Ah" general de consternare, pe care eu, încredinţat de presimţirile mele rele, nu l-am exclamat alături de ceilalţi. O bănuială cumplită îmi pătrunsese în gând, anume că Eduardo Lourenço se hotărâse să profite de ocazie pentru a se răzbuna pentru episodul cu fotografiile. Mă înşelam. Cu sau fără hârtii, omul a fost briliant ca de obicei. Lua ideile, le cântărea cu aerul prefăcut al cuiva care se gândeşte la altceva, pe unele le lăsa deoparte pentru o a doua examinare, pe altele le punea pe o tablă invizibilă, aşteptând ca ele însele să găsească legăturile care să le întărească unele pe altele, adăugându-le apoi vreo idee din a doua evaluare, mai valoroasă până la urmă decât păruse iniţial. Rezultatul a fost, dacă îmi permiteţi imaginea, un lingou de aur pur.

Datoria mea crescuse, depăşise ca mărime gaura de ozon. Iar anii au trecut. Până când, există întotdeauna un până când care să ne aducă în sfârşit pe drumul cel bun, ca şi cum

timpul, după multă aşteptare, şi-ar pierde răbdarea. În cazul de faţă a fost lectura recentă a unui eseu de Eduardo Lourenço, „Do imemorial ou a dança do tempo“[1], în revista *Portuguese Literary & Cultural Studies 7* a Universităţii din Massachusetts Dartmouth. Ar fi jignitor să încerc să rezum aşa o piesă extraordinară. Mă voi limita să spun că, în sfârşit, am faimoasele copii şi că Eduardo le va primi în scurt timp. Cu cea mai mare prietenie şi cea mai profundă admiraţie.

14 octombrie

Jorge Amado

Preţ de mulţi ani Jorge Amado a vrut şi a ştiut să fie vocea, sensul şi bucuria Braziliei. De puţine ori a reuşit vreun scriitor să devină, în aceeaşi măsură ca el, oglinda şi imaginea unui popor întreg. O parte însemnată din lumea cititorilor străini a început să cunoască Brazilia citindu-l pe Jorge Amado. Iar pentru mulţi a fost o surpriză să descopere în cărţile lui Jorge Amado, cu cea mai limpede certitudine, complexa eterogenitate, nu doar rasială,

1. „Despre imemorial sau dansul timpului“ (în port.).

ci şi culturală a societăţii braziliene. Viziunea generalizată şi stereotipă conform căreia Brazilia ar putea fi redusă la suma mecanică a populaţiilor albe, negre, mulatre şi indiene, o perspectivă care, în orice caz, începuse deja să se corecteze progresiv, chiar dacă în mod inegal, prin dinamicile dezvoltării din multiplele sectoare şi activităţi sociale ale ţării, a primit, odată cu opera lui Jorge Amado, cea mai solemnă şi în acelaşi timp plăcută dezminţire. Nu ne era străină emigraţia portugheză, istoric vorbind, precum nici cele nemţeşti şi italieneşti, la scară diferită şi în perioade diferite, dar Jorge Amado a fost cel care ne-a demonstrat cât de puţine ştiam despre subiect. Evantaiul etnic care răcorea pământul brazilian era mult mai bogat şi diversificat decât voiau să lase să se înţeleagă percepţiile europene, întotdeauna contaminate de obiceiurile selective ale colonialismului: de fapt, trebuiau menţionate şi mulţimile de turci, sirieni, libanezi şi *tutti quanti* care, începând cu secolul al XIX-lea şi în timpul secolului al XX-lea, practic până-n zilele noastre, şi-au lăsat ţările de origine pentru a se preda, trup şi suflet, seducţiilor, dar şi pericolelor eldoradoului brazilian. Şi pentru ca Jorge Amado să le deschidă larg uşile cărţilor sale.

Iau ca exemplu pentru ce tocmai am spus o mică şi delicioasă carte al cărei titlu, *A Descoberta*

da América pelos Turcos, e în stare să mobilizeze instantaneu atenţia şi celui mai apatic dintre cititori. Aici se relatează, în principiu, povestea a doi turci, care nu erau turci, zice Jorge Amado, ci arabi, Raduan Murad şi Jamil Bichara, care s-au hotărât să emigreze în America pentru a cuceri averi şi femei. Nu peste mult timp însă, povestea, care părea să promită totuşi coeziune, se subîmpărţi în alte poveşti în care intrară zeci de personaje, bărbaţi violenţi, curvari şi beţivi, femei la fel de însetate de sex ca şi de fericire domestică, toate acestea în perimetrul districtual al Itabunei (Bahia), exact unde (o coincidenţă?) s-a născut Jorge Amado. Acest picaresc tărâm brazilian nu e mai puţin violent decât cel iberic. Suntem pe teritoriul bandiţilor, al câmpurilor de cacao, care erau o mină de aur, al certurilor rezolvate cu lovituri de cuţit, al coloneilor care îşi exercită fără de lege o putere pe care nimeni nu poate să înţeleagă cum au dobândit-o, al caselor de toleranţă unde prostituatele sunt disputate mai rău decât cele mai pure dintre soţii. Lumea asta nu se gândeşte la altceva decât la desfrâu, la îmbogăţire, amante şi beţii. Sunt carne pentru Judecata de Apoi, pentru condamnarea eternă. Şi totuşi... Totuşi, de-a lungul acestei poveşti tulburătoare şi rău famate, se respiră (spre nedumerirea cititorului) un fel de inocenţă, la fel de naturală

precum vântul care suflă sau apa care curge, la fel de spontană precum iarba care răsare după ploaie. Prodigiu al artei de a nara, *A Descoberta da América pelos Turcos*, deşi de o întindere aproape schematică şi aparent simplistă, merită să ocupe un loc alături de marile murale romaneşti, precum *Jubiabá, Tenda dos Milagres*[1], sau *Terras do sem fim*[2]. Se spune că recunoşti un uriaş după deget. Acesta este, iată, degetul uriaşului, degetul lui Jorge Amado.

15 octombrie

Carlos Fuentes

Carlos Fuentes, creatorul expresiei „teritoriul de la Mancha", o formulă fericită care a ajuns să exprime diversitatea şi complexitatea trăirilor existenţiale şi culturale care unesc Peninsula Iberică şi America de Sud, tocmai a primit Premiul Don Quijote la Toledo. Ceea ce urmează este omagiul meu adus scriitorului, omului, prietenului.

Prima carte de Carlos Fuentes pe care am citit-o a fost *Aura*. Deşi nu am revenit asupra

1. *Pământul fructelor de aur*, Editura de Stat, 1950.
2. *Pământ fără de lege*, Editura de Stat, 1948.

ei, am păstrat până astăzi (au trecut mai bine de patruzeci de ani) impresia de a fi pătruns într-o lume diferită față de tot ce cunoscusem până atunci, o atmosferă compusă dintr-o obiectivitate realistă și dintr-o misterioasă magie, în care aceste două contrarii, până la urmă mai mult aparente decât efective, fuzionau pentru a îndemna spiritul cititorului la o implicare unică din toate punctele de vedere. Nu au fost multe cazuri în care întâlnirea cu o carte să-mi fi lăsat în memorie o amintire atât de intensă și durabilă. Nu era o vreme în care literaturile americane (mă refer la cele de sud) să se fi bucurat de vreo favoare specială din partea publicului instruit. Fascinați de multe generații de franțuzeștile *lumières*, azi pălite, observam cu un anumit dezinteres (prefăcutul dezinteres al ignoranței care suferă, pentru că trebuie să se declare ca atare) ceea ce se întâmpla mai jos de Rio Grande, ceea ce, pentru a agrava situația, deși puteam să călătoresc cu o relativă lejeritate în Spania, avea să izbucnească în Portugalia. Existau lacune, cărți care pur și simplu nu apăreau în librării și, de asemenea, zdrobitoarea lipsă a unei critici competente care să ne ajute să găsim, în puținul care ne era pus la dispoziție, imensa valoare pe care acele literaturi o elaborau cu tenacitate, luptând în multe cazuri cu greutăți asemănătoare. În fond,

poate exista o explicație: cărțile călătoreau puțin, dar noi călătoream și mai puțin.

Prima mea călătorie în Mexic a fost cu ocazia participării la un congres de literatură, la Morelia. N-am avut timp atunci să vizitez librării, dar începusem deja să frecventez cu asiduitate opera lui Carlos Fuentes, prin lectura unor cărți fundamentale, cum au fost cazurile lui *La región más transparente* și *La muerte de Artemio Cruz*[1]. Mi-a fost clar că aveam în fața mea un scriitor de cea mai înaltă categorie artistică și de o neobișnuită bogăție conceptuală.

Mai târziu, un alt roman extraordinar, *Terra Nostra*, mi-a deschis noi perspective și, începând de atunci, fără să mai trebuiască să menționez alte titluri (cu excepția lui *El espejo enterrado*[2], carte de căpătâi, indispensabilă unei cunoașteri sensibile și lucide a Americii de Sud, așa cum am preferat dintotdeauna să o numesc), m-am recunoscut, în mod definitiv, admirator devotat al autorului lui *Gringo Viejo*[3]. Cunoșteam deja scriitorul, trebuia să mai cunosc și omul.

Acum, o mărturisire. Nu sunt o persoană ușor de intimidat, ba chiar dimpotrivă, dar primele mele interacțiuni cu Carlos Fuentes,

1. *Moartea lui Artemio Cruz*, Editura pentru Literatură Universală, 1969.
2. *Oglinda îngropată*, 1992 (volum eseistic).
3. *Bătrânul gringo*, Editura Univers, 1989.

în orice caz întotdeauna cordiale, cum era logic de aşteptat din partea a doi oameni politicoşi, n-au fost uşoare, nu din cauza lui, ci din cauza unui soi de rezistenţă din partea mea de a accepta cu naturaleţe ceea ce la Carlos Fuentes era extrem de natural, şi anume, felul în care se îmbrăca. Ştim cu toţii că Fuentes se îmbracă bine, cu eleganţă şi bun gust, cămaşa fără nici o cută, pantalonii cu dunga perfectă, dar, din motive necunoscute, eu credeam că un scriitor, mai ales dacă venea din acea parte a lumii, nu trebuia să fie îmbrăcat aşa. Greşeala mea. Până la urmă, Carlos Fuentes a reuşit să asorteze cea mai mare exigenţă critică, cea mai mare rigoare etică, care îi aparţin, cu o cravată bine aleasă. Nu e lucru puţin, credeţi-mă.

16 octombrie

Federico Mayor Zaragoza

Începe Târgul de Carte de la Frankfurt – adunate acolo, marile industrii din lumea cărţii anunţă vremuri grele pentru acest obiect, din care atâta am trăit în trecut şi căruia îi datorăm încă atâtea. Spuneam că sunt acolo marile edituri, dar există un număr fără sfârşit de

edituri mici care nu pot călători, care nu au ofertele celorlalte şi care, fără embargo, îngreunează împlinirea termenului fatal de zece ani în care s-ar termina cu cărţile pe hârtie şi s-ar impune versiunea digitală. Cum va arăta viitorul? Nu ştiu. Până nu vine ziua aceea, care va fi grea pentru locuitorii Galaxiei Gutenberg, las aici un scurt omagiu micilor edituri, de exemplu, Ánfora din Spania, care publică zilele astea o carte a prietenului meu Federico Mayor Zaragoza, omul care a vrut ca UNESCO să fie mai mult decât o siglă sau un loc de prestigiu, anume un for de soluţii ale problemelor, folosind cultura şi educaţia ca ingrediente fundamentale, dacă nu unice. Am scris prologul cărţii lui Mayor Zaragoza cu titlul *En pie de paz*, mai degrabă o urare decât un titlu, iar azi îl aduc aici pe blog ca o modestă părticică, pentru a fi adunată la numărul celor care fac un efort pentru a îmbunătăţi vieţile oamenilor. Oamenilor anonimi care sunt carnea planetei.

En pie de paz[1]

Federico Mayor Zaragoza traduce în poezii durerile conştiinţei sale. Firește, nu e singurul poet care procedează astfel, dar diferenţa, din

1. Pe picior de pace (în sp., în orig.).

punctul meu de vedere fundamentală, este faptul că ele, poeziile, practic fără excepție, reprezintă un apel la conștiința lumii, de data asta fără iluziile unui anumit optimism aproape sistematic, așa cum părea să fie al său. A vorbi despre conștiința lumii poate fi lesne interpretat ca încă o exprimare vagă, alături de celelalte care în ultimul timp au infectat discursul ideologic al unor sectoare din așa-numita gândire de stânga. Nu este cazul aici. Federico Mayor Zaragoza cunoaște umanitatea și lumea precum puțini o cunosc, nu e doar un volubil turist printre idei, unul din cei care își dedică toată atenția ca să afle din ce parte suflă vântul pentru ca apoi să se orienteze încotro li se pare convenabil. Când spun că Federico Mayor apelează în poeziile sale la conștiința lumii, asta înseamnă că apelează la conștiința oamenilor, a tuturor și a fiecăruia, că se adresează celor care umblă năuci, dezorientați, zăpăciți, printre mesajele voit contradictorii, încercând să nu respire o atmosferă în care minciuna organizată a ajuns să concureze cu însuși oxigenul și azotul.

Unii vor spune că poezia lui Federico Mayor Zaragoza se hrănește din inepuizabilul cufăr de bune intenții. Eu unul nu sunt de acord. Federico Mayor se hrănește, da, poetic și vital, dar din alt cufăr, cel care păstrează comoara

inepuizabilei şi extraordinarei sale bunătăţi. Poeziile lui, mai elaborate decât par în simplitatea lor formală, sunt expresia unei personalităţi exemplare care nu s-a desprins de materia vie, căreia îi aparţine prin sentiment şi prin raţiune, aceste două atribute umane care în Federico ating un nivel superior. Îi datorăm acestui om, acestui poet, acestui cetăţean, mult mai multe decât credem.

17 octombrie

Dintre toate lucrurile improbabile din lume, unul din primele locuri îl ocupă ipoteza în care cardinalul Rouco Varela ar citi acest blog. În orice caz, din moment ce Biserica Catolică afirmă în continuare că miracolele există, mă bazez pe ea şi ele ca sub ochii ilustrului, eruditului şi simpaticului cardinal să cadă rândurile care urmează. Avem mult mai multe probleme decât laicismul, considerat de eminenţa sa responsabil pentru nazism şi comunism, şi tocmai despre una dintre ele este vorba aici[1]*. Citiţi,*

1. Antonio María Rouco Varela (n. 1936), preşedinte al Conferencia Episcopal Española, cardinal, arhiepiscop al Madridului, a declarat în cadrul

domnule cardinal, citiți. Puneți-vă spiritul să facă gimnastică.

Dumnezeu ca problemă

Nu mă îndoiesc că această pledoarie, încă din titlu, va avea ca efect miracolul de a pune de acord, măcar de data asta, cei doi înverșunați frați dușmani numiți Islamism și Creștinism, mai ales din perspectiva universală (adică cea catolică) la care primul aspiră și în care cel de-al doilea, în mod iluzoriu, încă se imaginează. În cea mai binevoitoare ipoteză a reacțiilor posibile, vor protesta cei îngăduitori că e vorba de o provocare inadmisibilă, de o jignire de neiertat adusă sentimentului religios al credincioșilor din ambele părți, iar în cea mai rea dintre ele (presupunând că mai rău nu se poate), mă vor acuza de cruzime, sacrilegiu, blasfemie, profanare, ireverență și câte alte delicte de același calibru

---

discursului în fața Sinodului Episcopal din Roma în octombrie 2008 că Biserica ar trebui să participe la viața publică pentru a preveni pericolele laicismului, deoarece „Statul modern, în versiunea sa de laicism radical, a degenerat în secolul XX în formele totalitare ale comunismului sovietic și ale național-socialismului".

sunt în stare să descopere şi, ca urmare, cine ştie, mă vor considera vrednic de o pedeapsă care să mă înveţe minte pentru tot restul vieţii. Dacă eu însumi aş fi aparţinut tagmei creştine, catolicismul vatican ar fi trebuit să întrerupă spectacolele în stilul lui cecil b. demille[1], care îi sunt atât de pe plac momentan, pentru a-şi da osteneala să mă excomunice, iar apoi, odată îndeplinită această obligaţie disciplinară, ar cădea lată de oboseală. I-au slăbit forţele pentru înfăptuiri mai îndrăzneţe de când râurile de lacrimi plânse de victimele lor au înmuiat, să sperăm că pentru totdeauna, lemnul arsenalelor tehnologice ale primei inchiziţii. Cât despre islamism, în moderna lui versiune fundamentalistă şi violentă (la fel de violentă şi fundamentalistă precum a fost şi catolicismul în versiunea lui imperialistă), cuvântul de ordine prin excelenţă, proclamat în fiecare zi peste măsură, este „moarte necredincioşilor", sau, în traducere liberă, dacă nu crezi în Alah, nu eşti decât un gândac soios care, cu toate că este şi el o creatură născută din *Fiat*-ul divin, orice musulman care cultivă metodele expeditive

1. Cecil B. DeMille (1881-1959), regizor şi producător american premiat cu Oscar, cunoscut pentru filmele sale, unele cu tematică biblică, realizate în stil pompos şi spectaculos. (Absenţa majusculelor în text este intenţia autorului.)

va avea dreptul sfânt şi datoria sacrosanctă de a-l strivi sub papucul cu care va intra în paradisul lui Mahomed pentru a fi primit la voluptuosul sân al huriilor. Aşadar, permiteţi-mi să spun că Dumnezeu, dintotdeauna *o problemă, este, acum, problema.*

Ca orice om căruia situaţia deplorabilă a lumii în care trăieşte nu îi e cu totul indiferentă, am citit câte ceva din ce s-a scris despre motivele politice, economice, sociale, psihologice, strategice şi chiar morale, din care se presupune că au prins rădăcini mişcările islamiste agresive, care impun aşa-numitei lumi occidentale (dar nu numai ei) dezorientare, frică, cea mai drastică teroare. Au fost de ajuns, pe ici, pe colo, câteva bombe de putere relativ redusă (să ne amintim că aproape de fiecare dată au fost transportate în rucsac la locul atentatelor) pentru ca fundaţia prea luminatei noastre civilizaţii să se zguduie şi să se crape, iar structurile până la urmă precare ale siguranţei colective, cu atâta muncă şi cheltuieli clădite şi menţinute, să se năruie zgomotos. Picioarele noastre, pe care le credeam călite în cel mai dur oţel, erau, de fapt, din lut.

Avem de-a face cu ciocnirea civilizaţiilor, se va spune. Se poate, dar mie nu mi se pare. Cei peste şapte mii de milioane de locuitori ai acestei planete trăiesc cu toţii în ceea ce ar fi

mai corect să numim civilizaţia mondială a petrolului, şi încă într-o asemenea măsură, încât nu sunt lăsaţi pe dinafara ei (trăind, evident, lipsa acestuia) nici cei care sunt privaţi de preţiosul „aur negru". Această civilizaţie a petrolului creează şi satisface (în mod inegal, după cum ştim) multiple nevoi care adună în jurul aceluiaşi puţ nu doar grecii şi troienii din povestea clasică[1], ci şi arabii, şi cei care nu sunt arabi, creştinii şi musulmanii, fără să mai vorbim de cei care, nefiind nici una, nici alta, au, oriunde s-ar afla ei, un automobil de condus, un excavator de pus la treabă, o brichetă de aprins. Firește, asta nu înseamnă că dedesubtul acestei civilizaţii comune tuturor nu se disting dâre (mai mult decât simple dâre în unele cazuri) ale civilizaţiilor şi culturilor antice, acum scufundate într-un proces tehnologic de occidentalizare în pas forţat, care, cu toate astea, cu greu a reuşit să pătrundă în miezul substanţial al mentalităţilor personale şi colective corespondente. Există un motiv pentru care se spune că nu haina îl face pe om...

O alianţă între civilizaţii ar putea reprezenta, în eventualitatea în care s-ar concretiza,

1. Parafrazare a expresiei idiomatice *reunir gregos e troianos*, care înseamnă a reuni, prin intermediul unei motivaţii comune, oameni cu stiluri, convingeri, gusturi, scopuri diferite.

un pas important în calea diminuării tensiunilor mondiale de care suntem parcă din ce în ce mai departe, totuși, ar fi insuficientă din toate punctele de vedere sau chiar complet nefuncțională, dacă nu ar include, ca element fundamental, un dialog între religii, dar în acest caz ar fi exclusă și cea mai mică posibilitate a unei alianțe... Cum nu avem motive să ne temem că japonezii, chinezii și indienii, de exemplu, ar pregăti planuri de cucerire a lumii, răspândindu-și diversele credințe (confucianism, budism, taoism, hinduism) pe cale pacifică sau violentă, e mai mult decât clar că atunci când se vorbește de alianța civilizațiilor se face trimitere mai ales la creștini și musulmani, frații dușmani care și-au tot alternat, de-a lungul istoriei, când unul, când altul, tragicele și pe câte se vede interminabilele roluri de călău și victimă.

Așadar, fie că vreți, fie că nu, iată un Dumnezeu ca problemă, Dumnezeu ca o piatră în mijlocul drumului, Dumnezeu ca pretext pentru ură, Dumnezeu ca agent al dezbinării. Dar de această evidență clară nu se îndrăznește să se vorbească în nici una din numeroasele analize ale chestiunii, fie ele de tip politic, economic, sociologic, psihologic sau utilitar strategic. E ca și cum un fel de teamă reverențioasă sau resemnare față de „ceea ce este corect și stabilit din punct de vedere politic" ar împiedica

analistul să înţeleagă ce a prins în plasă şi, prin urmare, ar transforma chestiunea într-un labirint din care nu e chip să ieşim, anume, Dumnezeu. Dacă i-aş spune unui creştin sau unui musulman că în univers există mai mult de 400 000 de milioane de galaxii şi că fiecare dintre ele are mai mult de 400 000 de milioane de stele şi că Dumnezeu, fie el Alah sau celălalt, *n-ar fi putut să facă asta* sau, mai bine zis, *n-ar fi avut nici un motiv să o facă*, mi-ar răspunde indignaţi că pentru Dumnezeu, fie el Alah sau celălalt, nimic nu e imposibil. Mai puţin, aş spune eu, să împace Islamul şi Creştinismul şi, odată cu asta, să concilieze cea mai deplorabilă dintre speciile animale care se spune că s-a născut din voinţa sa (şi după asemănarea sa), mai exact, specia umană.

Nu există nici dragoste, nici dreptate în universul fizic. Cu atât mai puţin cruzime. Nici o putere nu stăpâneşte peste cele 400 000 de milioane de galaxii şi peste cele 400 000 de milioane de stele existente în fiecare dintre ele. Nimeni nu face ca soarele să răsară în fiecare zi şi luna în fiecare noapte, chiar dacă nu se vede pe cer. Puşi aici fără să ştim de ce, nici pentru ce, a trebuit să inventăm totul. L-am inventat şi pe Dumnezeu, dar el nu ne-a ieşit din cap, a rămas acolo înăuntru ca un factor al vieţii câteodată, ca instrument al morţii aproape întotdeauna.

Putem spune „Iată ce a crescut din ce am inventat", nu putem spune „Iată-l pe Dumnezeul care a inventat omul care a inventat semănatul". Pe acest Dumnezeu nu putem să ni-l scoatem din cap, nu o pot face nici ateii, printre care mă număr şi eu. Dar cel puţin îl dezbatem. Nici nu mai merită să spunem că a ucide în numele lui Dumnezeu înseamnă să faci din Dumnezeu un asasin. Pentru cei care omoară în numele Domnului, Dumnezeu nu e doar judecătorul care îi va absolvi, este Tatăl cel puternic, care în capul lor aduna înainte lemne pentru autodafeuri, iar acum face bombe şi-ţi porunceşte unde să le pui. Să vorbim despre această invenţie, să rezolvăm problema, să recunoaştem măcar ca ea există. Înainte să înnebunim cu toţii. Şi apoi, cine ştie? Poate aşa nu o să ne mai omorâm unii pe alţii.

20 octombrie

Mă gândeam să scriu pe blog despre criza economică care ne-a fost pusă în cârcă, dar a trebuit să mă ocup de îndeplinirea unui alt angajament, cu mijloace diferite de comunicare. Îmi voi exprima aici părerea, deja cunoscută în Spania, prin intermediul ziarului Público, *şi în Portugalia, datorită săptămânalului* Expresso.

Crimă (financiară) împotriva umanității

Povestea e cunoscută şi, pe timpul unei şcoli care se autoproclama drept educatoarea perfectă, era predată copiilor ca exemplu de modestie şi de discreţie, trăsături care ar trebui să ne însoţească întotdeauna atunci când ne simţim ispitiţi de diavol să ne spunem părerea despre ceva ce nu ştim sau ştim doar puţin şi prost. Apelles putea admite ca cizmarul să îi arate ceva greşit la încălţămintea purtată de personajul pe care îl pictase, întrucât încălţările erau meseria lui, dar să nu îndrăznească să-i spună părerea despre, de exemplu, anatomia genunchiului[1]. Adică, un loc pentru fiecare lucru şi fiecare lucru la locul lui. La prima vedere, Apelles avea dreptate, el era maestrul, el era

1. Referire la replica *Ne sutor ultra crepidam* („Nu te ridica, cizmarule, mai presus de calapodul tău"), spusă de pictorul Greciei antice, Apelles, unui cizmar care îi reproşase că nu a redat corect sandalele unui personaj dintr-un tablou al său. După ce Apelles a corectat pictura conform indicaţiilor, cizmarul a criticat modul în care era înfăţişat piciorul personajului, ceea ce l-a determinat pe Apelles să rostească fraza menţionată.

pictorul, el era autoritatea, cât despre cizmar, urma să fie chemat la timpul potrivit, când ar fi fost nevoie să pună pingele unei perechi de ghete. Zău, unde am ajunge dacă oricine, până şi cel mai ignorant dintre oameni şi-ar permite să spună ce crede despre ce nu ştie? Dacă n-a făcut studiile necesare, e de preferat să tacă şi să lase celor care ştiu responsabilitatea de a lua deciziile mai convenabile (pentru cine?).

Da, la prima vedere, Apelles avea dreptate, dar doar la prima vedere. Pictorului lui Filip al Macedoniei şi al lui Alexandru cel Mare, considerat un geniu la vremea lui, i-a scăpat un aspect important al chestiunii: cizmarul are şi el genunchi, ca atare, prin definiţie, are o competenţă în ce priveşte aceste articulaţii, chiar dacă o foloseşte doar ca să se plângă, atunci când e cazul, de durerile pe care le simte din cauza lor. Până acum, cititorul atent a înţeles deja că nu tocmai de Apelles e vorba în aceste rânduri, nici de cizmar. Este vorba, în schimb, de extrem de grava criză economică şi financiară care tensionează o lume întreagă, până la punctul de a nu putea scăpa de angoasanta senzaţie că am ajuns la finalul unei epoci, fără să ne dăm seama care şi cum va fi cea ce va urma, după o perioadă intermediară imposibil de prevăzut, în care se vor înlătura ruinele şi se vor deschide noi drumuri. Cum adică? Să

fie în stare o legendă veche să ne explice nouă dezastrele din ziua de azi? De ce nu? Cizmarul suntem noi, noi toţi care asistăm, neputincioşi, la înaintarea zdrobitoare a marilor potentaţi economici şi financiari, înnebuniţi să câştige mai mulţi şi mai mulţi bani, mai multă şi mai multă putere, prin toate mijloacele legale şi ilegale pe care le au la îndemână, curaţi sau murdari, comuni sau criminali. Şi Apelles? Apelles sunt întocmai aceştia, bancherii, politicienii, asiguratorii, marii speculanţi, care, cu complicitatea mijloacelor de comunicare socială, au răspuns în ultimii treizeci de ani protestelor noastre timide cu vanitatea unuia care se consideră posesorul celei mai înalte înţelepciuni, adică, chiar dacă ne-ar durea genunchiul, nu ne-ar fi permis să vorbim despre el, să-l denunţăm, să-l supunem condamnării publice. A fost epoca imperiului absolut al Pieţei, acea entitate care se presupune că se reformează şi se corectează singură, însărcinată cu imuabilul scop de a pregăti şi a apăra întotdeauna fericirea noastră personală şi colectivă, deşi realitatea se angaja să o dezmintă la fiecare pas. Şi acum? Vor lua în cele din urmă sfârşit paradisurile fiscale şi conturile numerotate? Va fi investigată fără îndurare originea unor gigantice depozite bancare, a unor inginerii financiare clar delictuoase, a unor investiţii opace care, în

foarte multe cazuri, nu sunt altceva decât masive spălări de bani proveniţi din mită, bani din trafic de narcotice? Şi dacă tot vorbim despre delicte... Vor avea cetăţenii obişnuiţi satisfacţia de a-i vedea judecaţi şi condamnaţi pe cei direct responsabili pentru cutremurul care ne zguduie casele, viaţa familiilor noastre, munca noastră? Cine rezolvă problema şomerilor (nu i-am numărat, dar nu mă îndoiesc că sunt cu milioanele), victime ale *crash*-ului, şi care şomeri vor rămâne timp de luni sau ani de zile, abia ducându-şi traiul din subvenţii mizere ale statului, în timp ce marii executivi şi administratori de firme duse în mod deliberat la faliment se bucură de milioane şi milioane de dolari, la adăpostul contractelor blindate pe care autorităţile fiscale, plătite din banii contribuabililor, se prefăceau că le ignoră? Şi complicităţii active a guvernelor, cine îi va da de cap? Bush, acest produs malign al naturii, într-unul din cele mai proaste momente ale ei, va spune că planul său a salvat (de salvare e vorba?) economia nord-americană, dar întrebările la care va trebui să răspundă sunt următoarele: Nu ştia ce se întâmpla în luxoasele săli de şedinţe în care cinematograful ne-a permis până şi nouă să intrăm, şi nu doar să intrăm, ci să şi asistăm la luarea de decizii infracţionale, sancţionate de toate codurile penale din lume? La ce i-au folosit CIA-ul şi

FBI-ul, plus zecile de alte organisme de apărare națională care proliferează în greșit intitulata democrație nord-americană, aceea în care un călător, la intrarea în țară, trebuie să predea agentului de serviciu calculatorul, pentru ca acesta să-i facă o copie a hard-diskului? N-a înțeles domnul Bush că stătea cu dușmanul în casă sau, dimpotrivă, știa și nu i-a păsat?

Ceea ce se întâmplă este, din toate punctele de vedere, o crimă împotriva umanității și din această perspectivă ar trebui să constituie un obiect de analiză în toate forurile publice și în toate conștiințele. Nu exagerez. Crimele contra umanității nu sunt numai genocidele, etnocidele, lagărele, torturile, asasinatele selective, foametea provocată deliberat, poluările masive, umilirea ca metodă represivă a identității victimelor. Crimă contra umanității este ceea ce comit cu nepăsare puterile economice și financiare ale Statelor Unite, cu complicitatea efectivă sau tacită a guvernului lor, împotriva milioanelor de oameni din toată lumea, amenințați cu pierderea banilor care le-au mai rămas, după ce, în foarte multe cazuri (nu mă îndoiesc că e vorba de câteva milioane), și-au pierdut singura sursă de venit, de multe ori insuficientă, și locul de muncă.

Infractorii sunt cunoscuţi, au nume şi prenume, se deplasează în limuzine când se duc să joace golf – atât de siguri pe ei, încât nici măcar nu le-a trecut prin cap să se ascundă. Sunt uşor de prins. Cine se încumetă să ducă banda asta la tribunal? Chiar dacă n-ar reuşi, tot i-am rămâne recunoscători. Ar fi un semn că nu e totul pierdut pentru oamenii cinstiţi.

21 octombrie

Constituţii şi realităţi

Constituţia Portugheză a intrat în vigoare la 25 aprilie 1976, la doi ani după revoluţie şi la finalul unei agitate perioade de lupte partidare şi de mişcări sociale. De atunci a trecut prin şapte revizuiri, ultima dintre ele fiind chiar în 2005. În multe din articolele care o alcătuiesc, o constituţie e o declaraţie de intenţii. Să nu se indigneze constituţionaliştii. A spune aşa ceva nu înseamnă o minimalizare a importanţei respectivelor documente, asemănătoare în această privinţă cu Declaraţia Drepturilor Omului, în vigoare (sau mai bine am zice în latenţă) din 1948. După cum ştim, revizuirile constituţionale sunt un fel de potriviri ale direcţiei de

mers, de ajustări la realitatea socială, atunci când nu sunt rezultate, pur şi simplu, din voinţa politică a unei majorităţi parlamentare care şi-a permis promovarea sau impunerea opţiunilor ei. Din alt punct de vedere, poate din superstiţie, poate din inerţie, nu e neobişnuit să se păstreze în constituţii, cel puţin în unele dintre ele, vestigii „fosile" ale unor dispoziţii care şi-au pierdut sensul original, întru totul sau parţial. Doar aşa se explică faptul că în preambulul Constituţiei Portugheze s-a păstrat neatinsă ori ca o concesie pur retorică expresia „a se deschide drum socialismului". Într-o lume dominată de cel mai crud liberalism economic şi financiar imaginat vreodată, acea referinţă, ultim ecou a mii de aspiraţii populare, riscă să ne stârnească râsul. Un râs cu lacrimi, să zicem. Constituţiile există şi eu cred că administrarea guvernelor noastre ar trebui judecată prin prisma lor. Legea junglei care a dominat în ultimii treizeci de ani n-ar fi ajuns la consecinţele care se văd acum, dacă toate guvernele ar fi făcut din constituţiile ţărilor lor un vademecum de uz diurn şi nocturn, un abecedar al bunului cetăţean. Poate şocul teribil pe care îl suferă lumea acum ne va determina să facem din constituţiile noastre ceva mai mult decât nişte simple declaraţii de intenţii, căci deocamdată asta sunt încă, în multe privinţe. Să sperăm.

22 octombrie

Chico Buarque de Holanda

Oare există universuri paralele? Nu e greu să credem că da, în faţa diferitelor „dovezi" prezentate tribunalului opiniei publice de autorii dedicaţi science-fiction-ului, sau cel puţin să consimţim că i se poate acorda temerarei ipoteze ceea ce nu se poate nega nimănui, adică, beneficiul îndoielii. Or, presupunând că există cu adevărat aceste universuri paralele, ar fi logic şi cred că inevitabil să admitem şi existenţa literaturilor paralele, a scriitorilor paraleli, a cărţilor paralele. Un spirit sarcastic n-ar rata ocazia de a ne aminti că nu e nevoie să mergem atât de departe ca să întâlnim scriitori paraleli, mai cunoscuţi ca plagiatori, care nu ajung totuşi niciodată să fie plagiatori cu totul, pentru că se simt până la urmă obligaţi să pună ceva de-al lor în opera pe care o vor semna. Plagiator absolut a fost acel Pierre Menard care, după câte zice Borges, a copiat *Quijote* cuvânt cu cuvânt, şi chiar şi aşa, acelaşi Borges ne atenţiona că nu e acelaşi lucru dacă scrii termenul „justiţie" în secolul al XX-lea (şi nici nu e aceeaşi justiţie) şi dacă-l scrii în secolul al XVII-lea...

Alt tip de scriitor paralel (numit şi *nègre* sau, mai modern, *ghost*) este cel care scrie ca să se bucure alţii de presupusa sau autentica glorie de a-şi vedea numele scris pe coperta unei cărţi. Despre asta vorbeşte, în aparenţă, romanul *Budapeste*, al lui Chico Buarque de Holanda, şi dacă spun „în aparenţă" este pentru că scriitorul „fantomă", cu aventurile lui groteşti în care îl însoţim amuzaţi, dar în acelaşi timp compătimitori, este doar cauza inconştientă a unui proces de repetiţii succesive care, dacă nu sunt nici ale unor universuri, nici ale unor literaturi, sunt fără îndoială ale unor autori şi ale unor cărţi. Şi totuşi, cea mai tulburătoare este senzaţia de ameţeală continuă care îl stăpâneşte pe cititor, care ştia mereu unde era, dar niciodată nu ştie unde este. Fără să pară să o pretindă, toate paginile romanului exprimă o interpelare „filozofică" şi o provocare „ontologică": care este realitatea, până la urmă? Ce şi cine sunt eu, de fapt, în ceea ce am fost învăţat să numesc realitate? O carte există, nu va mai exista, o să existe iar. O persoană a scris, alta a semnat, dar dacă ar dispărea cartea, ar dispărea şi ele? Şi dacă da, e definitiv sau parţial? Dacă a supravieţuit vreuna, e în universul acesta sau în altul? Cine sunt eu, dacă după ce am supravieţuit, nu mai sunt cine eram? Chico Buarque a îndrăznit mult, a

scris aruncând o sârmă peste o prăpastie și a ajuns pe partea cealaltă. Pe partea unde se găsesc operele lucrate cu măiestrie, cea a limbajului, cea a construcției narative, cea a lucrurilor făcute simplu. Nu cred că mă înșel când spun că această carte a adus ceva nou Braziliei.

23 octombrie

Au călăii suflet?

De câteva zile, judecătorul Garzón[1] a fost pus la zid. Chiar și cei care îl apără argumentează că are o personalitate controversată, ca și cum am avea toți obligația de a fi la fel cu ceilalți... Ideea este că Garzón, prin procedurile

1. Baltasar Garzón (n. 1955), celebru judecător spaniol, numit și „super-judecătorul", pentru lupta pe care a dus-o împotriva terorismului, a corupției, a drogurilor, controversat pentru îndrăzneala și inițiativele sale justițiare. În octombrie 2008 a instruit un proces împotriva crimelor regimului franchist, deși investigațiile asupra crimelor de război precedente anului 1976 fuseseră amnistiate în 1977, ca atare acest proces i-a adus în 2010 acuzația de depășire a atribuțiilor și suspendarea din funcție.

sale singulare, e judecătorul care a adus cele mai multe bucurii celor care, în ciuda situației, au așteptări mari din partea justiției sau, mai bine zis, din partea celor responsabili cu administrarea ei. În urma plângerilor care i-au fost prezentate, Garzón a intervenit într-un subiect mai mare decât el și decât toate instituțiile judiciare la un loc: Războiul Civil Spaniol, ilegalitatea franchismului, demnitatea celor care au apărat republica și un stil anume de viață. El știe că va trebui probabil să abandoneze cursa, dar porțile vor rămâne deschise ca să se afle adevăruri, pe lângă identificări și, inclusiv, în sfârșit, îngropări. Tranziția spaniolă, o perioadă trăită în limitele posibilului, nu înseamnă o capitulare totală: stânga a cedat pentru că militarii și franchismul social o puseseră la zid, dar nu s-a predat, n-a spus „acesta este ultimul cuvânt", pur și simplu a așteptat să vină ziua în care să-și numere morții și să spună lucrurilor pe nume. Garzón a ajutat prin poziția lui, iar bucuria simțită de victimele acelui război n-a fost niciodată mai mare pentru cei care au reușit să supraviețuiască până azi.

Judecătorul Garzón nu e un sectant. Consideră că nimic din cele omenești nu îi e străin și intră în subiecte pe care le consideră delictuale, pentru că pentru asta are autoritate. Se

întreabă dacă au suflet călăii, un semn mai mult decât suficient pentru a înţelege că analizează situaţia din ambele părţi. Acum câteva luni mi-a cerut un prolog pentru o lucrare pe care o făcuse împreună cu ziaristul Vicente Romero. Era, repet, un studiu despre comportamentul călăilor. Recomand cu căldură citirea acestei cărţi – *El alma de los verdugos,* editura RBA – şi, până când o s-o aveţi în mână, vă las aceste rânduri pe care, în ideea unui prolog, le-am scris pentru Baltasar Garzón şi Vicente Romero.

Au călăii suflet?

Un suflet pe care să-l putem considera responsabil pentru înfăptuirea fiecărui act în parte ne-ar obliga, inevitabil, să admitem inocenţa totală a corpului, redus la a fi instrumentul pasiv al unei voinţe, al unei vreri, al unei dorinţe nu neapărat localizabile în interiorul aceluiaşi corp. Mâna, în stare de repaus, cu oasele, nervii şi tendoanele ei, e gata să îndeplinească în secunda următoare ordinul care i se dă şi pentru care ea în sine nu e responsabilă, fie că oferă o floare, fie că stinge o ţigară pe pielea cuiva. Pe de altă parte, dacă atribuim, *a priori*, responsabilitatea tuturor acţiunilor

noastre unei entităţi imateriale, sufletului, care, prin intermediul conştiinţei, ar fi în acelaşi timp şi judecătorul acţiunilor respective, ajungem la un cerc vicios a cărui sentinţă finală ar fi neimputabilitatea. Fie, să admitem că sufletul e responsabil, totuşi, unde e sufletul ca să-i putem pune cătuşe şi să-l ducem la tribunal? Da, s-a demonstrat că ciocanul care a zdrobit craniul acestei persoane a fost mânuit de această mână; cu toate astea, dacă mâna care a ucis a fost aceeaşi care, la fel de inconştientă de un lucru sau altul, a oferit o floare, cum am putea să o incriminăm? Floarea absolvă ciocanul?

Am spus mai înainte că voinţa, vrerea, dorinţa (sinonime care, deşi nu asta sunt cu adevărat, nu pot trăi despărţite) nu sunt neapărat localizabile într-un corp. Aşa este. Nimeni nu poate afirma, de exemplu, că voinţa se află între degetul mijlociu şi cel arătător al unei mâini ocupate în acest moment să stranguleze pe cineva cu ajutorul colegei sale din stânga. Totuşi, cu toţii intuim că dacă voinţa are o casă a ei, şi trebuie să aibă, ar putea fi doar creierul, acest univers complex a cărui funcţionare, în mare parte (cortexul cerebral are aproximativ cinci milimetri grosime şi conţine 70 000 de milioane de celule nervoase dispuse în şase straturi legate între ele), încă este în studiu. Suntem creierul pe care îl avem în fiecare moment, iar acesta

este singurul adevăr esenţial pe care îl putem enunţa despre noi înşine. Ce este, atunci, voinţa? Ceva material? Nu pot concepe, nimeni nu poate concepe ce fel de argumente ar putea susţine o presupusă materialitate a voinţei, fără prezentarea unei „mostre materiale" din aceeaşi materialitate...

Voluntarismul, după cum se ştie, e teoria care susţine că voinţa e fundamentul fiinţei, principiul acţiunii, precum şi funcţia esenţială a vieţii animale. În aristotelismul şi stoicismul din antichitatea clasică se observă deja tendinţe voluntariste. În filozofia contemporană sunt voluntarişti Schopenhauer (voinţa ca esenţă a lumii, depăşind reprezentarea cognitivă) şi Nietzsche (voinţa puterii ca principiu al vieţii ascendente). Toate astea sunt lucruri serioase şi, după câte se vede, ar fi nevoie aici de cineva, nu cel care scrie aceste rânduri, capabil să relaţioneze acele şi alte reflecţii filozofice despre voinţă cu conţinutul acestei cărţi, al cărei titlu este, să nu uităm, *Sufletul călăilor*. Poate că m-aş fi oprit aici dacă, din fericire pentru onoarea mea, nu mi-ar fi sărit în ochi următoarea definiţie, pe când răsfoiam cu o mână neatentă un dicţionar modest: „Voinţă: Capacitate de determinare de a face sau a nu face ceva. Este fundamentul libertăţii". După cum se vede, nimic mai clar: prin voinţă mă pot determina

să fac sau să nu fac ceva, folosindu-mă de libertate, sunt liber să decid pentru una sau alta. Cum limbajul ne-a obişnuit să considerăm voinţa şi libertatea concepte pozitive prin ele însele, ne dăm seama brusc, cu o teamă instinctivă, că sclipitoarele medalii pe care le numim libertate şi voinţă pot înfăţişa pe cealaltă parte absoluta şi totala lor negare. Folosindu-şi libertatea (oricât de şocant ne-ar părea folosirea cuvântului în acest context), generalul Videla avea să devină, din proprie voinţă, insist, din proprie voinţă, unul din cei mai detestabili protagonişti din lume ai istoriei sângeroase şi din câte se vede nesfârşite a torturii şi asasinatului. Folosindu-şi şi voinţa, şi libertatea, călăii argentinieni şi-au îndeplinit infama îndatorire. Au vrut să o facă şi au făcut-o. Deci iertarea nu e cu putinţă. Nici împăcarea naţională sau particulară.

Nu prea contează dacă au suflet. De fapt, despre asta ar trebui să ştie, mai bine decât oricine altcineva, preotul catolic argentinian Christian von Vernich, care acum câteva luni a fost condamnat la închisoare pe viaţă pentru genocid. Şase asasinate, torturarea a 34 de persoane şi sechestru ilegal în 42 de cazuri, iată portofoliul lui. Şi, dacă-mi permiteţi tragica ironie, poate a oficiat chiar şi sfântul maslu pentru vreuna din victimele sale...

24 octombrie

José Luis Sampedro

În după-amiaza asta am aflat de José Luis Sampedro, economist, scriitor şi, mai ales, un înţelept înzestrat nu cu înţelepciunea dată de vârstă, deşi mai ajută şi ea cu câte ceva, ci de reflecţie ca mod de viaţă. L-au întrebat la televizor despre criza din '29, pe care a trăit-o pe când era copil şi pe care a studiat-o apoi ca profesor universitar. A dat răspunsuri inteligente, pe care cei interesaţi să înţeleagă ce se întâmplă acum le pot găsi în cărţile lui, José Luis Sampedro a scris atâtea, sau pot căuta reportajul pe internet, dar mi-a rămas întipărită în memorie o întrebare pe care a pus-o chiar el, şi nu ziaristul. Ne întreba maestrul pe noi, şi totodată pe el însuşi, cum se explică faptul că au apărut atât de rapid banii pentru a răscumpăra băncile şi, fără a fi nevoie de vreun calificativ, dacă respectivii bani ar fi apărut la fel de rapid în cazul unei solicitări pentru vreo urgenţă în Africa sau pentru combaterea SIDA... Nu trebuia să aşteptăm prea mult ca să intuim răspunsul. Economia, da, o putem salva, dar nu şi fiinţa umană, care ar trebui să aibă

prioritate absolută, oricine ar fi, oriunde s-ar afla. José Luis Sampedro e un mare umanist, un exemplu de luciditate. În pofida a ce se zice, lumea nu e lipsită de oameni vrednici, aşa ca el, prin urmare să-i acordăm toată atenţia. Şi să facem ce ne spune: să intervenim, să intervenim, să intervenim.

27 octombrie

Când mă fac mare vreau să fiu ca Rita

Rita cu care vreau să semăn când voi fi mare este Rita Levi-Montalcini, câştigătoare a Premiului Nobel pentru Medicină în 1984, pentru cercetarea asupra celulelor neurologice. Cum Premiul Nobel îl am deja, n-aş renunţa din ambiţie, pentru marea sau mica glorie, părerile cunoscătorilor diferă, la cine sunt ca să devin Rita. Mai ales aflându-mă eu la o vârstă la care orice schimbare, chiar şi una care pare promiţătoare, se prefigurează ca o sacrificare a rutinei cu care, până la urmă, ne-am obişnuit mai mult sau mai puţin.

Şi de ce vreau eu să semăn cu Rita? Simplu. La ceremonia de învestire cu titlul de *Doctor*

Honoris Causa de către Universitatea Complutense din Madrid, femeia aceasta, care în aprilie va împlini o sută de ani, a făcut nişte afirmaţii (păcat că n-am reuşit să obţinem transcrierea completă a discursului său improvizat) care m-au lăsat când uimit, când recunoscător, considerând că nu e uşor să-ţi imaginezi două sentimente atât de diferite puse unul lângă altul şi contopindu-se. A spus: „Nu m-am gândit niciodată la mine. A trăi sau a muri e acelaşi lucru. Pentru că, normal, viaţa nu este în corpul acesta mic. Important este modul în care trăim şi mesajul pe care îl lăsăm. Asta ne supravieţuieşte. Asta e nemurirea". Şi a mai zis: „Obsesia îmbătrânirii e ridicolă. Creierul meu e mai bun acum decât atunci când eram tânără. E adevărat că văd prost şi aud şi mai prost, dar capul mi-a funcţionat întotdeauna bine. E fundamental să-ţi menţii creierul activ, să încerci să-i ajuţi pe ceilalţi şi să-ţi păstrezi curiozitatea faţă de lume". Şi cuvintele acestea care m-au făcut să mă simt ca şi cum mi-aş fi întâlnit sufletul geamăn: „Sunt împotriva pensiei sau a oricărui tip de subvenţie. Trăiesc fără aşa ceva. În 2001 n-am câştigat nimic şi am avut probleme economice până când preşedintele Ciampi m-a numit senatoare pe viaţă".

Nu toată lumea e de acord cu un asemenea radicalism. Dar pun pariu că mulţi dintre cei

care mă citesc vor dori să fie şi ei ca Rita atunci când vor fi mari. Aşa să fie. Dacă or s-o facă, putem fi siguri că lumea se va schimba rapid în mai bine. Nu asta spunem că vrem? Rita e calea.

28 octombrie

Fernando Meirelles & Co.

Povestea adaptării cinematografice a *Eseului despre orbire* a avut un drum plin de cotituri, din momentul în care Fernando Meirelles, prin 1997, l-a întrebat pe Luiz Schwarcz, editorul meu brazilian, dacă aş fi interesat să cedez respectivele drepturi. A primit drept răspuns o negaţie peremptorie: nu. Între timp, la biroul agentei mele literare din Bad Homburg, Frankfurt, a început să plouă, şi a plouat ani buni, cu scrisori, e-mailuri, telefoane, mesaje de tot felul din partea producătorilor din alte ţări, mai ales din Statele Unite, cu aceeaşi întrebare. Tuturor le-am trimis răspunsul cunoscut: nu. Am fost orgolios? Nu era vorba de orgoliu, pur şi simplu nu aveam siguranţa, nici măcar speranţa, că romanul avea să fie tratat cu respect prin acele locuri. Anii au trecut.

Într-o zi, însoțiți de agenta mea, au apărut la mine în Lanzarote, veniți tocmai de la Toronto, doi canadieni care voiau să facă filmul, producătorul Niv Fichman și Don McKellar, scenaristul. Erau tineri, nici unul dintre ei nu-mi amintea de Cecil B. DeMille, și, după o discuție deschisă, fără ascunzișuri sau rezerve, le-am dat romanul. Mai rămânea să aflu cine avea să fie regizorul. Au mai trecut niște ani până în ziua în care am fost întrebat ce părere am eu despre Fernando Meirelles. Uitând complet ce se întâmplase în deja îndepărtatul an 1997, am răspuns că am o părere bună. Văzusem și îmi plăcuseră *Cidade de Deus* și *O Fiel Jardineiro*[1], dar tot nu asociam numele regizorului cu persoana de atunci...

În fine, rezultatul întregii poveşti e gata. Poartă numele de *Blindness*, prin care se speră o înlesnire a relației cu cartea în circuitul internațional. N-am văzut nici un motiv să contest alegerea. Azi, în Lisabona, a fost prezentarea acestui „eseu despre orbire" în imagini și sunete. Sala de la FNAC era înțesată de ziariști care sper să-și facă bine treaba. Mâine e avanpremiera. Stând de vorbă despre episoadele astea deja antologice, la un moment dat, Pilar, cea mai

1. Titluri traduse în românește ca *Oraşul zeilor* și *Prietenie absolută*.

practică și obiectivă dintre toate subiectivitățile pe care le cunosc, a venit cu o idee: „După părerea mea, cartea a anticipat efectele crizei prin care trecem acum. Oameni disperați, alergând pe Wall Street, din bancă în bancă până nu se termină banii, nu sunt alții decât cei care se mișcă în roman, orbi, dezorientați, iar acum în film. Diferența e că n-au o soție a doctorului care să-i ghideze, să-i protejeze". Gândindu-mă mai bine, andaluza s-ar putea să aibă dreptate.

29 octombrie

Acum câteva zile, mai multe persoane din diferite țări și având diferite poziții politice am subscris textul pe care îl reproduc mai jos. E o atenționare, un protest, expresia îngrijorării pe care o simțim în fața crizei și posibilelor soluții care se prefigurează. Nu putem fi complici.

Noul capitalism?

A sosit momentul schimbării la nivel public și individual. A sosit momentul dreptății.

Criza financiară a venit din nou să ne zdrobească economiile, să dea lovituri grele vieţilor noastre. În ultimul deceniu ne-a zdruncinat din ce în ce mai des şi mai dramatic. Asia Orientală, Argentina, Turcia, Brazilia, Rusia, hecatomba Noii Economii – toate dovedesc că nu e vorba de nişte accidente întâmplătoare, conjuncturale, care să aibă loc la suprafaţa economiei, ci îşi au lăcaşul în însăşi inima sistemului. Aceste rupturi, care până la urmă au provocat o încordare funestă a vieţii economice actuale, cu argumentul şomajului şi al generalizării inegalităţii, semnalează căderea capitalismului financiar şi au ca semnificaţie anchilozarea ordinii economice mondiale în care trăim. Trebuie, deci, să o transformăm în mod radical.

La întrevederea cu preşedintele Bush, Durão Barroso, preşedintele Comisiei Europene, a declarat că actuala criză va duce la o „nouă ordine economică mondială", ceea ce e acceptabil, în cazul în care această nouă ordine se orientează după principiile democratice – care n-ar fi trebuit abandonate niciodată – ale dreptăţii, egalităţii şi solidarităţii.

„Legile pieţei" ne-au adus într-o situaţie haotică ce a determinat o „răscumpărare" de mii de milioane de dolari, astfel încât, după cum bine s-a spus, „s-au privatizat câştigurile şi s-au naţionalizat pierderile". S-au găsit ajutoare pentru

vinovați, nu pentru victime. Aceasta e o ocazie unică pentru a redefini sistemul economic mondial în favoarea dreptății sociale.

Nu existau bani pentru fondurile de combatere a SIDA, nici pentru a ajuta lumea cu alimente... dar până la urmă, într-un autentic vârtej financiar, se pare că existau fonduri ca să nu se ruineze tot cei care, favorizând excesiv baloanele informatice și imobiliare, au ruinat clădirea economică mondială a „globalizării".

De aceea e complet greșit ca președintele Sarkozy să vorbească despre realizarea tuturor acestor eforturi pe seama contribuabililor „pentru un nou capitalism"!... Și ca președintele Bush, cum era și de așteptat din partea lui, să fie de acord cu protejarea „libertății pieței" (fără să dispară subvențiile agricole!)...

Nu: acum trebuie să ne răscumpărăm, noi cetățenii, favorizând rapid și curajos tranziția de la o economie de război la una de dezvoltare globală, în care să înfrângem rușinea colectivă a investiției de trei mii de milioane de dolari pe zi în arme, în același timp în care mor de foame mai bine de 60 000 de persoane. **O economie de dezvoltare care să elimine exploatarea abuzivă a resurselor naturale ce are loc în prezent (petrol, gaze, minerale, cărbuni) și care să determine aplicarea normelor stabilite de niște Națiuni Unite refondate –**

care să implice Fondul Monetar Internațional, Banca Mondială „pentru reconstrucție și dezvoltare" și Organizația Mondială a Comerțului, care să nu fie un club privat de națiuni, ci o instituție a ONU – care să dispună de mijloace personale, umane și tehnice necesare exercitării autorității juridice și etice în mod eficace.

Investiția în energii renovatoare, în producția de alimente (agricultură și acvacultură), în obținerea și canalizarea apei, în sănătate, educație, locuințe... pentru ca „noua ordine economică" să fie, în sfârșit, democratică și în beneficiul oamenilor. Înșelăciunea globalizării și economiei de piață trebuie să se termine! Societatea civilă nu va mai fi un spectator resemnat și, dacă va trebui, va folosi toată puterea cetățenească de care dispune în ziua de azi, prin mijloacele moderne de comunicare.

Noul capitalism? Nu!

A sosit momentul schimbării la nivel public și individual. A venit momentul dreptății.

Federico Mayor Zaragoza
Francisco Altemir
José Saramago
Roberto Savio
Mário Soares
José Vidal Beneyto

30 octombrie

Întrebarea

Şi îi întreb atunci pe economiştii politici, pe moralişti, dacă au calculat pe câţi oameni îi vor condamna cu forţa la mizerie, la munca fără măsură, la demoralizare, la a lua totul de la capăt, la ignoranţa crasă, la nenorocirea de neînvins, la penuria absolută, pentru a produce un bogătaş?

Almeida Garrett[1]
(1799-1854)

1. Almeida Garrett (1799-1854) a fost poet, dramaturg, romancier şi om politic portughez, considerat scriitorul care a introdus romantismul în Portugalia.

Noiembrie 2008

3 noiembrie

Minciună, adevăr

În ajunul alegerilor prezidențiale din Statele Unite, nu pare deplasată scurta afirmație ce urmează. Acum ceva vreme, un politician portughez, pe atunci cu responsabilități în guvern, a declarat pentru cine a vrut să audă că politica e, în primul rând, arta de a nu spune adevărul. Mai rău a fost că, după ce a spus asta nu a apărut, din câte știu eu, un singur om politic, de la stânga la dreapta, care să-l corecteze, că nu, domnule, adevărul este singurul și cel din urmă obiectiv al politicii. Din simplul motiv că numai așa se vor putea salva cele două: adevărul prin politică, politica prin adevăr.

4 noiembrie

Războiul care n-a mai avut loc

Ce ziceţi de asta? În martie 1975, şi mai intense în luna următoare, în Portugalia au ajuns zvonuri despre nemulţumirea guvernului spaniol, pe atunci prezidat de Carlos Arias Navarro, în ce priveşte direcţia periculoasă, după părerea sa, pe care o lua revoluţia portugheză. Înfrângerea loviturii militare de dreapta din 11 martie, a cărui inspiraţie şi şef fusese generalul Spínola, a avut drept consecinţă imediată revigorarea forţelor politice de stânga, inclusiv a organizaţiilor sindicale. Se pare că Arias Navarro a intrat în panică, într-atât încât, într-o întâlnire cu vice-secretarul de stat nord-american Robert Ingersoll, a lansat ideea că Portugalia reprezenta o ameninţare serioasă pentru Spania, nu doar prin felul în care se putea dezvolta situaţia, dar şi prin sprijinul extern pe care îl putea obţine şi care ar fi fost ostil Spaniei. Pasul următor, după Arias Navarro, putea fi războiul. Din informaţia pe care, la rândul său, Ingersoll a transmis-o secretarului de stat Henry Kissinger fac parte următoarele: „Spania ar fi dispusă să pornească singură

combaterea anticomunistă, dacă ar fi necesar. Nu vrea să ceară ajutor, dar e încrezătoare că va avea cooperarea și înțelegerea prietenilor ei, nu numai pentru interesul Spaniei, ci al tuturor celor care gândesc astfel". Într-o altă conversație, la 9 aprilie, cu Wells Stabler, ambasadorul Statelor Unite, Arias Navarro a spus că „Armata spaniolă cunoaște pericolele comunismului din experiența Războiului Civil și este unită întru totul".

Ce ziceți de asta? Noi, aici, preocupați să punem pe picioare un viitor mai demn pentru Portugalia, împotriva celor o mie de vânturi și valuri din interior și a celor care se pregăteau din afară, iar vecinii noștri, *nuestros hermanos*, pornind cu Statele Unite un război care probabil ne-ar fi distrus și care, fără îndoială, ar fi rănit grav însăși Spania. După discuțiile pe care Franco le-a purtat în trecut cu Germania lui Hitler în legătură cu împărțirea coloniilor portugheze, una mie, una ție, plutea acum deasupra capetelor noastre amenințarea explicită a unei invazii căreia îi mai lipsea poate doar un „da" din partea Statelor Unite.

Să mai spun că nu de asta am scris *Pluta de piatră*?

5 noiembrie

Guantánamo

La momentul la care scriu aceste rânduri, centrele electorale mai sunt încă deschise pentru câteva ore. Abia spre zori vor apărea primele rezultate în legătură cu cine va fi următorul președinte al Statelor Unite. În cazul extrem de nedorit în care ar învinge generalul McCain, ceea ce scriu eu ar putea să pară lucrarea cuiva ale cărui idei despre lumea înconjurătoare păcătuiesc printr-un irealism total, printr-o ignoranță absolută în ce privește firele cu care se țes faptele politice și diversele obiective strategice ale planetei. Generalul McCain, fiind, unde mai pui, după cum îl numește necontenit propaganda, iar un mizerabil țăran ca mine nu ar îndrăzni niciodată să nege, un erou al războiului din Vietnam – generalul McCain nu s-ar încumeta niciodată să dărâme lagărul de concentrare și tortură instalat la baza militară Guantánamo și să demoleze chiar și baza până la ultimul cui, lăsând spațiul pe care îl ocupă celui care este stăpânul lui legitim, poporului cubanez. Deoarece, fie că vrem, fie că nu, dacă știm că nu întotdeauna haina îl face pe om, uniforma, în schimb, îl face întotdeauna pe general. Să

dărâme, să demoleze? Care e naivul care a avut aşa o idee?

Şi totuşi, tocmai despre asta e vorba. Acum câteva minute un post de radio portughez a vrut să ştie care ar fi prima măsură a guvernului pe care i-aş propune-o eu lui Barack Obama, în cazul în care ar fi, aşa cum visăm atâţia de un an şi jumătate, noul preşedinte al Statelor Unite. Am răspuns fără să stau pe gânduri: să demoleze baza militară Guantánamo, să îi cheme înapoi pe *marines*, să pună capăt ruşinii pe care acel lagăr de concentrare (şi tortură, să nu uităm) îl reprezintă, să dea pagina şi să ceară scuze Cubei. Şi, dacă tot s-a apucat, să ridice blocada, acest garou cu care, în mod inutil, s-a vrut subjugarea voinţei poporului cubanez. S-ar putea să se întâmple, şi sper să fie aşa, ca rezultatul final al acestor alegeri să învestească populaţia nord-americană cu o nouă demnitate şi un nou respect, dar eu îmi permit să le amintesc, celor care se prefac că nu ştiu, de lecţiile de demnitate, dintre cele mai autentice, lecţiile din care Washingtonul ar fi putut învăţa, date zi de zi de poporul cubanez în aproape cincizeci de ani de rezistenţă patriotică.

Nu se poate face totul dintr-un foc? E adevărat, n-o fi posibil, dar vă rog, domnule preşedinte, faceţi măcar ceva din toate astea. În ciuda a ce vi s-a zis poate pe holurile senatului,

insula aceea e mai mult decât un desen pe o hartă. Sper, domnule președinte, că într-o zi veți vrea să mergeți în Cuba, ca să vedeți cine stă acolo. La un moment dat. Vă garantez că nu vă va face nimeni nici un rău.

6 noiembrie

106 ANI

Femeia aceasta de 106 ani, Ann Nixon Cooper, pe care Obama a citat-o în primul său discurs în calitate de președinte al Statelor Unite, ocupă probabil un loc în galeria personajelor literare favorite ale cititorilor nord-americani, alături de cea care, călătorind cu autobuzul, a refuzat să se ridice pentru a-i da locul unui alb. Nu s-a scris mult despre eroismul femeilor. Nu erau acte eroice în povestirea lui Obama despre Ann Nixon Cooper, în afară de cele ale vieții cotidiene, dar lecțiile tăcerii nu sunt neapărat mai puțin puternice decât cele ale cuvântului. O sută șase ani de privit lumea cum se desfășoară, cu frământările ei, cu reușitele și eșecurile ei, cu lipsa de compasiune sau bucuria de a fi în viață, mai presus de toate. Seara trecută femeia aceasta a văzut imaginea unuia de-ai ei

în mii de afișe și a înțeles, n-avea cum să nu înțeleagă, că se întâmpla ceva diferit. Sau a păstrat pur și simplu în suflet acea imagine multiplicată, așteptând ca bucuria ei să primească o justificare și o confirmare. Bătrânii mai fac așa, deodată părăsesc rutina și o pornesc împotriva curentului, punând întrebări impertinente și rămânând cu încăpățânare tăcuți, stricând cheful tuturor. Ann Nixon Cooper a trecut prin mai multe tipuri de sclavii, fiind negresă, fiind femeie, fiind săracă. A trăit supusă, chiar dacă legile s-au schimbat în jurul ei, dar nu și în temerile ei, pentru că se uita împrejur și vedea femei maltratate, folosite, umilite, asasinate, tot de bărbați. Vedea cum femeile câștigau mai puțin decât ei pentru aceeași muncă, cum trebuiau să își asume responsabilități domestice care rămâneau în umbră, deși necesare, vedea cum le sunt tratați pașii hotărâți, și totuși continuau să meargă ori să refuze să se ridice de pe scaun într-un autobuz, după cum am mai spus, ca acea negresă, Rosa Banks, care a și rămas o referință. O sută șase ani de privit lumea desfășurându-se. Poate că i se pare frumoasă, cum i se părea și bunicii mele, cu puțin timp înainte să moară, bătrână și frumoasă, săracă. Poate femeia despre care ne-a vorbit ieri Obama simte seninătatea bucuriei perfecte, poate o vom afla și noi cândva. Până

atunci, să-l felicităm pe preşedintele ales pentru că a scos-o din casa ei, pentru că i-a adus un omagiu de care ea poate nu avea nevoie, dar noi da. Pe măsură ce Obama vorbea de Ann Nixon Cooper, am înţeles că, odată cu fiecare cuvânt, exemplul ne făcea mai buni, mai umani, aproape de o frăţie absolută. Depinde de noi să menţinem acest sentiment.

7 noiembrie

Cuvinte

Din fericire, există cuvinte pentru orice. Din fericire, unele nu vor uita să sugereze că cine oferă trebuie să ofere cu amândouă mâinile, ca să nu rămână în nici una din ele ceea ce ar trebui să aparţină altora. Aşa cum bunătatea n-are de ce să se ruşineze că e bunătate, nici dreptatea n-ar trebui să uite că înseamnă, mai presus de orice, restituire, restituirea drepturilor. Ale tuturor, începând cu dreptul elementar de a trăi demn. Dacă m-ar pune cineva să clasific caritatea, dreptatea şi bunătatea, aş pune pe primul loc bunătatea, pe al doilea dreptatea şi pe al treilea caritatea. Pentru că bunătatea, prin ea însăşi, nu are nevoie de

dreptate și caritate, pentru că dreptatea cea dreaptă conține deja destulă caritate. Caritatea e ce rămâne atunci când nu există nici bunătate, nici dreptate.

9 noiembrie

Rosa Parks

Rosa Parks, nu Rosa Banks. O lamentabilă scăpare de memorie, care nu a fost prima și cu siguranță nu va fi ultima, m-a făcut să comit una din cele mai grave greșeli care se pot făptui în mereu complexul sistem al relațiilor dintre oameni: să dai cuiva alt nume. Cu excepția răbdătorului cititor al acestor modeste rânduri, nu am cui să cer scuze, dar chiar și așa îmi e de-ajuns, ca să mă văd pedepsit pentru eroare, sentimentul de intensă rușine care m-a năpădit când mi-am dat seama imediat după aceea de gravitatea confuziei. M-am gândit chiar și să o las așa, dar am alungat tentația, așa că am venit să mărturisesc greșeala și să promit că de acum înainte voi avea grijă să verific totul, chiar și lucrurile de care cred că sunt sigur.

Tot răul spre bine, zice înțelepciunea populară, și poate că are dreptate. Am astfel ocazia

să revin la Rosa Parks, croitoreasa de 42 de ani care, călătorind cu autobuzul în Montgomery, statul Alabama, în ziua 1 decembrie 1955, a refuzat să cedeze locul ei unei persoane de rasă albă, după cum îi poruncise șoferul. Fapta i-a adus închisoarea, sub acuzația de a fi deranjat ordinea publică. Trebuie menționat că Rosa Parks stătea jos în partea rezervată negrilor, dar, cum cea a albilor era complet ocupată, persoana albă a vrut locul ei.

Ca răspuns la închiderea Rosei Parks, un pastor baptist relativ necunoscut la vremea respectivă, Martin Luther King, și-a exprimat protestul împotriva autobuzelor din Montgomery, ceea ce a obligat autoritatea transporturilor publice să pună capăt practicii segregării rasiale din vehiculele lor. A fost semnalul care a declanșat și alte manifestări împotriva segregației. În 1956 cazul Parks a ajuns în sfârșit la Tribunalul Suprem al Statelor Unite, care a declarat că segregația din mijloacele de transport era anticonstituțională. Rosa Parks, care încă din 1950 se alăturase Asociației Naționale pentru Avansarea Persoanelor de Culoare (*National Association for the Advancement of Colored People*) s-a trezit transformată într-un simbol al mișcării pentru drepturi civile, pentru care muncise toată viața. A murit în 2005. Fără ea, poate Barack Obama n-ar fi ajuns azi președintele Statelor Unite.

10 noiembrie

Referința la Martin Luther King în textul anterior din blog mi-a amintit de o cronică publicată în 1968 sau 1969 cu titlul „Rețetă pentru a ucide un om". Îl public din nou drept sincer omagiu adus unui adevărat revoluționar, care a deschis drumul ce avea să ducă la sfârșitul rapid și definitiv al segregației rasiale din Statele Unite.

Rețetă pentru a ucide un om

Se iau câteva zeci de kile de carne, oase și sânge, conform standardelor adecvate. Se aranjează armonios în cap, trunchi și membre, se umplu cu diverse măruntaie și cu o rețea de vene și nervi, având grijă să evităm greșelile de fabricare care ar putea prilejui fenomene teratologice. Culoarea pielii nu are absolut nici o importanță.

Produsului acestei munci delicate i se dă numele de „om". Se servește cald sau rece, în funcție de latitudine, anotimp, vârstă sau temperament. La momentul lansării unor prototipuri

pe piață, li se vor atribui anumite calități care îi vor distinge de alte lucruri : curaj, inteligență, sensibilitate, caracter, dragoste pentru dreptate, bunătate vădită, respect pentru aproape și pentru cel de departe. Produsele de calitatea a doua vor avea, în mai mare sau mai mică măsură, unul ori altul din atributele pozitive, pe lângă opusurile celorlalte, în general predominante. Modestia ne impune să nu considerăm viabile produsele în întregime pozitive sau negative. Oricum, se știe că nici în aceste cazuri, culoarea pielii n-are absolut nici o importanță. Omul, între timp clasificat cu o etichetă care îl va distinge de tovarășii săi, ieșiți odată cu el de pe banda de producție, e pus să trăiască într-o clădire căreia i se dă, la rândul ei, numele de Societate. Va locui la unul din etajele clădirii, dar rar îi va fi permis să urce scara. Coborârea e permisă și de multe ori facilitată. Etajele clădirii adăpostesc multe locuințe, denumite uneori straturi sociale, alteori profesii. Se circulă pe canale numite obișnuință, obicei și prejudecată. E periculos să umbli împotriva curentului canalelor, cu toate că unii oameni o fac toată viața. Acești oameni, în a căror masă carnală sunt încorporate calitățile vecine cu perfecțiunea, sau care au optat deliberat pentru aceste calități, nu se deosebesc prin culoarea pielii. Sunt cei albi și cei negri,

cei galbeni şi cei maro. Cei roşii sunt puţini, având în vedere că sunt o serie aproape dispărută.

Destinaţia omului este, după cum se ştie de la începuturile lumii, moartea. Moartea, exact atunci când se întâmplă, este la fel pentru toată lumea. Nu şi ceea ce tocmai o precedă. Se poate muri cu simplitate, ca unul care adoarme; se poate muri în ghearele unei boli despre care se spune eufemistic că „nu iartă"; se poate muri sub tortură, într-un lagăr de concentrare; se poate muri volatilizat în interiorul unui astru atomic; se poate muri la volanul unui Jaguar sau călcat de către unul; se poate muri de foame sau de indigestie; se poate muri şi de un foc de puşcă, după-amiaza, când încă e lumină afară şi nu te aştepţi ca moartea să fie pe aproape. Dar culoarea pielii nu are absolut nici o importanţă.

Martin Luther King era un om ca oricare altul dintre noi. Avea virtuţile pe care le ştim, cu siguranţă unele defecte care nu-i împuţinau virtuţile. Avea o treabă de făcut – şi o făcea. Lupta împotriva curenţilor obiceiului, obişnuinţei şi prejudecăţii, afundat în ele până la gât. Până când a venit focul de puşcă să ne amintească nouă, aiuriţilor, că are foarte mare importanţă culoarea pielii.

11 noiembrie

Bătrâni şi tineri

Vor spune unii că scepticismul e o boală a bătrâneţii, un cusur al ultimelor zile, o scleroză a voinţei. Nu voi îndrăzni să spun că diagnosticul este greşit în totalitate, dar voi spune că ar fi prea comod să vrem să scăpăm de greutăţi pe această cale, ca şi cum starea actuală a lumii ar fi pur şi simplu consecinţa faptului că bătrânii sunt bătrâni... Speranţele tinerilor n-au reuşit niciodată, până azi, să schimbe lumea în mai bine, iar acreala mereu înnoită a bătrânilor n-a fost niciodată îndeajuns ca să o schimbe în mai rău. Sigur că lumea, biata de ea, n-are nici o vină pentru răul pe care îl îndură. Ceea ce numim starea lumii este starea jalnicei umanităţi care suntem, inevitabil compusă din bătrâni care au fost tineri, din tineri care vor fi bătrâni, de alţii care nu mai sunt tineri, dar încă nu sunt nici bătrâni. Vini? Se spune că toţi le avem, că nimeni nu se poate lăuda că e nevinovat, dar parcă asemenea declaraţii, care aparent împart dreptatea în mod egal, nu sunt altceva decât bastarde recidive mutante ale aşa-numitului păcat originar, sunt bune doar

ca să dilueze și să ascundă, într-o imaginară vină colectivă, responsabilitățile adevăraților vinovați. Pentru starea, nu a lumii, ci a vieții.

În ziua în care scriu asta, în Spania și Italia au ajuns sute de bărbați, femei și copii, în fragilele ambarcațiuni folosite de obicei pentru a intra în presupusele paradisuri ale unei Europe bogate. Pe insula Hierro, în Canare, de exemplu, a ajuns o barcă din acestea cu un copil mort, iar unii naufragiați au declarat că în timpul călătoriei muriseră și fuseseră aruncați în mare douăzeci de tovarăși de martiriu... Așa că nu-mi vorbiți de scepticism, vă rog.

12 noiembrie

Dogme

Dogmele cele mai dăunătoare nu sunt nici măcar cele care au fost în mod special enunțate ca atare, cum e cazul dogmelor religioase, pentru că acestea apelează la credință, iar credința nu știe, nici nu poate să se discute pe ea însăși. Mai rău e că a devenit o dogmă laică ceea ce, prin natura inerentă, n-a aspirat niciodată la așa ceva. Marx, de exemplu, n-a dogmatizat, dar n-a durat mult până să apară pseudomarxiști

care să transforme *Capitalul* într-o nouă biblie, schimbând gândirea activă pe glose sterile sau pe interpretări defectuoase. S-a văzut ce s-a întâmplat. Într-o zi, dacă vom fi în stare să ieşim din tiparele vechi şi rigide, ar trebui să ne întâlnim din nou cu Marx: poate o „lectură marxistă la a doua vedere" a marxismului ne va ajuta să dăm mai mult spaţiu actului de a gândi. Care ar trebui să înceapă prin a căuta răspunsul la întrebarea fundamentală: „De ce gândesc aşa cum gândesc?". Cu alte cuvinte: „Ce e ideologia?". Par întrebări fără importanţă, dar nu cred că există altele mai importante...

13 noiembrie

RCP

Iniţialele vin de la *Rádio Clube Português*, cred că nu e portughez să nu le ştie. Azi, 13 noiembrie, data la care scriu aceste câteva rânduri, RCP a ales să dedice o parte din emisie premierei filmului *Blindness*, regizat de brazilianul Fernando Meirelles, pornind de la *Eseul* meu *despre orbire*. Pilar, care are numai idei bune, s-a gândit că ar trebui să le facem o vizită de curtoazie postului de radio şi prezentatorilor

„Ferestrei deschise", căci așa se numește programul cu pricina. Am fost acolo în mare secret și siguri că vom provoca o surpriză care n-avea să fie neplăcută. Însă nu ne imaginam că surpriza cea mai mare avea să fie a noastră. Cei doi prezentatori se orbiseră, își acoperiseră ochii cu o pânză neagră... Sunt momente care pot fi emoționante și plăcute în același timp. Așa cum a fost acesta. Las aici expresia recunoștinței mele și a profundei mele gratitudini pentru dovada de prietenie pe care ne-au oferit-o.

16 noiembrie

86 DE ANI

Mi se spune că interviurile au meritat efortul. Eu, ca de obicei, mă îndoiesc, poate pentru că deja am obosit să mă mai aud. Ceea ce pentru alții ar putea fi o noutate, pentru mine a devenit, cu trecerea timpului, o ciorbă reîncălzită. Sau și mai rău, îmi amărăște gura certitudinea că cele câteva lucruri înțelepte pe care le-am spus de-a lungul vieții nu vor avea, până la urmă, nici un fel de importanță. Și de ce-ar avea? Ce semnificație are zumzetul albinelor înăuntrul roiului? Le ajută să comunice unele cu altele?

Sau e un simplu efect al naturii, simpla consecinţă a faptului că eşti viu, fără vreo conştiinţă sau intenţie care să îl preceadă, aşa cum un măr face mere fără să se îngrijească dacă va veni cineva sau nu să le mănânce? Şi noi? Vorbim din acelaşi motiv din care transpirăm? Aşa, pur şi simplu? Sudoarea se evaporă, se spală, dispare, mai devreme sau mai târziu va ajunge la nori. Dar cuvintele? Încotro se duc? Câte rămân? Pentru cât timp? Şi, până la urmă, pentru ce? Sunt întrebări inutile, ştiu, specifice unui om care împlineşte 86 de ani. Sau poate nu chiar aşa de inutile, dacă mă gândesc că bunicul meu Jerónimo, în ultimele lui ceasuri, s-a dus să îşi ia rămas-bun de la copacii pe care îi plantase, îmbrăţişându-i şi plângând pentru că ştia că nu avea să-i mai vadă. E o lecţie bună. Îmbrăţişez cuvintele pe care le-am scris, le doresc viaţă lungă şi reiau scrisul din punctul în care mă oprisem. Nu există alt răspuns.

18 noiembrie

Viu, foarte viu

Am de gând să fiu, în felul meu, un stoic practic, dar indiferenţa pe post de condiţie a fericirii n-a avut niciodată loc în viaţa mea, şi

dacă e adevărat că mă încăpăţânez să caut liniştea spiritului, la fel de adevărat e şi că nu am scăpat şi nici n-am de gând să scap de pasiuni. Încerc să mă obişnuiesc fără prea mult dramatism cu ideea că trupul nu e doar supus limitelor, ci este de asemenea, într-un anume fel, în orice moment, deja limitat. Ce importanţă are asta, totuşi, dacă fiecare gest, fiecare cuvânt, fiecare emoţie sunt în stare să nege, în orice moment, această limitare? De fapt, mă simt viu, foarte viu, mai cu seamă când, dintr-un motiv sau altul, trebuie să vorbesc despre moarte...

19 noiembrie

Inundaţie

Vin de la *Casa do Alentejo*[1] unde am participat la o sesiune de solidaritate cu lupta poporului palestinian pentru suveranitatea totală împotriva arbitrarietăţilor şi crimelor

1. Casa do Alentejo din Lisabona (fostul Palácio Alverca) este sediul Asociaţiei Comunităţii din Alentejo (regiunea de centru-sud a Portugaliei), gazdă a multor conferinţe şi întruniri şi cunoscut pentru restaurantul tradiţional din incintă.

pentru care Israelul e responsabil. Am lansat o sugestie: ca începând cu 20 ianuarie, data la care Barack Obama îşi începe mandatul, Casa Albă să fie inundată de mesaje de susţinere a poporului palestinian, în care să se ceară o soluţionare rapidă a conflictului. Dacă Barack Obama vrea să-şi elibereze ţara de infamia rasismului, să o facă şi în Israel. Sunt şaizeci de ani de când poporul palestinian este martirizat cu cruzime, cu complicitatea tacită sau activă a comunităţii internaţionale. E vremea să punem capăt situaţiei.

20 noiembrie

Toate numele

Am stat să scriu dedicaţii pe mai multe exemplare din *Călătoria elefantului*, la editură, preţ de o bună bucată de vreme azi-dimineaţă. Cele mai multe dintre ele rămân în Portugalia, ca un mesaj pentru prieteni şi colegii de breaslă răspândiţi pe meleagurile lusitane, dar altele vor călători pe tărâmuri îndepărtate, ca Brazilia, Franţa, Italia, Spania, Ungaria, România, Suedia. În cel din urmă caz, destinatarii sunt Amadeu Batel, compatriotul nostru şi profesor

de literatură portugheză la Universitatea din Stockholm, şi poetul şi romancierul Kjell Espmark, membru al Academiei Suedeze. În timp ce îi scriam dedicaţia pe carte lui Espmark, mi-am amintit de ce ne-a povestit, mie şi lui Pilar, despre culisele premiului care mi-a fost atribuit. *Eseul despre orbire*, pe atunci deja tradus în suedeză, făcuse bună impresie printre academicieni, atât de bună, încât s-au pus de acord că Nobelul din anul acela, 1998, avea să fie pentru mine. Cu toate astea, publicasem cu un an înainte altă carte, *Toate numele*, ceea ce, în mod evident, în principiu n-ar fi trebuit să fie o piedică pentru decizia luată, în afară de întrebarea născută din scrupulele judecătorilor mei: „Şi dacă noua carte e proastă?". De răspuns s-a ocupat Kjell Espmark, căruia colegii lui i-au încredinţat responsabilitatea de a citi cartea în limba originală. Espmark, care este destul de familiar cu limba noastră, şi-a îndeplinit cuminte misiunea. În plină lună august, când era mai bine să te duci să navighezi printre insulele care abundă în marea suedeză, a citit cu ajutorul unui dicţionar, cuvânt cu cuvânt, povestea funcţionarului, domnul José, şi a femeii pe care a iubit-o fără s-o fi văzut vreodată. Am trecut examenul, până la urmă cărticica nu era mai prejos de *Eseul despre orbire*. Pfui!

22 noiembrie

În Brazilia

În drum spre Brazilia, unde ne aşteaptă un program la fel de încărcat precum un cer care ameninţă a ploaie. Sper doar să mai găsesc câte o fereastră ca să nu întrerup conversaţia timp de o săptămână, cât va dura deplasarea. Se ştie că, fiind în Brazilia, subiectele nu vor lipsi – problema, dacă va exista, va fi insuficienta disponibilitate a timpului. Vom vedea. Uraţi-ne călătorie plăcută şi, dacă tot sunteţi aici, faceţi-ne favoarea de a avea grijă de elefant cât suntem plecaţi.

23 noiembrie

Dobitoace

N-a fost uşor să ajungem în Brazilia. N-a fost uşor nici să ieşim din aeroport. Portela e plin de persoane de ambele sexe care ne privesc cu neîncredere, ca şi cum am avea scris pe faţă, denunţându-ne, istoricul unor terorişti declaraţi

sau potenţiali. Li se spune „oameni de pază", ceea ce e destul de contradictoriu pentru că, din experienţă proprie şi din câte am văzut în jurul meu, sărmanii călători nu simt nici urmă de pază în prezenţa lor. Prima problemă a apărut la verificarea bagajului de mână. Încă marcat de boala de care am suferit şi din care am început să îmi revin, din fericire, sunt nevoit să iau cu regularitate, din două în două săptămâni, un medicament care, în cazul în care trec printr-un aeroport, trebuie să fie însoţit de o adeverinţă de la medic. Am prezentat declaraţia, ştampilată şi semnată după cum cer regulamentele, crezând că în mai puţin de un minut aveam să fim lăsaţi să trecem. Nu s-a întâmplat. Hârtia a fost silabisită cu sârguinţă de „paznică" (era o femeie), care s-a gândit că mai bine îşi cheamă şeful, care a citit adeverinţa cu sprâncenele încruntate, poate în aşteptarea unei revelaţii care să-i apară dintre rânduri. Şi aşa a început leapşa. „Paznica" rostise deja de vreo două sau trei ori fraza îngrijorătoare: „Trebuie să verificăm" şi a primit imediat sprijinul şefului ei care a repetat-o la rândul lui, nu de două sau trei ori, ci de vreo cinci sau şase. Ce trebuia verificat se afla sub ochii lor, o hârtie şi un medicament, nu mai era altceva de văzut. Discuţia a fost aprinsă şi s-a terminat doar când eu, la capătul răbdării, enervat, am zis: „Atunci,

dacă trebuie să verificaţi, vă rog să verificaţi, şi să terminăm o dată cu asta". Şeful a dat din cap şi a răspuns: „Am verificat deja, dar recipientul acesta rămâne aici". Recipientul, dacă putem da un asemenea nume unei sticluţe de plastic cu iaurt, s-a alăturat altor produse periculoase explozibile capturate până la noi. Când ne îndepărtam, nu m-am putut abţine să nu mă gândesc că „paznica", dacă o ţine tot aşa, va ajunge să se alăture merituoasei bresle a paznicilor de discoteci...

Ce era mai rău, însă, avea să urmeze. Timp de jumătate de oră, zeci de pasageri am fost burduşiţi, îngrămădiţi ca sardinele în conservă, într-un autobuz care trebuia să ne ducă la avion. Mai bine de jumătate de oră fără să ne putem mişca, cu uşile deschise pentru ca aerul rece al dimineţii să poată circula în voie. Am fost trataţi ca nişte dobitoace. Dacă ar fi căzut avionul, s-ar fi putut zice că am fost duşi la abator.

24 noiembrie

Două veşti

În Brazilia, între două interviuri, aflu două veşti: una, cea rea, cea îngrozitoare, că furtuna

care se dezlănţuie din când în când peste São Paulo, ca să lase un cer curat şi senzaţia că nimic nu s-a întâmplat după doar câteva minute de furie, a provocat în sud cel puţin 59 de morţi şi a lăsat mii de oameni fără casă, fără un acoperiş sub care să doarmă azi, fără un cămin în care să-şi continue viaţa. Ştiri de genul acesta, deşi le citim atât de des, nu ne pot lăsa indiferenţi. Dimpotrivă, de fiecare dată când auzim de o nouă calamitate a naturii, creşte durerea şi nerăbdarea. Precum şi întrebarea la care nimeni nu vrea să răspundă, cu toate că ştim cu toţii că are răspuns: până când vom trăi, sau vor trăi cei mai săraci, la mila ploii, a vântului, a secetei, când ştim că toate fenomenele acestea au o soluţie într-o organizare umană a existenţei? Cele 59 de persoane care au murit în Santa Catarina, în Brazilia în care mă aflu acum, nu trebuiau să moară aşa. Iar asta o ştim cu toţii.

Cealaltă veste este Premiul Naţional al Literelor din Spania pentru Juan Goytisolo, pe care mi-l aduc aminte acum în Lanzarote, cu Monique, cu Gómez Aguilera, vorbind despre cărţi şi despre munca de scriitor. Monique nu mai este, nu vede premiul care îi e acordat în sfârşit lui Goytisolo, la atâţia ani de când i-am citit prima carte, pe atunci tocmai publicată. Juan, te îmbrăţişez şi felicitări.

25 noiembrie

Pagina infinită a internetului

Tocmai am ieşit de la conferinţa de presă din São Paulo, *colectiva*, cum i se spune aici. M-a mirat că mai mulţi ziarişti mă întrebau de condiţia mea de blogger, în vreme ce în spatele nostru aveam anunţul unei expoziţii incredibile, organizată de Fundaţia César Manrique la Institutul Tomie Ohtake, cu cei mai de seamă reprezentanţi şi sponsori, şi cu prezentarea unei noi cărţi apărute. Dar pe mulţi dintre ziarişti îi interesa hotărârea mea de a scrie pe „pagina infinită a internetului". Oare aici, la o adică, suntem cu toţii la fel? Să fie cel mai apropiat lucru de puterea cetăţenilor? Suntem mai aproape unul de celălalt când scriem pe internet? Nu am răspunsuri, constat doar întrebările. Şi îmi place să scriu aici, acum. Nu ştiu dacă e mai democratic, dar ştiu că mă simt şi eu ca tânărul cu părul răvăşit şi ochelari rotunzi care, la cei douăzeci şi ceva de ani ai săi, îmi punea întrebări. Cu siguranţă pentru un blog.

27 noiembrie

O ZI TRĂITĂ

Tot în Brazilia, Pilar şi cu mine, impresionaţi de tragedia din Santa Catarina, unde numărul morţilor sau al dispăruţilor nu conteneşte să crească, odată cu poveştile oamenilor, poveştile de jale sau disperare ale supravieţuitorilor, care ne parvin de acolo. Ne-am intersectat şi cu preşedintele Lula, care mergea să viziteze zona tragediei. Trebuie să ducă cu sine multă consolare ca să demonstreze că Statul e util. Consolare în cuvinte şi în mijloace materiale. Avem nevoie de amândouă, noi oamenii. Ni s-a spus că s-a organizat prin firme o strângere spontană de fonduri pentru ajutorarea victimelor. Nouă, celor care nu trăim tragedia în mod direct, ne fac bine gesturi ca acesta, ne fac să ne gândim că tânăra de la editură care se preocupă de soarta unor oameni pe care nu îi cunoaşte întruchipează o imagine posibilă a lumii.

Azi, la Academia Braziliană de Litere, am prezentat *Călătoria elefantului*. Alberto da Costa e Silva a spus, în intervenţia lui, că suntem toţi nişte biblioteci, pentru că păstrăm lecturi înăuntrul nostru ca tot ce avem mai de

preţ în noi. Mă leagă de Alberto o veche relaţie de prietenie şi, din acest motiv, academicianul, fost preşedinte al Academiei şi fost ambasador, a vrut să îmi prezinte cartea ca pe ceva al lui. Înainte avusesem o întâlnire cu academicienii, la care au participat prieteni buni, cum sunt Cleonice Berardinelli şi Teresa Cristina Cerdeira da Silva, care nu sunt propriu-zis academiciene, deşi fac parte din aristocraţia spiritului, cea care e cu adevărat necesară pentru evoluţia societăţii. Înainte de asta ne-am întâlnit cu Chico Buarque, care e pe punctul de a termina o nouă carte. Dacă va fi ca *Budapeste,* vom avea o nouă operă de valoare. Chico, interpretul, muzicianul, scriitorul, este unul din oamenii desăvârşiţi care îmbină calitatea muncii lor cu condiţia de om bun. Azi a fost o zi împlinită. Fără îndoială.

28 noiembrie

Educaţie Sexuală

„Abuzul sexual e un subiect atât de important pentru umanitate, încât nu poate exista ipocrizie la mijloc. Trebuie să convingem părinţii din lumea întreagă că educaţia sexuală de

acasă e la fel de importantă ca mâncarea pe masă. Dacă nu predăm educația sexuală în școli, adolescenții noștri o vor învăța animalic de pe străzi. Trebuie să punem capăt ipocriziei religioase, iar asta se aplică tuturor religiilor".

Sunt cuvintele lui Lula da Silva, președintele Braziliei, la care subscriu. Vorbea la un congres mondial, al treilea organizat, care încearcă să înfrunte problema abuzurilor sexuale la care sunt supuși copii și adolescenți din toată lumea. Regina Suediei a lansat un apel pentru a combate abuzurile împotriva tinerilor prin intermediul internetului. Amândoi au vorbit de probleme grave, care afectează o parte a societății și care au provocat daune mai ales în rândul populației infantile și adolescente din zonele mai sărace ale planetei, acolo unde nu sunt școli, unde conceptul de familie pur și simplu nu există și unde guvernează un televizor care emite violență și sex 24 de ore pe zi. Cine va auzi cuvintele înțelepte spuse la Congresul împotriva Abuzurilor Sexuale?

În fine, voiam să vorbesc despre prezentarea *Călătoriei elefantului* din São Paulo, dar a intervenit subiectul acesta care are prioritate. Lăsăm cartea pentru mâine.

30 noiembrie

Livraria Cultura

Ultima imagine cu care am plecat din Brazilia este cea a unei frumoase librării, o catedrală a cărţilor, modernă, eficientă, încântătoare. Este vorba de Livraria Cultura, aflată în Conjunto Nacional[1]. Este o librărie de unde se cumpără cărţi, normal, dar şi unde te încântă spectacolul impresionant al atâtor titluri organizate aşa de atrăgător, ca şi cum nu ar fi vorba de un depozit, ci de o operă de artă. Livraria Cultura e o operă de artă.

Editorul meu, Luis Schwarcz, de la Editura Companhia das Letras, ştia că avea să mă emoţioneze minunea asta, de aceea m-a şi dus. M-a impresionat mult şi librăria editurii, rafturile lustruite cu opere fundamentale, clasicii dintotdeauna expuşi, aşa cum alţii expun noutăţile. Şi toate laolaltă oferite cititorului, care are

1. Clădire modernă, multifuncţională, de referinţă din São Paulo, care include utilităţi rezidenţiale, comerciale, de servicii şi spaţii pentru petrecerea timpului liber. Livraria Cultura, foarte cunoscută pentru numărul mare de titluri din ofertă, se află în complexul comercial din Conjunto Nacional.

dificila, dar interesanta dilemă de a nu şti ce să aleagă. Frumoasă ieşire din São Paulo. Seara, înainte de cina la Tomie Ohtake acasă, am fost să vedem expoziţia „Consistenţa viselor"[1]. Am fost ultimii din cele 700 de persoane care au trecut de-a lungul zilei să vadă montajul făcut de Fundaţia César Manrique despre al dumneavoastră scriitor şi care a fost deja prezentat în Lanzarote şi în Lisabona. Fernando Gómez Aguilera poate fi mulţumit: chiar şi pe alt continent, opera lui e la fel de interesantă şi plăcută, la fel de precisă ca un ceas, la fel de frumoasă ca Livraria Cultura. Câteodată veştile bune vin grămadă. Să luăm seama la ele.

1. *A Consistência dos Sonhos* este o expoziţie organizată de Fundaţia César Manrique, curator Fernando Gómez Aguilera, care adună în jur de 500 de documente originale, printre care opere inedite, manuscrise, note personale, fotografii, înregistrări video şi audio, pentru a reda astfel opera literară şi universul critic al lui Saramago.

Decembrie 2008

1 decembrie

Diferenţe

Despre călătoria în Brazilia s-a tot vorbit aici, dând seamă de momentele fericite pe care le-am trăit, de cuvintele auzite şi rostite, de prieteniile vechi şi de noile prietenii, dar şi de ecourile dureroase ale tragediei din Santa Catarina, acele ploi torenţiale, acele favele din noroi care au îngropat mai mult de o sută de persoane fără apărare, după cum le e norma cataclismelor naturale, care par să-i prefere drept victime pe cei mai săraci dintre săraci. Întorşi la Lisabona, e momentul unei balanţe generale, al unui rezumat al episodului, dacă discreţia sentimentelor, de care cred că am dat suficientă dovadă de-a lungul vieţii mele, nu m-ar sfătui să folosesc mai degrabă o formulă

general-valabilă şi concisă: „a mers totul bine". Dacă va mai exista vreo carte, nu-i pot dori o primire mai bună decât cea pe care a avut-o *Călătoria elefantului* care ne-a dus în Brazilia.

Ieri am scris aici câteva rânduri admirative pentru minunatul sediu al Librăriei Cultura, în São Paulo. Mă întorc la subiect, în primul rând pentru a sublinia pe drept meritata uimire pe care am simţit-o acolo, Pilar şi cu mine, dar şi din unele considerente mai puţin optimiste, rezultate din inevitabila comparaţie dintre o forţă nu doar comercială, pentru că includea şi buna dispoziţie a numeroşilor cumpărători prezenţi, în contrast cu incurabila tristeţe care umbreşte librăriile noastre, contaminate de deficitara formare profesională şi nivelul slab de care dau dovadă majoritatea celor care lucrează acolo. Industria librăriilor din ţara înfrăţită e ceva serios, bine structurat, care, în afară de meritele proprii, care nu sunt puţine, se bazează şi pe ajutorul statului, ceva de neimaginat pentru noi. Guvernul brazilian e un mare cumpărător de cărţi, un fel de mecena public, întotdeauna pregătit să deschidă punga când e vorba de a aproviziona biblioteci, de a stimula activităţile editoriale, de a organiza campanii de difuzare a lecturii care se caracterizează, după cum am avut ocazia să constat, prin eficienţa strategiilor publicitare. Toate pe dos faţă de ce se întâmplă

pe tărâmurile lusitane, care mai au încă până să fie cultivate în multe aspecte, în aşteptarea unui semn, a unui plan de acţiune şi, de asemenea, dacă mi se scuză mercantilismul, a unui cec. Banii, spune înţelepciunea populară, sunt cei cu care se cumpără pepenii. Ca şi cărţile, şi alte bunuri ale spiritului, domnule prim-ministru, care în ce priveşte treburile culturii, aţi fost destul de neatent. Din păcate pentru noi.

3 decembrie

Solomon se întoarce la Belém

Astăzi, elefantul Solomon va reveni la Belém. Adică figura literară, prin forţa destinului, va fi prezentată în locul din care adevăratul elefant a plecat, în secolul al XVI-lea, până la Viena, cu opriri la Castelo Rodrigo, Valladolid, Rosas, Genova, Padova şi prin alte locuri, până să treacă Alpii şi să îşi afle sfârşitul la curtea lui Maximilian.

Scriitorul António Mega Ferreira împreună cu profesorul şi, de asemenea, scriitorul Manuel Maria Carrilho se vor ocupa de moderarea unei discuţii care are ca temă centrală o carte, dar nu m-ar mira deloc să se atingă alte subiecte,

care ne preocupă pe toţi trei, pentru că sunt, după cum spun unii ziarişti, la ordinea zilei. Da, nu m-ar deranja ca prezentarea acestui elefant să înlesnească o discuţie despre lume, lumea care se destramă pe la multe din cusăturile ei, pentru că de la elefantul Solomon şi până acum, deşi s-ar fi putut, nu au fost întărite cele mai bune de care aveam nevoie. Ca să evităm noaptea care ne pândeşte.

4 decembrie

Pentru cei interesaţi

Am prezentat *Călătoria elefantului* în Lisabona şi am profitat de ocazie pentru a anunţa că pun la cale o carte nouă. Uf!

4 decembrie

Saviano

Acum mulţi ani, în Napoli, trecând pe una din acele străzi unde orice se poate întâmpla, mi-a trezit curiozitatea o cafenea care părea să

fi fost deschisă cu câteva zile în urmă. Lemnul era lucios, metalele străluceau, podeaua era curată, în fine, un răsfăţ nu numai pentru ochi, ci şi pentru miros şi gust, după cum a demonstrat-o cafeaua pe care mi-au adus-o. Chelnerul m-a întrebat de unde sunt, i-am răspuns că din Portugalia, iar el, cu naturaleţea cuiva care oferă o informaţie utilă, a zis: „Asta e a camorrei". Surprins, m-am limitat doar să exclam un „A, da?" care nu mă compromitea în nici un fel, dar care m-a ajutat să-ncerc să înşel brusca nelinişte care îmi rodea stomacul. Aveam în faţa mea pe cineva care putea fi văzut ca un simplu angajat, fără responsabilităţi speciale în activitatea criminală a patronilor, dar pe care logica mă sfătuia să-l privesc cu prudenţă şi să nu mă încred într-o cordialitate exagerată, din moment ce eu nu eram decât un client în trecere care nu reuşea să înţeleagă cum de o dezvăluire aparent incriminatoare îi fusese încredinţată cu cel mai amabil zâmbet pe buze. Am plătit, am ieşit şi, ajuns în stradă, am iuţit pasul ca şi cum o bandă de ucigaşi tocmiţi, înarmaţi până în dinţi, s-ar fi pregătit să se ia după mine. După ce am dat vreo trei-patru colţuri, am început să mă liniştesc. Chelnerul din cafenea putea fi un criminal, dar motiv să-mi facă rău n-avea. Era clar că se mulţumise doar să-mi spună ceea ce eu, ca locuitor al

acestei planete, aveam obligaţia să ştiu, anume că Napoli, în întregime, e în mâinile camorrei, că frumuseţea golfului e doar o deghizare iluzorie, iar tarantela, un marş funebru.

Anii au trecut, dar episodul nu mi s-a şters niciodată din memorie. Iar acum se întoarce ca şi cum s-a petrecut ieri, lemnul acela lucios, strălucirea metalelor, zâmbetul complice al chelnerului, care n-o fi fost chelner, ci administratorul, om de încredere al camorrei, el însuşi un camorrist. Mă gândesc la Roberto Saviano, ameninţat cu moartea pentru că a scris o carte[1] în care denunţă o organizaţie criminală capabilă să sechestreze un oraş întreg şi pe cei care trăiesc în el, mă gândesc la Roberto Saviano care are nu un preţ, ci un termen limită pus pe capul lui, şi mă întreb dacă ne vom trezi vreodată din coşmarul care a ajuns să însemne viaţa pentru atâţia, urmăriţi pentru că spun adevărul, tot adevărul şi numai adevărul. Mă simt umil, aproape insignifiant, în faţa demnităţii şi curajului scriitorului şi ziaristului Roberto Saviano, maestru al vieţii.

1. *Gomora. Cealaltă mafie a Italiei*, Editura Univers, Bucureşti, 2009.

9 decembrie

Calle Santa Fe

Strada există, este în Santiago de Chile. Acolo, zbirii lui Pinochet au asediat casa în care locuiau (sau mai bine zis în care se refugiau) Carmen Castillo şi tovarăşul ei de viaţă şi de acţiuni politice, Miguel Enríquez, conducătorul principal al MIR, acronim pentru Movimiento de Izquierda Revolucionario, care îl sprijinise şi colaborase cu Salvador Allende, iar acum era ţinta puterii militare care trădase democraţia şi se pregătea să instaureze una din cele mai feroce dictaturi pe care America de Sud a avut nefericirea să le cunoască. Miguel Enríquez a fost omorât, Carmen Castillo, care era şi gravidă, a fost grav rănită. După mulţi ani, Carmen îşi aminteşte şi reconstituie acele zile într-un documentar de o impresionantă sinceritate şi realism, pe care vom avea privilegiul să îl vedem astă-seară la Cinema King. Un documentar care este, în acelaşi timp, datorită ştiinţei şi sensibilităţii regizoarei sale, cinema de înaltă calitate. Aşadar, pe curând.

10 decembrie

Omagiu

Întâlnirea de azi e la Casa do Alentejo, la ora 6 seara. Cum spune şi titlul, e vorba de un omagiu. Omagiu pentru cine? Pentru nimeni în special, din moment ce se adresează Literelor portugheze în totalitatea lor, de la A la Z ca să zic aşa, celebrate printr-o acţiune cu cântec şi lecturi desemnate unor douăzeci de scriitori, actori şi ziarişti care, în mod generos şi-au pus timpul şi talentul în serviciul unei idei născute în cadrul Fundaţiei[1]. Data stabilită, 10 decembrie 2008, reaminteşte acordarea Premiului Nobel unui scriitor portughez care, în discursul său de mulţumire, a găsit de cuviinţă să-şi împărtăşească distincţia nu numai cu toţi scriitori care îi sunt contemporani, fără excepţie, ci şi cu cei care ne-au precedat, cei care, în spusele lui Camões, de legea morţii s-au dezbărat. Vor fi citite sau cântate texte ale următorilor autori: Antero de Quental, Părintele António Vieira,

1. Fundaţia „José Saramago", înfiinţată în 2007, promovează studiul şi conservarea operei literare a fondatorului ei, precum şi a corespondenţei şi moştenirii literare lăsate în urmă.

Vitorino Nemésio, José Cardoso Pires, Ruy Belo, Sophia de Mello Breyner, Pedro Homem de Mello, Miguel Torga, Eça de Queiroz, Natália Correia, David-Mourão Ferreira, Ary dos Santos, Camilo Castelo Branco, Manuel da Fonseca, Almada Negreiros, José Gomes Ferreira, Teixeira de Pascoaes, Raul Brandão, Fernando Pessoa, Jorge de Sena, Aquilino Ribeiro, Almeida Garrett, Luís de Camões, Carlos de Oliveira şi Fernando Namora. Un adevărat tablou de onoare care ne onorează pe toţi.

11 decembrie

Baltasar Garzón (I)

În ciuda timpului aprig, cu ploi răzleţe şi frig, cinemaul era plin. Carmen Castillo se temea că cele două ore şi jumătate de proiecţie ale documentarului său aveau să plictisească asistenţa, dar n-a fost aşa. Nici măcar o persoană nu s-a ridicat să iasă şi, la final, cu spectatorii cuceriţi de forţa imaginilor şi a mărturiilor cutremurătoare rostite de membrii MIR supravieţuitori ai dictaturii, Carmen a fost aplaudată în picioare. Noi, cei de la Fundaţie, eram mândri de acel public. Eram încrezători, dar realitatea

a întrecut până și previziunile cele mai optimiste.

La ora la care scriu, mai bine de două sute de mii de exemplare ale Declarației Universale a Drepturilor Omului circulă în mâinile a tot atâtor cititori ale ziarelor *Diário de Notícias*, din Lisabona, și *Jornal de Notícias*, din Porto. Iar azi, 11 decembrie, va fi rândul lui Baltasar Garzón, care vine special din Madrid să vorbească despre drepturile umane, despre Chile și Guantánamo. La fel ca omagiul adus Literelor Portugheze, care a avut loc ieri după-amiază cu mare succes, conferința lui Garzón va fi la Casa do Alentejo, la ora 18. E o bună ocazie pentru a învăța. Da, pentru a învăța.

12 decembrie

Baltasar Garzón (II)

Judecătorul Baltasar Garzón a predat în Lisabona o lecție despre ce este sau ar trebui să fie Dreptul. Adevărul e că, în sensul strict, în actul organizat de Fundație se vorbește despre Dreptate. Și despre bunul-simț: despre delictele care nu pot rămâne nepedepsite, despre victimele cărora trebuie să li se dea satisfacție,

despre tribunalele care ar trebui să ridice covoarele ca să vadă ce se ascunde dincolo de orori. Pentru că de multe ori, dincolo de orori, există interese economice, delicte identificate în mod clar ca fiind comise de persoane și grupuri concrete, care nu pot fi ignorate în state care se proclamă de drept. Cine știe dacă responsabilii pentru crimele umanității, căci nu pot să îi spun altfel acestei crize financiare și economice internaționale, nu vor sfârși prin a fi judecați, cum au fost Pinochet sau Videla sau alți dictatori teribili care au răspândit atâta durere? Cine știe?

Judecătorul Baltasar Garzón ne-a făcut să înțelegem importanța de a nu cădea în facerea de rău, nici măcar o singură dată, pentru a nu rămâne pentru totdeauna un răufăcător. Cine calcă în picioare drepturile omului, în Guantánamo, de exemplu, aruncă peste bord ani întregi de drept și legalitate. Nu se poate să fim complici ai haosului internațional cu care administrația Bush a infectat lumea. Nici guvernele, nici noi, cetățenii.

Un auditoriu numeros și atent a urmărit intervențiile judecătorului cu respect și considerație. Și a aplaudat ca și cum nu ar fi auzit adevăruri revelate, ci însăși vocea de care lumea are nevoie pentru a nu cădea în permisivitatea abjecției.

Fundaţia e mulţumită : am făcut ce am putut pentru a aminti că există o Declaraţie a Drepturilor Omului, că acestea nu sunt respectate şi că cetăţenii trebuie să reclame pentru ca ea să nu devină literă moartă. Baltasar Garzón şi-a îndeplinit partea lui, şi pentru că a explicat-o aşa de clar azi, în Lisabona, nu ne rămâne decât să îl felicităm.

15 decembrie

Borges

María Kodama s-a întors în Portugalia, de data asta ca să asiste la inaugurarea unui monument dedicat lui Jorge Luis Borges. Era destulă lume la Jardim do Arco do Cego, unde a fost plasat memorialul. O orchestră filarmonică a cântat imnul Argentinei şi, de asemenea, nu imnul naţional portughez, ci pe cel al *Mariei da Fonte*, expresia muzicală a revoluţiei denumite astfel prin 1846-47 şi care mai este cântată la ceremonii civile şi militare şi în ziua de azi. Monumentul e simplu, un bloc vertical de granit, de cea mai bună calitate, în care se deschide un spaţiu concav din care o mână aurie, mulaj după mâna dreaptă a lui Jorge Luis Borges,

ţine un stilou. E simplu, expresiv, cu mult preferabil unui bust sau unei statui la care ne-am chinui să căutăm asemănări. Am improvizat câteva cuvinte despre autorul „Ficţiunilor"[1], pe care îl consider în continuare inventatorul literaturii virtuale, acea literatură a lui care parcă s-a desprins din realitate pentru a-şi dezvălui astfel mai bine misterele invizibile. A fost un bun început de după-amiază. Iar María Kodama era fericită.

16 decembrie

Lovitura finală

Râsul e instantaneu. Să-l vezi pe preşedintele Statelor Unite pitindu-se în spatele microfonului, în vreme ce un pantof îi zboară pe deasupra capului, e un exerciţiu excelent pentru muşchii feţei care declanşează hohotul. Omul acesta, faimos pentru abisala ignoranţă şi pentru necontenitele nerozenii lingvistice, ne-a făcut de multe ori să râdem în ultimii opt ani. Omul acesta, faimos şi din alte motive mai puţin atractive, un paranoic încăpăţânat, ne-a

1. În Jorge Luis Borges, *Proză completă*, vol. I, Editura Polirom, 2006.

dat o mie de motive să îl detestăm, pe el şi pe acoliţii lui, complici la falsitate şi intrigă, minţi pervertite care au făcut din politica internaţională o farsă tragică şi din simpla demnitate cea mai bună ţintă a bătăii de joc totale. De fapt, lumea, în ciuda spectacolului dezolant pe care ni-l oferă în fiecare zi, nu merita un Bush. L-am avut, l-am suferit, până la punctul în care victoria lui Barack Obama va fi considerată de mulţi ca un fel de dreptate divină. Tardivă cum este dreptatea în general, dar definitivă. Până la urmă, nu era aşa, ne lipsea lovitura finală, ne lipseau totuşi pantofii aceia pe care un ziarist de la televiziunea irakiană i-a aruncat spre figura mincinoasă şi obraznică pe care o avea în faţa sa şi care pot fi înţeleşi în două feluri: ori că trebuia ca pantofii respectivi să aibă şi nişte picioare în ei, iar ţinta loviturii să fi fost partea aceea rotunjită a corpului unde spatele îşi schimbă numele, ori că Mutazem al Kaidi (pomenit să-i fie în veci numele) a găsit modalitatea cea mai contondentă şi eficace să-şi exprime disprețul. Prin ridiculizare. Nici vreo două şuturi n-ar fi fost rele, dar ridicolul rămâne pentru totdeauna. Votez ridicolul.

17 decembrie

Cuvinte

Nu există conferință de presă fără cuvinte, de obicei multe, câteodată prea multe. Pilar îmi tot recomandă să dau răspunsuri scurte, formule sintetice capabile să concentreze discursuri lungi care nu-și au locul acolo. Are dreptate, dar firea mea e alta. Cred că fiecare cuvânt are nevoie de cel puțin încă unul care să-l ajute să se explice. Situația a ajuns la punctul în care, de ceva vreme, am început să mă îndrept singur spre întrebările pe care se presupune că mi le vor pune, un procedeu înlesnit de cunoștințele pe care le-am acumulat anterior despre ce fel de teme îi interesează de obicei mai mult pe ziariști. Partea distractivă este libertatea pe care mi-o asum în momentul în care mă lansez într-una din aceste expuneri. Fără să trebuiască să am grija încadrărilor tematice pe care fiecare întrebare specifică le stabilește în mod automat, deși nu asta este intenția declarată, scot primul cuvânt, și pe al doilea, și pe al treilea, ca pe niște păsări cărora le-a fost deschisă ușița coliviei, fără să știu foarte bine, sau neștiind în totalitate, încotro

mă vor purta. Vorbirea devine din acel moment o aventură, comunicarea se transformă în căutarea metodică a unui drum care să îi călăuzească pe cei ce ascultă, ţinând seama că nici o comunicare nu e definitivă şi instantanee, că de multe ori e necesar să te întorci înapoi ca să clarifici ce a fost enunţat sumar. Dar cel mai interesant dintre toate este să descoperi că discursul, în loc să se limiteze la a lumina şi a da vizibilitate lucrurilor pe care eu însumi credeam că le ştiu despre munca mea, sfârşeşte în mod invariabil prin a dezvălui ce era ascuns, ceea ce era doar intuit sau presimţit şi care dintr-odată devine o dovadă de necombătut în faţa căreia eu rămân primul surprins, ca şi cum aş fi fost în întuneric şi tocmai am deschis ochii într-o lumină venită brusc. În fine, învăţ pe măsură ce rostesc vorbele. Iată o concluzie bună, poate cea mai bună, pentru discursul acesta. În sfârşit una scurtă.

18 decembrie

Editori

Voltaire n-avea agent literar. Nici el, nici alt autor din timpul lui, şi nici multă vreme după aceea. Agentul literar pur şi simplu nu exista.

Afacerea, să-i spunem așa, funcționa doar cu doi interlocutori, autorul și editorul. Autorul avea opera, editorul, mijloacele să o publice, nici un intermediar între unul și celălalt. Era vremea inocenței. Asta nu înseamnă că agentul literar ar fi fost sau ar fi în continuare șarpele ispititor apărut ca să strice armonia unui paradis care, de fapt, nu a existat niciodată. Totuși, direct sau indirect, agentul literar a fost oul depus de o industrie editorială care a devenit mult mai interesată de o descoperire în lanț de bestselleruri, decât de publicarea și promovarea operelor de merit. Scriitorii, oameni în general naivi care se lasă ușor păcăliți de agentul literar de tipul șacal sau rechin, aleargă după promisiuni de aconturi grase și de promovări planetare, ca și cum de asta ar depinde viața lor. Și nu e așa. Un acont e pur și simplu o plată parțială și, în ceea ce privește promoțiile, avem toți obligația să știm, din experiență, că realitatea nu depășește de obicei așteptările.

Ideile acestea nu sunt decât o modestă glosă la excelenta conferință susținută de Basilio Baltasar la sfârșitul lui noiembrie în Mexic, cu titlul „Dorita moarte a editorului", în urma unui interviu dat pentru *El País* de către faimosul agent literar Andrew Wylie. Faimos, spun, dar nu pentru cele mai bune motive. N-aș îndrăzni, și nici n-ar fi locul potrivit, să rezum analizele

pertinente ale lui Basilio Baltasar pornind de la afirmaţia neghioabă a respectivului Wylie, anume că „Editorul nu înseamnă nimic, nimic", care îmi aminteşte de cuvintele lui Roland Barthes când a anunţat moartea autorului... Până la urmă autorul nu a murit, iar renaşterea editorului care îşi iubeşte munca este în mâinile lui, dacă asta doreşte. Şi în mâinile scriitorilor cărora le recomand cu căldură lectura conferinţei lui Basilio Baltasar, care va fi publicată probabil, şi o eventuală dezbatere.

22 decembrie

Gaza

Sigla ONU, toată lumea ştie, înseamnă Organizaţia Naţiunilor Unite, adică, în lumina realităţii, nimic sau foarte puţin. Să spună palestinienii din Gaza cărora li se termină alimentele sau li s-au terminat deja, pentru că aşa a impus blocada israeliană, hotărâtă, se pare, să condamne la foame cei 750 000 de oameni înregistraţi acolo ca refugiaţi. Deja nu mai au pâine, făina s-a terminat, iar uleiul, lintea şi zahărul urmează acelaşi drum. Din data de 9 noiembrie, camioanele agenţiei Naţiunilor Unite, încărcate cu alimente, aşteaptă ca

armata israeliană să le permită intrarea în Fâşia Gaza, o autorizaţie refuzată în mod repetat sau care va fi întârziată până la suprema disperare şi exasperare a palestinienilor înfometaţi. Naţiuni Unite? Unite? Bazându-se pe complicitatea sau laşitatea internaţională, Israelul râde de recomandări, decizii şi proteste, face ce are chef, când are chef şi cum are chef. Merge până la punctul în care interzice intrarea cărţilor şi instrumentelor muzicale, ca şi cum ar fi vorba de produse care ar primejdui siguranţa Israelului. Dacă ridicolul ar ucide, n-ar mai rămâne în picioare nici măcar un politician sau un soldat israelian, specialişti în cruzime, doctori în dispreţ, care privesc lumea de pe culmea insolenţei, baza educaţiei lor. Înţelegem mai bine dumnezeul biblic atunci când îi cunoaştem adepţii. Iehova sau Iahve, cum i-o zice, e un dumnezeu ranchiunos şi feroce, pe care israelienii îl menţin permanent actualizat.

23 decembrie

Un an mai târziu

„Am murit" în seara de 22 decembrie 2007, la ora patru dimineaţa, ca să „învii" abia nouă

ore mai târziu. Un colaps organic total, o încetare a funcţiilor corpului m-au dus la ultimul prag al vieţii, acolo unde e prea târziu pentru a-ţi lua rămas-bun. Nu-mi amintesc nimic. Pilar era acolo, era şi María, cumnata mea, şi una, şi alta în faţa unui corp inert, părăsit de toate forţele şi din care spiritul parcă lipsea, aducând mai degrabă a cadavru irecuperabil decât a fiinţă vie. Ele sunt cele care îmi povestesc acum ce s-a întâmplat în acele ore. Ana, nepoata mea, a ajuns în după-amiaza aceleiaşi zile, Violante, în ziua următoare. Tată şi bunic eram ca o flacără palidă a unei lumânări care ameninţa să se stingă din cauza propriei răsuflări. Am aflat apoi că avea să mi se expună corpul în bibliotecă, înconjurat de cărţi şi, ca să spunem aşa, de alte flori. Am scăpat. Un an de recuperare, lentă, foarte lentă, după cum m-au avertizat medicii că ar trebui să fie, mi-a redat sănătatea, energia, agilitatea gândirii, mi-a redat şi acest remediu universal care e munca. În direcţia, nu a morţii, ci a vieţii, am făcut propria mea „călătorie a elefantului", şi iată-mă aici. La dispoziţia dumneavoastră.

24 decembrie

Crăciun

Crăciun. În provincie ninge.
În casele ghemuite unele-ntr-altele
Un sentiment încă păstrează
Sentimentele trăite.

Inimă potrivnică lumii,
Cât de adevărată e familia!
Gândul îmi e profund,
De asta îmi e dor.

Şi cât de alb e de har
Peisajul pe care nu-l cunosc,
Văzut din spatele geamului
Unui cămin pe care nu-l voi şti niciodată!

Fernando Pessoa

25 decembrie

Cină

Acum mulţi ani, chiar în 1993, am scris în *Cadernos de Lanzarote* nişte cuvinte care i-au

încântat pe câţiva teologi din părţile acestea ale Iberiei, mai ales pe Juan José Tamayo[1], care de atunci, în mod generos, mi-a oferit prietenia sa. Spuneau aşa: „Dumnezeu e tăcerea universului, iar omul, ţipătul care dă sens acestei tăceri". Trebuie să recunoaştem că nu e rău formulată, cu un *quantum satis* de poezie, intenţia uşor provocatoare şi subînţelesul prin care ateii sunt foarte capabili să se aventureze pe căile sinuoase ale teologiei, chiar şi ale celei mai elementare. În zilele acestea în care se sărbătoreşte naşterea lui Hristos, mi-a venit altă idee, poate şi mai provocatoare, aş spune chiar revoluţionară, şi care se formulează în câteva cuvinte. Iată-le. Dacă e adevărat că Iisus, la ultima cină, le-a spus discipolilor, referindu-se la pâinea şi vinul care erau pe masă: „Acesta este trupul meu, acesta este sângele meu", atunci n-ar fi greşit să conchidem că nenumăratele cine, pantagruelicele ospeţe, chiolhanele homerice cu care milioane şi milioane de stomacuri trebuie să aibă de-a face pentru a amăgi pericolele unei congestii fatale n-ar fi altceva decât copia multiplicată, în acelaşi timp

1. Juan José Tamayo (n. 1946) este un teolog spaniol, adept al Teologiei Eliberării, autor de publicaţii despre studii islamice şi preşedintele Asociaţiei Teologilor „Juan al XXIII-lea".

efectivă şi simbolică, a ultimei cine : credincioşii se hrănesc din dumnezeul lor, îl devorează, îl digeră, îl elimină, până la următorul crăciun, până la următoarea cină, prin ritualul unei foame materiale şi mistice veşnic nesatisfăcute. Să vedem ce mai zic acum teologii.

29 decembrie

Cumnaţi

Sunt perfecţi. Mă rog, aproape. Vorbesc tare şi fără oprire, îi pasionează discuţia de dragul discuţiei, de multe ori sunt exclusivişti, violenţi în limbaj, oricum, mai mult în formă decât în fond. Femeile, cinci la număr, fac aşa de multă zarvă, mult mai multă decât bărbaţii, care sunt zece. Nici pentru ei, şi nici pentru ele, nici un subiect nu va fi vreodată suficient dezbătut. Nu renunţă niciodată. Pronunţia grenadiană face ca de multe ori să nu se înţeleagă ce spun. N-are importanţă. Deşi eu am îndoielile mele, ei susţin că se înţeleg perfect unii pe alţii. Au un simţ al umorului bizar, care uneori mă depăşeşte şi care nu de puţine ori mă face să mă întreb în sinea mea care era hazul. Logodnicii şi logodnicele, soţii şi soţiile, grup din care fac

şi eu parte, asistă cu stupefacţie şi, ca şi cum nu i-ar putea învinge, sfârşesc prin a se alătura corului, în afară de vreun caz rar care preferă tăcerea discretă. În douăzeci de ani n-am văzut să iasă vreodată din discuţiile astea vreo ceartă, vreun conflict care să aibă nevoie de consiliere familială sau de împăcare. Oricât ar fi plouat şi tunat înainte, cerul va fi până la urmă fără nori. N-or fi perfecţi, dar sunt oameni buni.

30 decembrie

Carte

Îmi dă târcoale o nouă carte. Când mai dau vestea, în mijlocul vreunei conversaţii, primesc inevitabil întrebarea (nepotul meu Olmo mi-a pus-o ieri): Şi care o să fie titlul? Soluţia cea mai comodă pentru mine ar fi să răspund că încă nu am unul, că va trebui să ajung la final ca să mă hotărăsc la una din ipotezele care îmi apar (presupunând că aşa ar fi) în timpul lucrului. Comodă, fără îndoială, dar falsă. Adevărul e că încă nu scrisesem primul rând din carte, dar ştiam deja, de aproape trei ani (când mi-a venit ideea), cum avea să se cheme. Cineva o să întrebe: de ce atâta mister? Întrucât cuvântul

din titlu (e doar un cuvânt) ar povesti, prin el însuşi, toată întâmplarea. De obicei spun că cine n-are răbdare să-mi citească scrierile să arunce măcar o privire la epigrafe, pentru că ele povestesc totul. Nu ştiu dacă va avea epigraf cartea la care lucrez. Poate nu. Titlul va fi de ajuns.

31 decembrie

Israel

Nu e de cel mai bun augur ca viitorul preşedinte al Statelor Unite să tot repete din timp în timp, fără să îi tremure vocea, că va menţine cu Israelul „relaţia specială" care leagă cele două ţări, în special sprijinul necondiţionat pe care Casa Albă îl pune la dispoziţie politicii represive (represive, ca să fim blânzi) cu care guvernanţii (şi de ce nu şi guvernaţii) israelieni n-au făcut altceva decât să martirizeze prin toate mijloacele şi chipurile poporul palestinian. Dacă lui Barack Obama nu-i repugnă să-şi ia ceaiul cu călăi şi criminali de război, să-i fie de bine, dar să nu aştepte aprobare din partea oamenilor oneşti. Alţi preşedinţi, colegi de-ai lui, au făcut-o înainte fără să aibă nevoie de vreo altă justificare în

afara acestei „relații speciale" cu care s-au acoperit atâtea infamii urzite de cele două țări împotriva drepturilor naționale ale palestinienilor.

De-a lungul campaniei electorale, Barack Obama, fie prin stilul personal sau din strategie politică, a știut să ni se înfățișeze ca un tată iubitor. Ceea ce mă face să-i sugerez ca astă-seară să le spună fetelor lui o poveste înainte de culcare, povestea unei nave care transporta patru tone de medicamente pentru a veni în ajutorul înspăimântătoarei situații sanitare a populației din Gaza și că nava asta, *Demnitate* era numele ei, a fost distrusă de un atac al forțelor navale israeliene sub pretextul că nu avea autorizație ca să acosteze pe țărmul lor (și eu, un ignorant se pare, care credeam că țărmul Gazei e palestinian...). Și să nu se mire dacă una din fetele lui sau amândouă în cor îi vor spune: „Nu-ți mai face griji, tati, știm și noi ce e o relație specială, se cheamă complicitate la crimă".

Ianuarie 2009

5 ianuarie

Bilanț

A meritat? Au meritat comentariile, opiniile, criticile? Lumea s-a făcut mai bună decât înainte? Și eu, cum m-am făcut? Asta așteptam? Satisfăcut de muncă? Să răspund „da" la întrebările astea sau măcar la una dintre ele ar fi demonstrația clară a unei orbiri mentale fără scuze. Și să răspunzi cu „nu", fără excepții, cum ar fi? Un exces de modestie? De resemnare? Sau doar conștiința faptului că orice lucrare omenească nu e altceva decât o palidă umbră a lucrării mai întâi visate. Se spune că Michelangelo, când a terminat Moise, care se află la Roma, în biserica San Pietro in Vincoli, a lovit cu ciocanul în genunchiul statuii și a țipat la ea: „Vorbește!". Nu mai trebuie să spun

că Moise n-a vorbit. Moise nu vorbeşte niciodată. Aşa şi ce s-a scris aici de-a lungul ultimelor luni – nu mai conţine şi alte cuvinte, nici altele mai elocvente decât cele care au putut fi scrise, mai ales cele cărora autorului i-ar plăcea să le ceară, doar în şoaptă, „Vorbiţi, vă rog, spuneţi-mi ce sunteţi, la ce aţi folosit, dacă aţi folosit la ceva". Ele tac, nu răspund. Ce e de făcut, atunci? Destinul celor care scriu e să întrebe cuvintele. Un articol? O cronică? O carte? Fie, ştim deja că Moise n-o să răspundă.

6 ianuarie

Sarkozy cel iresponsabil

Nu l-am apreciat niciodată pe domnul acesta şi cred că începând de azi o să-l apreciez şi mai puţin, dacă aşa ceva e cu putinţă. N-ar trebui să fie aşa, dacă, după cum mă informează internetul, numitul Sarkozy e în misiune de pace pe torturatele tărâmuri ale Palestinei, un efort lăudabil care, la prima vedere, ar merita doar elogii şi urări de succese totale. Din partea mea le-ar fi avut pe toate dacă n-ar fi folosit, încă o dată, vechea strategie a dublei măsuri. Într-un avânt de ipocrizie politică pur şi simplu impresionantă, Sarkozy acuză Hamas de a fi

comis acţiuni iresponsabile şi de neiertat lansând rachete asupra teritoriului Israelului. Nu sunt eu cel care să absolve Hamasul de asemenea acţiuni, de altfel, după câte citesc peste tot, pedepsite prin aproape totala ineficienţă a operaţiunii războinice, care n-a reuşit decât să strice câteva case şi să dărâme nişte ziduri. Să nu contrazicem spusele domnului Sarkozy, Hamasul trebuie denunţat. Cu o condiţie, totuşi. Ca vorbele sale pe drept dojenitoare să se aplice de asemenea oribilelor crime de război comise de aviaţia israeliană, în proporţii inimaginabile, împotriva populaţiei civile de pe Fâşia Gaza. Despre ruşinea asta se pare că domnul Sarkozy n-a găsit o expresie potrivită în *Larousse*-ul dumnealui. Sărmana Franţă.

7 ianuarie

„No nos abandones“

Titlul e în spaniolă pentru că aşa a fost spusă propoziţia. Articolul acesta s-ar fi putut numi şi „Tăcerile lui Marcos“[1], ceea ce clarifică

1. „Subcomandantul Marcos“ este purtătorul de cuvânt al Armatei Zapatiste de Eliberare Naţională

tot. Expunerea de azi se referă la miticul, deşi foarte real, subcomandant. Pe puţini oameni i-am admirat atât de mult în viaţa mea, de la puţini am avut asemenea aşteptări. Nu i-am zis-o niciodată pentru simplul motiv că lucrurile astea nu se spun, se simt şi aşa rămân. O chestiune de pudoare, se pare. Când zapatiştii au ieşit din Pădurea Lacandon ca să ajungă la Zócalo după ce traversaseră jumătate de Mexic, eram şi eu acolo, unul dintr-un milion. Am simţit exaltarea, zvâcnirea speranţei în tot corpul, voinţa de a mă schimba în cineva mai bun, mai puţin egoist, mai capabil să mă dedic cu totul. Marcos a vorbit, a numit toate etniile din Chiapas şi, cu fiecare vorbă, era ca şi cum cenuşa milioanelor de indieni s-ar fi desprins din morminte şi s-ar fi reîncarnat din nou. Nu fac literatură ieftină, ci încerc, stângaci, să pun în cuvinte ceea ce nici un cuvânt nu poate exprima: clipa în care umanul devine supra-omenesc şi, în acelaşi timp, revine la cea mai extremă umanitate.

(EZLN), care protestează împotriva tratamentului guvernului mexican aplicat populaţiilor indigene. Numele de război Marcos a aparţinut unui luptător decedat, şi este simbolul ideii unei identităţi comune neînfrânte atâta vreme cât lupta continuă. Marcos apare întotdeauna cu chipul acoperit de o cagulă, iar identitatea sa este în continuare necunoscută.

În ziua următoare, în campusul modest al unei universităţi, a avut loc o adunare care a reunit câteva mii de oameni şi s-a vorbit despre prezentul şi viitorul statului Chiapas, despre lupta exemplară a comunităţilor indiene pe care eu visam să o văd într-o zi extinsă în toată America (nu vă fie teamă, nu s-a întâmplat niciodată). La tribună erau, printre alţii, Carlos Monsivais, Elena Poniatowska, Manuel Vázquez Montalbán, eu însumi. Toţi am vorbit, dar lumea voia să-l audă pe Marcos. Discursul lui a fost scurt, dar intens, aproape insuportabil pentru sistemul emoţional al fiecăruia. Când s-a terminat totul m-am dus să-l îmbrăţişez pe Marcos şi atunci el mi-a spus la ureche, pe un ton abia şoptit: „Să nu ne părăseşti". I-am răspuns pe acelaşi ton: „Ar trebui să mă părăsesc pe mine însumi ca să fac aşa ceva". Nu l-am mai văzut niciodată de atunci.

M-am gândit, şi am şi spus-o, că Marcos ar fi trebuit să vorbească în Congres[1]. *Comandancia* a decis să intervină comandanta Esther, şi a făcut-o în mod admirabil. A mişcat întreg Mexicul, dar, repet, după părerea mea, Marcos ar fi trebuit să vorbească. Semnificaţia politică a unei intervenţii de-a lui ar fi încununat în

1. *Congreso de la Unión* este parlamentul bicameral al Statelor Unite Mexicane.

chipul cel mai eficace marşul zapatist. Aşa gândeam atunci şi tot aşa gândesc şi acum. Timpul a trecut, procesul revoluţionar şi-a mai schimbat direcţiile, Marcos a plecat din Pădurea Lacandon. În ultimul an, Marcos a păstrat o tăcere totală, ne-a lăsat orfani de acele cuvinte pe care numai el ştie să le spună sau să le scrie. Îi simţim lipsa. În data de 1 a avut loc la Oventic o întâlnire pentru a sărbători şi a evoca începutul revoluţiei, cucerirea lui San Cristóbal de las Casas, suişurile şi coborâşurile unui drum greu. Marcos n-a fost la Oventic, n-a trimis nici măcar un mesaj, un cuvânt. N-am înţeles şi nici acum nu înţeleg. Marcos, acum câteva zile, a anunţat că pentru anul acesta va avea o nouă strategie politică. Să sperăm, dacă cea veche şi-a pierdut virtuţile. Să sperăm, mai ales, că nu va tăcea din nou. Cu ce drept spun asta? Cu simplul drept al celui care nu l-a părăsit. Da, al celui care nu l-a părăsit.

8 ianuarie

Acest articol a fost publicat pentru prima dată acum câţiva ani. Contextul este cea de-a doua intifada palestiniană, în 2000. Îndrăznesc

să spun că textul n-a îmbătrânit prea mult şi că „resuscitarea" lui e justificată de acţiunea criminală a Israelului împotriva populaţiei din Gaza. Aşadar, iată-l.

De la pietrele lui David la tancurile lui Goliat

Unele autorităţi în materii biblice afirmă că Prima Carte a lui Samuel a fost scrisă în vremea lui Solomon sau în perioada imediat următoare, în orice caz înainte de captivitatea babiloniană. Alţi învăţaţi, nu mai puţin competenţi, argumentează că nu numai Prima, dar şi a Doua Carte au fost scrise după exilul din Babilonia, supunându-şi compoziţia aşa-numitei structuri istorico-politico-religioase a schemei deuteronomiste, adică, în mod succesiv, alianţa lui Dumnezeu cu poporul său, infidelitatea poporului, pedeapsa lui Dumnezeu, implorarea poporului, iertarea lui Dumnezeu. Dacă venerabila scriere este de pe timpul lui Solomon, am putea spune că au trecut peste ea până în ziua de azi, în cifre rotunde, vreo trei mii de ani. Dacă munca redactorilor a fost făcută după ce evreii s-au întors din exil, atunci va trebui să scădem din

cifra respectivă vreo cinci sute de ani, plus-minus o lună.

Preocuparea pentru exactitatea temporală are ca unic scop faptul de a explica cititorului ideea că faimoasa legendă biblică a luptei (care nu s-a mai întâmplat până la urmă) între micul David şi gigantul filistean Goliat nu e povestită cum trebuie copiilor, de cel puţin douăzeci sau treizeci de secole încoace. De-a lungul timpului, diversele părţi interesate de subiect au elaborat, cu consimţământul necritic a mai bine de o sută de generaţii de credincioşi, atât evrei cât şi creştini, o mistificare cu totul înşelătoare despre inegalitatea de forţe care separa cei patru metri bestiali de înălţime ai lui Goliat de fragila constituţie fizică a delicatului blond David. O asemenea inegalitate, imensă în toate aparenţele, era compensată, şi automat întoarsă în favoarea israelianului, prin faptul că David era un băieţandru şiret, iar Goliat o masă de carne proastă, atât de şiret cel dintâi, încât, înainte de a-l înfrunta pe filistean, a luat de pe marginea unui pârâu din apropiere cinci pietre netede pe care le-a băgat în desagă, şi atât de prost cel din urmă, încât nu şi-a dat seama că David venea înarmat cu un pistol. Ba nu era un pistol, vor protesta indignaţi iubitorii suveranelor adevăruri mitice, era o simplă praştie, o foarte umilă praştie de păstor, precum folosiseră

în timpuri imemoriale şi supuşii lui Avraam care îi mânau şi îi păzeau turmele. Da, de fapt nu părea un pistol, n-avea ţeavă, n-avea pat, n-avea trăgaci, n-avea cartuşe, avea două sfori subţiri şi rezistente legate la capete de o bucată mică de piele moale, în scobitura căreia mâna expertă a lui David avea să pună piatra care, de la distanţă, a fost aruncată, rapidă şi puternică ca un glonţ, în capul lui Goliat, dărâmându-l, lăsându-l la mila tăişului propriei spade, deja strânsă de mâna îndemânaticului mânuitor al praştiei. Israelianul a reuşit să-l omoare pe filistean şi să aducă victoria armatei lui Dumnezeu cel viu şi lui Samuel, nu pentru că ar fi fost mai şiret, ci pur şi simplu pentru că avea o armă care ţintea de departe şi a ştiut să o folosească. Adevărul istoric, modest şi deloc imaginativ, se mulţumeşte să ne înveţe că Goliat n-a avut nici măcar posibilitatea să pună mâna pe David; adevărul mitic, emerit fabricant de fantezii, ne amăgeşte de treizeci de secole cu povestirea minunată a triumfului micului păstor asupra bestialităţii unui războinic gigant căruia, până la urmă, nu-i folosesc la nimic bronzul greu al coifului, al platoşei, al jambierelor şi al scutului. Din câte suntem autorizaţi să conchidem în urma edificatorului episod şi a consecinţelor sale, David, în multele bătălii care l-au făcut rege al Iudeei şi al Ierusalimului

şi i-au extins puterea până la malul drept al râului Eufrat, n-a mai folosit niciodată praştia şi pietrele.

Nici acum nu le foloseşte. În ultimii cincizeci de ani, lui David i-au crescut forţele şi statura într-atât, încât nu mai e posibil să recunoşti vreo diferenţă, ba am putea chiar să spunem, fără să jignim ofensatoarea claritate a faptelor, că s-a transformat într-un nou Goliat. David, cel de azi, e Goliat, dar un Goliat care a renunţat să se mai încarce cu grelele şi până la urmă inutilele arme de bronz. Acel David blond de pe timpuri survolează cu elicopterul teritoriul palestinian ocupat şi lansează rachete asupra ţintelor neînarmate, acel delicat David din alte vremuri manevrează cele mai puternice tancuri din lume şi zdrobeşte şi distruge tot ce îi iese în cale, acel liric David care o curta pe Batşeba, întrupat acum în apariţia gargantuescă a unui criminal de război numit Ariel Sharon, lansează mesajul „poetic" conform căruia mai întâi trebuie zdrobiţi palestinienii, pentru ca apoi să se negocieze cu ce mai rămâne din ei. Pe scurt, în asta constă, din 1948, cu uşoare variante de ordin tactic doar, strategia politică israeliană. Intoxicaţi de ideea mesianică a unui Mare Israel care să îndeplinească în sfârşit visele expansioniste ale sionismului celui mai radical; contaminaţi de monstruoasa şi înrădăcinata „certitudine" că pe această catastrofală şi

absurdă lume există un popor ales de Dumnezeu şi că, în consecinţă, sunt justificaţi şi autorizaţi, atât în numele ororilor trecute, cât şi ale temerilor din ziua de azi, toate acţiunile proprii rezultante dintr-un rasism obsesiv, exclusivist din punct de vedere psihologic şi patologic; educaţi şi antrenaţi în ideea că orice suferinţă au provocat, provoacă sau vor provoca altora, în special palestinienilor, vor rămâne întotdeauna mai prejos decât cei care au suferit în Holocaust, evreii îşi zgârie fără încetare propria rană pentru a sângera la nesfârşit, pentru a o face incurabilă, şi o arată lumii ca şi cum ar fi vorba de un stindard. Israel şi-a însuşit teribilele cuvinte ale lui Iehova din *Deuteronom*: „a mea este răzbunarea şi eu voi răsplăti". Israelul vrea să ne simţim vinovaţi, noi toţi, direct sau indirect, de ororile Holocaustului, Israelul vrea să renunţăm la cea mai elementară judecată critică şi să ne transformăm într-un ecou docil al voinţei sale, Israelul vrea să recunoaştem *de jure* ceea ce pentru ei e deja un exerciţiu *de facto*: impunitatea absolută. Din punctul de vedere al evreilor, Israelul nu va putea fi niciodată supus judecăţii, din moment ce a fost torturat, gazat şi ars la Auschwitz. Mă întreb dacă evreii care au murit în lagărele de concentrare naziste, cei care au fost măcelăriţi în pogromuri, cei care au putrezit în ghetouri, mă

întreb dacă imensa mulţime de nefericiţi nu s-ar simţi ruşinată de actele infame pe care le comit urmaşii lor. Mă întreb dacă faptul că au suferit într-atât nu ar fi cel mai bun motiv pentru a nu-i mai face să sufere pe alţii.

Pietrele lui David sunt în alte mâini, acum palestinienii sunt cei care le aruncă. Goliat e de partea cealaltă, înarmat şi echipat cum nu s-a mai văzut soldat în istoria războaielor, cu excepţia, bineînţeles, a prietenului nord-american. A, da, îngrozitoarele omoruri de civili cauzate de teroriştii sinucigaşi... Îngrozitoare, da, fără îndoială, condamnabile, da, fără îndoială, însă Israel mai are încă multe de învăţat, dacă nu e în stare să înţeleagă motivele care pot determina o fiinţă umană să se transforme într-o bombă.

11 ianuarie

Pentru Gaza

Manifestaţiile publice nu sunt îndrăgite de putere, care nu de puţine ori le interzice sau le reprimă. Din fericire nu e cazul Spaniei, unde s-au văzut unele din cele mai mari manifestaţii realizate în Europa. Cinste locuitorilor unei ţări

în care solidaritatea internaţională n-a fost niciodată o vorbă goală, şi care cu siguranţă va fi exprimată de numărul mare de persoane în acţiunea prevăzută pentru duminică, în Madrid. Obiectul imediat al acestei manifestaţii este acţiunea militară generalizată, criminală şi atentatorie la toate drepturile umane de bază, desfăşurată de guvernul Israelului împotriva populaţiei din Gaza, supusă unei blocade implacabile, privată de mijloacele esenţiale de trai, de la alimente, la îngrijirea medicală. Obiectul imediat, dar nu unic. Fiecare manifestant să ia în considerare că sunt deja şaizeci de ani fără întrerupere de violenţă, de umilinţă şi de dispreţ, în care palestinienii au fost victimele israelienilor. Iar în vocile lor, în vocile mulţimii care cu siguranţă va fi prezentă, să erupă indignarea faţă de genocidul lent, dar sistematic, pe care Israelul l-a înfăptuit asupra martirizatului popor palestinian. Şi aceste voci, auzite în toată Europa, să ajungă şi în Fâşia Gaza şi în toată Cisiordania. Nu se aşteaptă la mai puţin de la noi din partea celor care suferă prin acele locuri, zi şi noapte. Fără oprire.

12 ianuarie

Să ne imaginăm

Să ne imaginăm că, în anii '30, când naziştii au început vânătoarea de evrei, poporul german ar fi ieşit în stradă, la nişte manifestaţii grandioase care aveau să rămână în Istorie, ca să ceară guvernului lor încetarea abuzurilor şi promulgarea unor legi care să protejeze toate şi orice minorităţi, fie ele de evrei, comunişti, ţigani sau homosexuali. Să ne imaginăm că, sprijinind această demnă şi curajoasă acţiune a bărbaţilor şi a femeilor din ţara lui Goethe, popoarele din Europa ar fi defilat pe bulevardele şi prin pieţele oraşelor lor şi şi-ar fi unit vocile corului de proteste ivite în Berlin, München, Köln, Frankfurt. Ştim că nu s-a întâmplat nimic din toate astea, şi nici nu s-ar fi putut întâmpla. Din indiferenţă, apatie, din complicitate tactică sau făţişă cu Hitler, poporul german, în afară de vreo foarte rară excepţie, n-a făcut un pas, un gest, n-a spus nici un cuvânt pentru a-i salva pe cei care aveau să fie carnea lagărelor morţii şi a cuptoarelor crematoriilor, iar în restul Europei, dintr-un motiv sau altul (cum ar fi fascismele incipiente), o

complicitate asumată cu călăii naziști ar fi disciplinat sau pedepsit orice veleitate de protest.

În ziua de azi e altfel. Avem libertate de expresie, libertatea de a manifesta și nu știu câte alte libertăți. Putem să ieșim în stradă cu miile sau milioanele, pentru că siguranța noastră va fi mereu asigurată de constituțiile care ne reglementează, putem cere sfârșitul suferințelor din Gaza sau restituirea suveranității poporului palestinian și repararea daunelor morale și materiale suferite de-a lungul a șaizeci de ani, cu consecințe la fel de grave, fără să suferim consecințe mai grave decât insultele și provocările propagandei israeliene. Manifestațiile imaginare din anii '30 ar fi fost reprimate cu violență, în unele cazuri cu ferocitate, ale noastre, în cel mai rău caz, vor fi supuse indulgenței mijloacelor de comunicare socială, iar apoi se va declanșa rapid mecanismul uitării. Nazismul german n-ar da un pas înapoi și totul ar fi la fel cu ce s-a întâmplat și a rămas în Istorie. La rândul său, armata israeliană, cea pe care filozoful Yeshayahu Leibowitz[1], în 1982, o acuza că are o mentalitate „iudeonazistă", urmează cu fidelitate, îndeplinind ordinele

1. Yeshayahu Leibowitz (1903-1994) a fost un filosof israelian cunoscut pentru opiniile sale exprimate fără ocolișuri vizavi de iudaism, religie, etică și politică.

guvernelor şi autorităţilor care se succed, doctrinele genocide ale celor care i-au torturat, i-au gazat şi i-au ars pe înaintaşii lor. Se poate spune chiar că în unele aspecte, discipolii şi-au întrecut maeştrii. Cât despre noi, vom manifesta în continuare.

13 ianuarie

Preşedinţi

Unul, Bush, care pleacă şi care n-ar fi trebuit să vină niciodată, altul, Obama, care e pe cale de a sosi şi sperăm să nu ne dezamăgească, şi încă unul, Bartlet, care, nu mă îndoiesc, va rămâne pentru mult timp. Lui îi dedicăm zilele acestea, Pilar şi cu mine, câteva ore, bucurându-ne de ultimele episoade din *Aripa de Vest a Casei Albe*[1], căruia Portugalia a preferat să-i spună „Oamenii preşedintelui“[2], un titlu eminamente misogin, dat fiind că unele din personajele cele mai importante sunt femei. Jed Bartlet, interpretat de Martin Sheen (vă

1. *The West Wing*, titlul serialului american în original, în româneşte tradus *Viaţa la Casa Albă*.
2. *Os homens do presidente*, *homem* în portugheză însemnând şi „om“, şi „bărbat“.

amintiții de *Apocalipse Now*?), este numele președintelui pe care l-am urmărit cu un interes care nu a pălit niciodată, atât datorită tensiunii dramatice a conflictelor, cât și datorită unor aspecte didactice, întotdeauna prezente, ce redau stilul nord-american de a face politică, fie bună, fie cea mai rea. Bartlet a ajuns la sfârșitul celui de-al doilea mandat, ca atare e pe picior de plecare. Suntem în plină campanie prezidențială, o campanie din care n-au lipsit loviturile sub centură, dar care va sfârși (știm deja) cu victoria celui mai bun candidat, un hispanic cu idei clare și etică impecabilă pe nume Matthew Santos. E irezistibil, firește, să nu te gândești la Barack Obama. Să aibă autorii poveștii darul profeției? Fiindcă între un hispanic și un negru diferența nu e așa mare.

14 ianuarie

Ángel González

Acum un an, mai exact pe 12 ianuarie, într-un spital din Madrid, a murit Ángel González. Fiind și eu internat în Lanzarote, din cauza unei boli similare celei care i-a adus lui sfârșitul, am răspuns telefonului unui ziar care

voia să publice câteva cuvinte despre nefasta veste. Cu vorbe pe care interlocutorul meu probabil abia le-a auzit, într-atât de intensă îmi era emoția, am zis că pierdusem un prieten care era, în același timp, unul din cei mai mari poeți ai Spaniei. În amintirea lui, las aici una din poeziile scrise de el, pe care o traduc din spaniolă.

Așa pare

Acuzat de criticii literari de realist,
rudele mele, în schimb, îmi atribuie
defectul contrar;
susțin că nu am cu nici un chip
simțul realității.
Pentru ei sunt, fără îndoială, un funest
spectacol:
analiștii de text, rudele din provincie,
din câte se vede, pe toți i-am dezamăgit,
ce să-i facem!

Voi cita câteva cazuri:

Unele mătuși devotate nu se pot abține,
și plâng când mă văd.
Altele mai timide îmi fac orez cu lapte,
ca atunci când eram mic,

şi-mi zâmbesc pocăite şi-mi spun:
ce înalt te-ai făcut,
dacă te-ar vedea taică-tău...,
şi rămân în aer, fără să ştie ce să mai zică.

Totuşi, îmi dau seama
că gesturile lor ambigue
disimulează
o sinceră compasiune iremediabilă
care luceşte umed în privirile lor
şi în compătimitorii lor dinţi falşi
ca de iepure.

Şi nu sunt numai ele.

Noaptea,
bătrâna mea mătuşă Clotilde se întoarce
din mormânt
ca să-mi fluture în faţă degetele ei
ca nişte cârcei de viţă de vie
şi să-mi repete pe un ton dojenitor:
Din frumuseţe nu se mănâncă! Ce crezi
că e viaţa?

La rândul ei,
adormita mea mamă,
cu voce delicată şi tristă,
prevede existenţei mele un deplorabil
sfârşit:
case de nebuni, aziluri, calviţie, blenoragie.

Eu nu ştiu ce să le spun, iar ele
se întorc înapoi la tăcerea lor.
Acelaşi lucru, la fel ca atunci.
Ca atunci când eram mic.
Pare
că moartea n-a ajuns să treacă pe la noi.

15 ianuarie

Lapidări şi alte orori

Ştirea e îngrozitoare. Muftiul Arabiei Saudite, cea mai înaltă autoritate religioasă din ţară, tocmai a emis o *fatwa* care permite (permite e un eufemism, cuvântul exact ar trebui să fie impune) căsătoria fetelor de la vârsta de 10 ani. Menţionatul muftiu (o să-mi aduc aminte de el în rugăciunile mele) explică de ce: deoarece decizia e „dreaptă" faţă de femei, în comparaţie cu *fatwa* anterioară în vigoare, care fixase vârsta minimă pentru căsătorie la 15 ani, ceea ce Abdelaziz Al Sheji (aşa îl cheamă) considera „nedrept". Despre motivele acestui „drept" şi acestui „nedrept", nici o vorbă, nu ni se spune nici măcar dacă fetele de 10 ani au fost întrebate. E clar că democraţia străluceşte prin inexistenţă în Arabia Saudită, dar, în cazul

unui subiect atât de delicat, ar fi putut face o excepţie. În fine, pedofilii probabil sunt foarte fericiţi: pederastia e legală în Arabia Saudită. Alte ştiri îngrozitoare. În Iran au fost lapidaţi doi bărbaţi pentru adulter, în Pakistan cinci femei au fost îngropate de vii pentru că au vrut să se căsătorească civil cu bărbaţi pe care şi i-au ales ele... Mă opresc aici. E prea mult.

19 ianuarie

Cealaltă criză

Criză financiară, criză economică, criză politică, criză religioasă, criză ambientală, criză energetică, dacă nu le-am enumerat pe toate, cred că le-am menţionat totuşi pe cele principale. Lipseşte una, foarte importantă după părerea mea. Mă refer la criza morală care devastează lumea şi îmi voi permite să dau câteva exemple. Criza morală e ceea ce afectează guvernul israelian, altfel nu ar fi posibil să înţelegem cruzimea înfăptuirilor sale din Gaza, criza morală e cea care infectează minţile guvernatorilor ucraineni şi ruşi condamnând, fără remuşcări, jumătate de continent să moară

de frig, criza morală e cea a Uniunii Europene, incapabilă să elaboreze şi să pună în aplicare o politică externă coerentă şi fidelă câtorva principii etice de bază, criză morală este ceea ce suferă oamenii care au profitat de beneficiile corupătoare ale unui capitalism delincvent, iar acum se plâng de un dezastru pe care ar fi trebuit să-l prevadă. Sunt doar câteva exemple. Ştiu foarte bine că a vorbi de morală şi moralitate în timpurile actuale înseamnă a te preda batjocurii cinicilor, oportuniştilor şi a simplilor şmecheri. Dar ce-am spus rămâne bun spus, încrezător că vorbele mele trebuie să aibă un fundament. Să-şi cerceteze fiecare conştiinţa şi să spună ce-a găsit.

20 ianuarie

Obama

Pe Martin Luther King l-au omorât. Patruzeci de mii de poliţişti veghează în Washington ca să nu i se întâmple azi acelaşi lucru lui Barack Obama. Nu se va întâmpla, zic eu, ca şi când în mâna mea ar sta puterea de a alunga cele mai rele nenorociri. Ar fi ca şi cum s-ar ucide acelaşi vis de două ori. Poate credem toţi în

această nouă credință politică izbucnită în Statele Unite ca un tsunami binevoitor, care va lua totul pe sus, alegând grâul din neghină și bobul din pleavă, poate până la urmă încă mai credem în miracole, în ceva care vine din afară ca să ne salveze în ultima clipă, printre altele, de acel alt tsunami care spulberă lumea. Camus spunea că dacă cineva vrea să fie recunoscut, e de ajuns să spună cine e. Nu sunt la fel de optimist, astfel încât, după părerea mea, cea mai mare dificultate constă tocmai în căutare, în modurile și mijloacele de a afla cine suntem. Totuși, chiar dacă din întâmplare, sau poate intenționat, Obama, în multele sale discursuri și interviuri, a spus atâtea despre el, cu atâta convingere și aparentă sinceritate, încât ni se pare tuturor că îl cunoaștem de îndeaproape și dintotdeauna. Președintele Statelor Unite, care intră azi în funcție, va rezolva sau va încerca să rezolve teribilele probleme care îl așteaptă ; poate va reuși, poate nu, și unele dintre neajunsurile sale, pe care cu siguranță le va avea, trebuie să i le iertăm, pentru că greșeala e în natura omului, după cum a trebuit să învățăm din experiență pe propria piele. Dar n-am putea să-i iertăm niciodată dacă ar tăgădui, denatura sau falsifica fie și unul din cuvintele pe care le-a rostit sau le-a scris. Poate nu va reuși să aducă pacea în Orientul Mijlociu, de exemplu,

dar nu îi vom permite să mascheze eşecul, dacă acesta ar avea loc, cu un discurs înşelător. Ştim totul despre discursurile înşelătoare, domnule preşedinte, aveţi grijă în ce vă băgaţi.

21 ianuarie

De unde?

De unde a venit omul ăsta? Nu vreau să-mi spuneţi unde s-a născut, cine au fost părinţii lui, ce studii a făcut, ce planuri de viaţă are pentru el şi pentru familia lui. Pe toate astea le ştim mai mult sau mai puţin, am aici autobiografia lui, o carte serioasă şi sinceră, pe lângă faptul că e scrisă inteligent. Când întreb de unde vine Barack Obama îmi manifest perplexitatea faţă de vremurile pe care le trăim, cinice, golite de speranţă, sumbre, îngrozitoare în mii de aspecte, în care a apărut un om (e un bărbat, dar ar fi putut fi o femeie) care ridică vocea pentru a vorbi de valori, de responsabilitatea personală şi colectivă, de respectul pentru muncă şi pentru memoria celor care ne-au precedat în viaţă. Conceptele acestea, care odată au fost cimentul celei mai bune convieţuiri umane, au suferit mult timp dispreţul celor puternici, aceiaşi care, începând de azi

(puteți să fiți siguri) vor îmbrăca degrabă noul costum și vor susține pe toate tonurile: „Și eu, și eu". Barack Obama, în discursul său, ne-a dat motive (motivele) pentru a nu ne lăsa înșelați. Lumea poate fi una mai bună decât cea la care se pare că suntem condamnați. De fapt, Obama ne-a spus că e posibilă o altă lume. Mulți dintre noi deja o spuseserăm de mult. Poate e o bună ocazie să încercăm să ne punem de acord despre cum și în ce fel. Pentru început.

22 ianuarie

Israel și derivații săi

Procesul de extorcare violentă a drepturilor elementare ale poporului palestinian și ale teritoriului său de către Israel și-a urmat cursul de neoprit, în fața prost intitulatei comunități internaționale, complice sau indiferentă. Scriitorul israelian David Grossman, ale cărui critici, în orice caz precaute, aduse guvernului țării sale ridică tonul în ultimul timp, a scris un articol publicat acum ceva vreme în care spunea că Israel nu cunoaște ce e mila. Cu Tora în fundal, câștigă o deplină semnificație imaginea aceea îngrozitoare și de neuitat, a unui militar evreu zdrobind cu ciocanul oasele mâinii unui

tânăr palestinian, capturat la prima intifada, pentru că a aruncat cu pietre în tancurile israeliene. Bine că nu i-a tăiat-o. Nimic şi nimeni, nici măcar organizaţii internaţionale, cum e cazul ONU, nu au reuşit, până în ziua de azi, să oprească acţiunile mai mult decât represive, criminale, ale succesivelor guverne ale Israelului şi ale forţelor armate împotriva poporului palestinian. Având în vedere ce s-a întâmplat în Gaza, nu pare că situaţia se va îmbunătăţi. Dimpotrivă. Puşi în faţa eroicei rezistenţe palestiniene, guvernele israeliene au modificat anumite strategii iniţiale, considerând acum că orice mijloace pot fi şi trebuie folosite, chiar şi cele mai crude, chiar şi cele mai abuzive, de la asasinatele selective la bombardamentele fără discriminare, pentru a dubla şi a umili deja legendarul curaj al poporului palestinian, care adaugă în fiecare zi alte cifre la suma celor morţi şi în fiecare zi învie în răspunsul prompt al celor care sunt încă vii.

23 ianuarie

Ce?

La întrebările „Cine eşti?“ sau „Cine sunt?“ e uşor de răspuns: persoana în cauză îşi povesteşte

viaţa şi astfel se prezintă celorlalţi. Întrebarea care nu are răspuns se formulează altfel: „Ce sunt eu?". Nu „cine", ci „ce". Cel care va pune această întrebare se va confrunta cu o pagină albă, iar cel mai rău e că nu va putea să scrie nici măcar un cuvânt.

26 ianuarie

Clinton?

Care Clinton? Soţul, cel deja dat uitării? Sau soţia, a cărei poveste, în opinia mea, abia acum va începe, în ipostaza de senatoare pe care o întruchipează? Să rămânem la soţie. Invitată de Barack Obama pe post de secretară de stat, va avea, pentru prima dată, marea ei şansă să arate lumii şi ei înseşi de ce e cu adevărat în stare. Firește că ar fi avut-o, mai cu seamă, dacă ar fi câştigat alegerile pentru preşedinţia Statelor Unite. Nu a câştigat. În orice caz, cum se zice prin părţile mele, cine nu are câine, vânează cu pisica, şi cred că suntem cu toţii de acord că secretariatul de stat nord-american nu e pisică, ci un tigru, tot felină atât una, cât şi celălalt. Deşi individa nu mi-a fost niciodată simpatică, îi doresc lui Hillary Diane Rodham cele mai mari succese; primul dintre

care ar fi să se menţină mereu la înălţimea responsabilităţilor ei şi a demnităţii pe care funcţia, din principiu, o cere.

Ceea ce am scris nu e decât o introducere pentru tema de care am decis să mă ocup azi. Cititorul atent va fi observat că am scris numele complet al noii secretare de stat, adică, Hillary Diane Rodham. N-a fost o întâmplare. Am făcut-o pentru a lămuri că numele Clinton nu i-a fost dat la naştere, pentru a arăta că numele ei nu e Clinton şi că faptul că şi l-a însuşit, fie din convenţie socială, fie din convenienţă politică, n-a schimbat cu nimic adevărul lucrurilor: o cheamă Hillary Diane Rodham sau, dacă doriţi să mai scurtaţi, Hillary Rodham, mult mai atractiv decât consumatul şi obositul Clinton. Nici unul, nici celălalt nu mă cunosc, nu au citit nici un rând de-al meu, dar îmi permit să le dau un sfat, nu fostului preşedinte, care nu a dat niciodată mare importanţă sfaturilor, mai ales dacă erau bune. Îi vorbesc direct secretarei de stat. Lăsaţi deoparte numele de Clinton, care parcă e o haină roasă şi cu coatele găurite, luaţi-vă înapoi numele dumneavoastră, Rodham, care presupun că era al tatălui. Dacă mai este încă în viaţă, vă imaginaţi ce mândru s-ar simţi? Fiţi o fiică bună, oferiţi această bucurie familiei dumneavoastră. Şi, cu ocazia asta, tuturor femeilor care consideră că obligaţia de a lua numele soţului a fost şi mai este încă o

formă mai mult, şi nu mai puţin importantă, de a-şi reduce identitatea personală şi de a accentua supunerea care s-a aşteptat întotdeauna din partea femeii.

27 ianuarie

Rodham

Îndrăzneala nu a avut alte consecinţe decât (ne)aşteptatul interes pe care l-a trezit blogul de ieri despre Hillary Clinton şi sugestia de a-şi recupera numele ei de familie, Rodham. N-au fost proteste diplomatice, Secretariatul de Stat n-a emis nici un comunicat, nici *The New York Times* nu pare să fi comentat scrierea mea. Mâine voi schimba subiectul. Între timp, mă odihnesc şi contemplu.

28 ianuarie

Gervasio Sánchez

Ochii pe care îi am nu m-au ajutat cine ştie ce. Văd literele pe care le trimit, una după alta,

pe pagina albă a calculatorului, compun cuvinte care, mai bine sau mai rău, exprimă în fața celor ce mă citesc anumite păreri, anumite idei pe care le numesc ca fiind ale mele, viziuni ale lumii le-aș spune în mod retoric, dacă lumea s-ar lăsa cunoscută prin atât de puțin. Multe din câte văd, le văd doar pentru că alții le-au văzut înainte. Mă doare până la remușcare faptul că de atât de puține ori în viață am fost eu cel care a văzut. La drept vorbind, nu trăiesc într-o bulă protectoare, dar îmi dau seama că sunt înconjurat de persoane chitite să mă scutească de șocuri care, spun ei, și probabil că au o oarecare dreptate, mi-ar putea afecta negativ munca. Nu știu. În schimb, ce știu cu siguranță este că zidul la care mă simt câteodată încolțit, până la urmă mult mai fragil decât părea, este atacat, cu o oarecare violență, de ofensivele brutale ale realității. Cartea recentă pe care fotograful Gervasio Sánchez a intitulat-o *Sarajevo* este unul din aceste cazuri. Îmi manifest aici profunda mea recunoștință pentru că mi-a permis să văd cu ochii lui, dacă ai mei mi-au fost atât de puțin de folos. Și îi mulțumesc de asemenea pentru loialitatea personală și profesională care l-a determinat să scrie că „războiul nu se poate povesti". Ca să nu ne facem iluzii – noi, cei care scriem.

29 ianuarie

Ştafetă

Se pare că situaţia e pe drumul cel bun. Preşedintele Statelor Unite, pe care nu îl cheamă Mesia, ci Barack Obama, a semnat ieri o lege numită a Echităţii sau Egalităţii Sociale. „Responsabila" directă pentru acest act a fost o femeie, o muncitoare, care, descoperind că toată viaţa a câştigat mai puţin tocmai pentru că e femeie, a depus o plângere împotriva firmei şi a câştigat litigiul. Ca în proba sportivă, această femeie albă, numită Lilly Ledbetter, a înmânat ştafeta alergătorului următor, un negru cu nume musulman, al 44-lea preşedinte al naţiunii nord-americane. Dintr-odată, lumea mi se pare mai curată, mai promiţătoare. Vă rog, nu-mi luaţi speranţa asta.

Februarie 2009

2 februarie

Pâine

Oare a citit domnul procuror public din Badalona *Mizerabilii*, a lui Victor Hugo, sau face parte din acea categorie a umanității care crede că viața se învață din coduri? Întrebarea e retorică, desigur, iar dacă o pun, este doar pentru a-mi înlesni mie intrarea în subiect. Astfel, cititorul cultivat a aflat deja că procurorul la care se face referire ar putea fi, pe bună dreptate, una din figurile pe care Victor Hugo le-a plantat în cartea sa, cea de acuzator public. Protagonistul poveștii, Jean Valjean (vă sună cunoscut numele acesta, domnule procuror?), a fost acuzat de a fi furat o pâine (pe care chiar a furat-o), o crimă care l-a costat aproape o viață de închisoare, din cauza succesivelor

condamnări, motivate de repetatele tentative de evadare, unele mai reuşite decât altele. Jean Valjean suferea de o boală care îi loveşte des pe cei din închisori, dorinţa de libertate. Cartea e enormă, din acelea despre care azi se spune că au prea multe pagini, cu siguranţă nu vă va interesa domnule procuror faptul că probabil nu mai sunteţi la vârsta la care să o citiţi: *Mizerabilii* trebuie citită în tinereţe, apoi vine cinismul, şi sunt puţini adulţii care au răbdare să se mai intereseze de nefericirile şi nenorocirile lui Jean Valjean. Cu toate astea, se poate şi să mă înşel: poate că aţi citit totuşi *Mizerabilii*, domnule procuror... Dacă e aşa, permiteţi-mi vă rog o întrebare: cum aţi îndrăznit (dacă verbul vi se pare prea puternic, folosiţi oricare din echivalenţii săi) să cereţi un an şi jumătate de închisoare pentru cerşetorul care în Badalona a încercat să fure o *baguette*, şi spun că a încercat pentru că a reuşit să ia doar jumătate? Cum aţi putut? Să fie oare pentru că în loc de creier, aveţi înăuntrul craniului ca unică mobilă un cod? Lămuriţi-mă, vă rog, ca să încep de pe acum să-mi pregătesc apărarea, dacă voi avea vreodată în faţa mea un exemplar din specia dumneavoastră.

3 februarie

Davos

Am citit că întâlnirea de la Davos[1] de anul acesta n-a fost chiar un succes. A lipsit multă lume, umbra crizei a înghețat fără milă zâmbetele, dezbaterile au fost lipsite de interes, poate pentru că nimeni nu prea știa ce să zică, temându-se că faptele concrete de a doua zi aveau să ridiculizeze analizele și propunerile cu atâta efort construite pentru a corespunde, chiar și dintr-o simplă cazualitate, așteptărilor, mai mult decât modeste, create. Se vorbește mai ales de o îngrijorătoare lipsă de idei, mergându-se până la punctul de a admite că „spiritul de Davos" a murit. În ce mă privește, n-am simțit niciodată că ar pluti pe acolo vreun „spirit" sau ceva mai mult sau mai puțin vrednic de o

1. Davos este localitatea elvețiană care găzduiește întâlnirea anuală a Forumului Economic Mondial, realizată în mod tradițional la sfârșitul lunii ianuarie. Forumul are în componență companii din cele mai importante, alături de care sunt invitați la întâlnirea anuală oameni politici, cercetători, academicieni, ONG-uri, jurnaliști, pentru a discuta despre chestiunile considerate prioritare cu care se confruntă lumea.

asemenea denumire. Cât despre presupusa lipsă de idei, mă mir că abia acum o aduc în discuţie, fiindcă în ce priveşte ideile, adică ceea ce, cu tot respectul, numim idei, nu s-a ivit niciodată nici măcar una, nici de sămânţă. Davos a fost timp de treizeci de ani academia neo-conservatoare prin excelenţă şi, din câte îmi aduc aminte, nu s-a auzit nici măcar o voce din paradisiacul hotel elveţian pentru a atrage atenţia asupra căilor periculoase pe care o luase sistemul financiar şi economic. Când deja se semăna vânt, nimeni n-a vrut să vadă că venea furtuna. Iar acum ne spun că n-au idei. Să vedem dacă nu cumva apar atunci când gândirea unică[1] nu va mai avea alte minciuni de oferit.

4 februarie

Bancheri

Ce e de făcut cu bancherii ăştia? Se zice că la începuturile bancare, pe undeva prin secolele XVI

1. „Gândirea unică" (*pensée unique*), o expresie introdusă prima dată de ziaristul Ignacio Ramonet, într-un editorial din *Le Monde Diplomatique* din 1995, este folosită în sfera politico-mediatică pentru a desemna primatul economiei asupra politicii.

şi XVII, bancherii erau în general calvinişti, cel puţin cei din Europa Centrală, oameni cu un cod moral exigent pe care au avut lăudabilul scrupul de a-l aplica profesiei lor o vreme. Un timp care trebuie să fi fost scurt, având în vedere infinita putere corupătoare a banilor. În sfârşit, banca s-a schimbat mult, şi întotdeauna în mai rău. Acum, în plină criză economică şi a sistemului financiar mondial, începem să avem neplăcuta senzaţie că cei care vor ieşi cel mai bine din furtună vor fi tocmai domnii bancheri. Urmând logica absurdului, peste tot guvernele s-au grăbit să salveze banca de strâmtorările pentru care ea a fost, în mare parte, responsabilă. Milioane de milioane au ieşit din cuferele statelor (sau din buzunarul contribuabililor) pentru a aduce pe linia de plutire sute de bănci de renume, astfel încât să-şi reia una din principalele lor funcţii, creditarea. Se pare că sunt semne grave cum că bancherii s-au bucurat foarte, considerând în mod abuziv că banii respectivi, din moment ce sunt în posesia lor, le aparţin şi, ca şi cum asta n-ar fi fost de ajuns, reacţionează cu răceală la presiunea guvernelor de a pune banii rapid în circulaţie, singura modalitate de a salva de la faliment mii de companii şi de la şomaj milioane de angajaţi. E clar că bancherii nu sunt oameni de încredere, dovada e uşurinţa cu care muşcă mâna care le dă de mâncare.

5 februarie

Adolf Eichmann

La începutul anilor '60, pe când lucram la o editură din Lisabona, am publicat o carte intitulată *Şase milioane de morţi*, în care era relatată acţiunea lui Adolf Eichmann[1] ca principal executor al operaţiei de exterminare a evreilor (şase milioane au fost) dusă la capăt în mod sistematic, aproape ştiinţific, în lagărele de concentrare naziste. Cum am fost întotdeauna un critic al abuzurilor şi represaliilor exercitate de Israel asupra poporului palestinian, principalul meu argument pentru această acuzare a fost şi este în continuare, de ordin moral: suferinţele de nepovestit pricinuite evreilor de-a lungul istoriei şi, mai ales, în cadrul aşa-numitei „soluţii finale", ar trebui să fie pentru israelienii de azi (din ultimii şaizeci de ani, ca să fim mai exacţi) cel mai bun motiv pentru a nu-i imita pe tărâmul palestinian pe călăii lor. Israel are nevoie, de fapt, de o revoluţie morală. Ferm în convingerea mea, n-am negat niciodată Holocaustul, mi-am permis doar să extind

1. Adolf Eichmann (1906-1962), supranumit şi „arhitectul Holocaustului", locotenent-colonel în trupele SS.

noțiunea aceasta rușinii, umilințelor, violențelor de tot felul la care a fost supus poporul palestinian. E dreptul meu, iar faptele îmi dau dreptate.

Sunt un scriitor liber, care se exprimă pe cât de liber îi permite organizarea lumii pe care o avem. Nu dispun de atâta informație despre subiectul acesta pe cât ar avea la îndemână Papa și Biserica Catolică în general – ce știu despre lucrurile astea de la începutul anilor '60 îmi ajunge. Mi se pare totuși deosebit de condamnabil comportamentul ambiguu al Vaticanului în chestiunea episcopilor lui Lefebvre[1], mai întâi excomunicați, iar acum absolviți de păcate prin decizie papală. Ratzinger nu mi-a fost niciodată simpatic din punct de vedere intelectual. Îl văd ca pe cineva care face eforturi ca să disimuleze și să ascundă ceea ce gândește cu adevărat. Pentru membrii bisericii nu e un procedeu rar,

1. Marcel Lefebvre (1905-1991) arhiepiscop romano-catolic francez care în timpul Conciliului Vatican II (1962-1965) s-a opus vehement schimbărilor care se prefigurau în cadrul Bisericii și atitudinii acesteia, considerându-le neconcordante cu dogmele și disciplina tradiționale. A înființat, în consecință, Societatea „Sf. Pius al X-lea", o organizație catolică ultraconservatoare care formează preoți în spiritul tradițional al bisericii. În 1988 a hirotonisit patru episcopi, fără consimțământul Papei Ioan Paul al II-lea, care i-a excomunicat.

dar unui papă, până şi un ateu ca mine are dreptul de a-i cere sinceritate, coerenţă şi conştiinţă critică. Şi autocritică.

6 februarie

Sampaio

Mi-a făcut plăcere să-l văd. E neschimbat, echilibrat, inteligent, sensibil. Acum douăzeci de ani am fost în aceeaşi campanie pentru alegerile municipale care aveau loc pe atunci şi pe care le-am câştigat, el pentru exerciţiul inovator şi competent al funcţiei de primar al Lisabonei, eu pentru desfăşurarea nefericitei funcţii de preşedinte al unui consiliu municipal de tristă amintire. Am luat la picior curajoşi străzi, pieţe şi pieţe de mărfuri din Lisabona cerând voturi, chiar şi atunci când, cred că din pudoare, nu o făceam explicit. Cum am spus, am câştigat, dar cea care a câştigat cu adevărat a fost de fapt Lisabona, care a putut să se admire cu mândrie în reprezentantul ei de cel mai înalt nivel din primărie. Apoi l-am avut ca preşedinte al republicii timp de două mandate[1], în care a lăsat amprenta unei personalităţi

1. Între 1996 şi 2006.

născute pentru dialogul civilizat, pentru căutarea liberă a consensurilor, fără să uite niciodată că politica ori e în serviciul comunității, serviciu loial și coerent, ori sfârșește prin a deveni un simplu instrument de interese personale și partinice, nu întotdeauna curate. A rămas că ne vom vedea cândva cu calm și pe îndelete, o promisiune reciprocă pe care sper să o văd îndeplinită așa cum trebuie în viitor, în ciuda intensei activități pentru proiectul Alianței Civilizațiilor[1], al cărui Înalt Reprezentant este. Cu Jorge Sampaio nu există cuvinte false, ne putem încrede în ce spune, pentru că ilustrează ce gândește.

9 februarie

Vaticăneli

Sau *vaticănii*. Nu suport să-i văd pe domnii cardinali sau pe domnii episcopi îmbrăcați cu

1. Alianța Civilizațiilor este o inițiativă a Națiunilor Unite sprijinită de peste o sută de țări și organizații internaționale, care are ca misiune abordarea provocărilor societăților în care trăim prin stabilirea unui dialog și a unei cooperări interculturale și interreligioase.

un lux care l-ar scandaliza pe sărmanul Iisus din Nazaret, abia acoperit cu tunica lui dintr-o pânză prăpădită, care cu siguranţă n-avea nici un fel de cusături, fără să-mi amintesc de parada delirantă de modă ecleziastică pe care Fellini, în mod genial, a făcut-o în *Opt şi jumătate*, pentru plăcerea lui şi a noastră. Aceşti domni se presupun învestiţi cu o putere pe care doar răbdarea noastră a făcut-o să dăinuiască atât. Îşi spun reprezentanţii lui Dumnezeu pe pământ (nu l-au văzut niciodată şi n-au nici cea mai mică dovadă pentru existenţa lui) şi se plimbă prin lume asudând ipocrizie prin toţii porii. Poate că nu mint întotdeauna, dar fiecare cuvânt pe care îl spun sau îl scriu are în spate alt cuvânt care îl neagă sau îl îngrădeşte, care îl denaturează sau îl perverteşte. Mulţi dintre noi ne obişnuiserăm deja mai mult sau mai puţin cu toate astea, înainte să trecem la indiferenţă, dacă nu la dispreţ. Se spune că publicul actelor religioase se tot împuţinează cu rapiditate, dar eu îmi permit să sugerez să fie în număr mai mic până şi cei care, deşi nefiind credincioşi, intrau într-o biserică să se bucure de frumuseţea arhitectonică, a picturilor şi sculpturilor, în fine, a unui scenariu pe care falsitatea doctrinei care îl susţine, până la urmă, nu îl merită.

Domnii cardinali şi domnii episcopi, incluzându-l evident şi pe Papa care îi guvernează, nu sunt deloc liniştiţi. Cu toate că trăiesc pe spinarea societăţii civile, tot nu le ies socotelile. În faţa lentei, dar implacabilei scufundări a acestui *Titanic* care a fost biserica catolică, Papa şi acoliţii săi, nostalgici după timpul în care erau la putere, într-o complicitate criminală, atât la tron, cât şi la altar, recurg acum la toate mijloacele, inclusiv la şantajul moral, pentru a se amesteca în guvernarea ţărilor, mai ales în a celor care, din motive istorice şi sociale încă n-au îndrăznit să taie aservirile care persistă să îi lege de instituţia vaticană. Mă întristează teama asta (religioasă ?) care parcă paralizează guvernul spaniol de fiecare dată când trebuie să îi înfrunte nu numai pe trimişii papali, dar şi pe „papii" ei domestici. Şi mai spun ceva : ca om, ca intelectual, ca simplu cetăţean, mă jigneşte dispreţul cu care papa şi oamenii lui tratează guvernul lui Rodriguez Zapatero, pe care poporul spaniol l-a ales cu bună ştiinţă. Din câte se vede, se pare că cineva ar trebui să arunce cu un pantof într-unul din cardinalii ăştia.

10 februarie

Sigifredo

Sigifredo López este numele unui deputat columbian sechestrat timp de şapte ani de către FARC[1] şi care tocmai şi-a recuperat libertatea datorită curajului şi persistenţei, printre altele, de care a dat dovadă senatoarea Piedad Córdoba, principala conducătoare a mişcării sociale şi umanitare „Columbieni pentru pace". Graţie unei circumstanţe care părea imposibilă, Sigifredo López, care făcea parte dintr-un grup de unsprezece deputaţi sechestraţi, dintre care zece au fost asasinaţi de organizaţia teroristă, nu cu mult timp în urmă, a reuşit să scape de masacru. Acum e liber. La conferinţa de presă organizată imediat după eliberare la Cali, şi-a manifestat recunoştinţa faţă de Piedad Córdoba prin vorbe care au mişcat lumea. Au ajuns şi la noi cuvintele lui şi aceste imagini cutremurătoare. Tăria emoţională n-a fost niciodată punctul meu forte. Plâng uşor, şi nu din cauza vârstei. Dar de data asta nu m-am putut abţine

1. *Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia – Ejército del Pueblo* (Forţele Armate Revoluţionare din Columbia – Armata Poporului)

să izbucnesc în sughiţuri când Sigifredo, pentru a-şi exprima infinita recunoştinţă faţă de Piedad Córdoba, a comparat-o cu soţia medicului din *Eseu despre orbire*. Puneţi-vă în locul meu, mii de kilometri mă despărţeau de acele imagini şi de acele cuvinte, şi bietul de mine, năpădit de lacrimi, fără alt leac decât să mă sprijin de umărul lui Pilar şi să le las să şiroiască. Toată existenţa mea de om şi de scriitor a fost justificată în acel moment. Mulţumesc, Sigifredo.

11 februarie

Atei

Să privim faptele. Acum nişte ani (deja mulţi), faimosul teolog elveţian Hans Küng[1] a scris acest adevăr: „Religiile n-au fost niciodată bune pentru a apropia fiinţele umane unele de altele". Nu s-a spus niciodată ceva mai adevărat. Nu se neagă (ar fi absurd să ne gândim la aşa ceva) dreptul fiecăruia de a adopta religia care îi place mai mult, de la cele mai cunoscute la cele mai puţin frecventate, urmându-i preceptele sau dogmele (atunci când ele există), nici măcar

1. Hans Küng (n. 1928) este un preot catolic elveţian, un controversat teolog şi autor.

nu se pune sub semnul întrebării apelul la credinţă în calitate de justificare supremă şi, prin definiţie (după cum prea bine ştim), inaccesibilă gândirii elementare. Poate credinţa chiar reuşeşte să mişte munţii, nu avem informaţii că s-ar fi întâmplat aşa ceva vreodată, dar asta nu dovedeşte nimic, având în vedere că Dumnezeu nu s-a deranjat niciodată să-şi încerce puterile într-o asemenea operaţiune geologică. Ceea ce ştim, însă, este că religiile nu doar că nu apropie fiinţele umane, dar trăiesc ele însele într-un stadiu permanent de neprietenie reciprocă, în ciuda tuturor discursurilor pseudoecumenice pe care convenienţele unora şi altora le consideră fructuoase din ocazionale şi pasagere motive de ordin tactic. Aşa stau lucrurile de când e lumea lume şi nu se vede nici o cale pe care să poată interveni vreo schimbare. În afară de ideea evidentă conform căreia planeta ar fi mult mai paşnică dacă am fi cu toţii atei. Firește că, fiind natura umană aşa cum e, nu ne-ar lipsi alte motive pentru toate neînţelegerile posibile şi imaginabile, dar ne-am elibera de ideea asta infantilă şi ridicolă de a crede că dumnezeul nostru e cel mai bun din toţi dumnezeii care există şi că paradisul care ne aşteaptă e un hotel de cinci stele. Şi mai mult decât atât, cred că am reinventa filozofia.

12 februarie

Le spunem

Le spunem celor nelămuriți: „Cunoaște-te pe tine însuți", ca și cum să te cunoști pe tine însuți n-ar fi cea de-a cincea și cea mai grea operațiune a aritmeticii umane. Le spunem abulicilor: „Dacă vrei, poți", ca și cum realitățile crude ale lumii nu s-ar distra inversând în fiecare zi poziția relativă a verbelor. Le spunem celor nehotărâți: „Începe cu începutul", ca și cum acest început ar fi capătul mereu vizibil al unui fir nu foarte strâns rulat, pe care e de ajuns să-l tragi și să o ții așa până ajungi la celălalt capăt, cel la care se termină, și ca și cum, între primul și al doilea capăt, am ține în mână un fir neted și continuu, căruia n-ar mai trebui să-i desfacem nodurile, nici să descâlcim încurcăturile, un lucru care nu se întâmplă niciodată în viața ghemelor și, dacă îmi e permisă altă frază de efect, în firele depănate ale vieții.

13 februarie

Pene chinezești

Să bagi o lăcustă vie în apă clocotindă e o practică veche culinară în lumea occidentală. Se pare că dacă lăcusta ar fi deja moartă înainte de baie, gustul final ar fi diferit, în rău. Se mai spune şi despre culoarea rubinie pe care o are crustaceea când e scoasă din tigaie că se datorează tocmai temperaturii ridicate a apei. Nu ştiu, spun din ce am auzit, eu nu sunt capabil să fac nici măcar un ou ochi decent. Într-o zi, am văzut într-un documentar cum erau hrăniţi puii, cum erau omorâți și tranșați, și aproape am vomitat. Iar în altă zi, care nu mi s-a șters din memorie, am citit un articol despre utilitatea iepurilor în fabricile de cosmetice, aflând că testele pentru orice iritație posibilă cauzată de ingredientele şampoanelor se face prin aplicarea directă a acestora în ochii animalelor, conform stilului acelui nefast Doctor Moarte[1],

1. Referire la Aribert Heim (1914-1992), poreclit Doctorul Moarte, un doctor austriac nazist acuzat de uciderea şi torturarea deținuților evrei din lagărul de concentrare Mauthausen, în 1941.

care le injecta petrol victimelor sale în inimă. Acum, o ştire scurtă apărută în ziare mă informează că, în China, penele păsărilor destinate umplerii pernelor de dormit sunt smulse pur şi simplu, pe viu, apoi curăţate, dezinfectate şi exportate pentru deliciul societăţilor civilizate care ştiu ce e bun şi ce e la modă. Nu comentez. Nu merită să-i penalizăm, penele astea sunt îndeajuns.

16 februarie

Maltratări

În general sunt cunoscut ca fiind pesimist. Faţă de impresia pe care poate am lăsat-o, dată fiind insistenţa cu care îmi afirm scepticismul radical cu privire la posibilitatea vreunei îmbunătăţiri efective şi substanţiale a speciei, în cadrul a ceea ce se numea nu foarte demult progres moral, aş prefera să fiu optimist, chiar dacă ar fi doar pentru a menţine speranţa ideii că soarele, dacă a răsărit în fiecare zi până azi, va răsări şi mâine. Va răsări, dar va veni şi ziua în care nu va mai fi. Reflecţiile acestea de deschidere sunt motivate de răul tratament conjugal şi paraconjugal, persecuţia femeii de

către bărbat, fie el soţ, logodnic sau amant. Femeia, supusă de-a lungul istoriei puterii masculine, a fost redusă la ceva fără altă utilitate decât servirea bărbatului şi refacerea forţelor lui de muncă, şi chiar şi acum, când o vedem peste tot, dezlegată din unele strânsori, îndeplinind activităţi pe care vanitatea masculină le presupunea ca exclusiv bărbăteşti, se pare că nu vrem să pricepem că majoritatea zdrobitoare a femeilor trăieşte în continuare într-un sistem de relaţii nu prea diferite de cele medievale. Sunt bătute, brutalizate sexual, înrobite de tradiţii, obiceiuri şi obligaţii pe care ele nu le-au ales, dar care continuă să le menţină supuse tiraniei masculine. Şi, când vine vremea, le omoară.

Şcoala se preface că nu ştie nimic despre această realitate, nimic surprinzător dacă ne gândim că aptitudinea formatoare a învăţământului este redusă la zero absolut. Familia, locul prin excelenţă al contradicţiilor, cuib perfect al egoismelor, firmă în faliment permanent, trăieşte cea mai gravă criză din toată istoria ei. Statele pleacă de la principiul exact conform căruia toţi vom muri, iar femeile nu fac excepţie. Pentru unele imaginaţii delirante, să mori de mâna soţului, a logodnicului sau a amantului, de glonţ sau cuţit, este poate cea mai mare dovadă de iubire reciprocă, el omorând, ea

murind. Pentru întunecimile minții omenești totul e posibil.

Ce e de făcut? Poate alții știu, dar nu au spus-o. Din moment ce delicata societate în care trăim s-ar scandaliza cu măsuri de interdicție socială permanentă pentru astfel de crime, măcar să se înrăiască până la maxim pedepsele cu închisoarea, excluzând total reducerile de pedeapsă pentru bună purtare. Pentru bună purtare, vă rog, nu mă faceți să râd.

17 februarie

Moartea la ușă

La intrarea în Lanzarote, la ușa casei care, cu puțin noroc, poate ar fi fost noua dumnea-voastră casă. La douăzeci de metri de coastă, la Costa Teguise, pe când probabil deja schimbau între ei năsete și cuvinte de bucurie pentru că au ajuns cu bine, valurile s-au izbit de mal și au răsturnat barca. Traversaseră cei o sută de kilometri care separă insula de coasta africană și au venit să moară la douăzeci de metri de salvare. Din cei peste treizeci de imigranți pe care nevoia extremă îi obligase să înfrunte pericolele mării, majoritatea tineri și adolescenți,

douăzeci şi patru au murit înecaţi, printre ei aflându-se o femeie gravidă şi nişte copii de câţiva ani. Şase au scăpat graţie curajului şi abnegaţiei a doi surferi care s-au aruncat în apă şi i-au salvat de la o moarte care fără intervenţia lor ar fi fost inevitabilă.

Asta este, în cuvintele cele mai simple şi mai insolente pe care le-am găsit, imaginea a ce s-a întâmplat aici. Nu ştiu ce aş mai putea să zic. Azi cuvintele îmi lipsesc şi emoţiile sunt prea multe. Până când?

18 februarie

Ce e de făcut cu italienii?

Recunosc că întrebarea ar putea suna oarecum jignitor pentru o ureche delicată. Cum adică? Un simplu individ să atragă atenţia unui popor întreg, să îi ceară socoteală pentru modul în care îşi foloseşte un vot care, spre bucuria unei majorităţi de dreapta, din ce în ce mai insolentă, tocmai a făcut din Berlusconi domnul şi stăpânul Italiei şi al conştiinţei milioanelor de italieni? Deşi, de fapt, şi vreau s-o spun acum, cel mai jignit mă simt eu. Da, chiar eu. Jignit în dragostea mea pentru Italia,

pentru cultura italiană, pentru istoria italiană, jignit, inclusiv, în speranța mea încăpățânată că acest coșmar va avea un sfârșit și că Italia va putea să reaprindă înflăcăratul spirit verdian care a fost o vreme cea mai bună definiție a sa. Și să nu mă acuzați că amestec fără noimă muzica și politica, orice italian cult și onorabil știe că am de ce și știe că am dreptate.

Tocmai am aflat de demisia lui Walter Veltroni. E binevenită, Partidul său Democratic a început ca o caricatură de partid și a sfârșit, fără vreo vorbă sau vreun proiect, ca un oaspete de piatră[1] pe scena politică. Speranțele pe care ni le-am pus în el au fost înfrânte de indefinirea sa ideologică și de fragilitatea caracterului său personal. Veltroni e responsabil, cu siguranță nu singurul, dar în circumstanțele actuale cel mai mare, pentru șubrezirea unei stângi pentru care a ajuns să se prezinte drept salvator. Să se odihnească în pace.

Totuși, nu totul a fost pierdut. Așa ne spun scriitorul Andrea Camilleri și filozoful Paolo Flores d'Arcais într-un articol publicat recent în *El País*. E multă treabă de făcut împreună

1. Expresie idiomatică cu sensul de „persoană trecută cu vederea", căreia nu i se acordă nici o importanță. Se presupune că își are originea în drama din secolul al XVII-lea, *Seducătorul din Sevilla și oaspetele de piatră*, de Tirso de Molina.

cu milioanele de italieni care şi-au pierdut deja răbdarea, văzându-şi ţara târâtă în fiecare zi spre batjocura publică. Micul partid al lui Antonio di Pietro, fostul magistrat al Mâinilor Curate[1], ar putea deveni revulsivul de care Italia are nevoie pentru a ajunge la un catharsis colectiv care să trezească la acţiune civică ce e mai bun în societatea italiană. E momentul. Sperăm să fie.

19 februarie

Susi

Dacă aş putea, aş închide toate grădinile zoologice din lume. Dacă aş putea, aş interzice folosirea animalelor în spectacolele de circ. Probabil nu sunt singurul care gândeşte aşa, dar risc să mă supun protestului, indignării, furiei majorităţii celor care sunt încântaţi să

1. Operaţiunea „Mâinile Curate" (*Mani Pulite* în limba italiană) a fost o investigaţie judiciară de mare anvergură în Italia, cu scopul de a rezolva cazurile de corupţie din timpul anilor '90, în urma scandalului Băncii Ambroziene din 1982, care implica Mafia, Banca Vaticanului şi loja masonică P2.

vadă animale în spatele gratiilor sau în spaţii unde abia se pot mişca aşa cum le cere lor firea. Asta în ce priveşte grădinile zoologice. Mai deprimante decât parcurile astea, sunt doar spectacolele de circ cărora le reuşeşte cu brio să ridiculizeze sărmanii câini îmbrăcaţi în fuste, focile bătând din palme, caii împopoţonaţi, maimuţele cu bicicleta, leii sărind prin cercuri, măgarii dresaţi să urmărească figuranţi îmbrăcaţi în negru, elefanţii abia ţinându-şi echilibrul pe sfere de metal mobile. Ba e distractiv şi copiii sunt înnebuniţi după aşa ceva, spun părinţii, care, pentru educaţia completă a fiilor, ar trebui să îi ducă şi la sesiunile de dresaj (sau de tortură?) suportate până la agonie de săracele animale, victime fără apărare ale cruzimii omeneşti. Părinţii mai spun şi că vizitele la grădina zoologică sunt mai cu seamă instructive. Poate or fi fost în trecut, şi chiar şi aşa mă îndoiesc, dar în ziua de azi, cu ajutorul nenumăratelor documentare despre viaţa animală pe care televiziunile le difuzează la orice oră, dacă vor educaţie, îi aşteaptă acolo.

Mă veţi întreba de unde până unde am venit cu subiectul ăsta şi vă răspund îndată. La grădina zoologică din Barcelona există o femelă elefant solitară care stă să moară de tristeţe şi de boli, mai ales infecţii intestinale ce mai devreme sau mai târziu atacă animalele private de

libertate. Tristeţea pe care o suferă nu e greu de imaginat, e consecinţa morţii recente a unei alte femele elefant, care împreună cu Susi (numele pe care i l-au pus tristei părăsite) împărţea un spaţiu mai mult decât mic. Calcă pe ciment, ce e mai rău pentru labele sensibile ale acestor animale care poate încă mai poartă în amintire moliciunea pământului savanelor africane. Ştiu că lumea are probleme mai grave decât să-şi facă griji acum pentru bunăstarea unei femele elefant, dar buna reputaţie de care se bucură Barcelona aduce cu sine obligaţii, iar aceasta, deşi poate părea o exagerare de-a mea, e una dintre ele. Să aibă grijă de Susi, să-i ofere un sfârşit al vieţii mai demn decât să se vadă cantonată într-un spaţiu infim şi să trebuiască să calce pe această podea infernală care este cimentul. Cui trebuie să mă adresez? Conducerii grădinii zoologice? Primăriei? Guvernului?

20 februarie

Paco

Ibañez, firește. Vocea asta aș recunoaște-o în orice împrejurare și în orice loc în care mi-ar mângâia auzul. Vocea asta o cunosc de când, la

începutul anilor '70, un prieten mi-a trimis de la Paris un disc de-al lui, un vinil pe care timpul şi progresul l-au scos din modă ca tehnică, dar pe care îl păstrez ca pe o comoară fără preţ. Nu exagerez, pentru mine, în acei ani încă de opresiune în Portugalia, discul acesta mi s-a părut magic, aproape transcendent, mi-a adus splendoarea sonoră a celei mai bune poezii spanioleşti, iar vocea (inconfundabila voce a lui Paco), vehiculul prin excelenţă al celei mai profunde fraternităţi omeneşti. Azi, pe când lucram în bibliotecă, Pilar a pus să ascultăm ultima înregistrare a poeţilor andaluzi. Am întrerupt scrisul şi m-am dedicat plăcerii momentului şi amintirii acelei descoperiri de neuitat. Cu vârsta (care trebuie să aducă şi ceva bun, şi aduce), vocea lui Paco a câştigat o catifelare specială, noi capacităţi expresive şi o căldură care ajunge la inimă. Mâine, sâmbătă, Paco Ibañez va cânta la Argèles-sur-mer, pe coasta Provenţei, ca omagiu adus amintirii republicanilor spanioli, printre care şi tatăl său, care au suferit acolo torturi, umilinţe, maltratări de tot felul, în lagărul de concentrare ridicat de autorităţile franceze. *Douce France* a fost pentru ei pe cât de amar putea fi cel mai aprig duşman. Fie ca vocea lui Paco să poată curma ecourile acelor suferinţe, să reuşească să deschidă drumurile unei fraternităţi curate,

în spiritul celor care o ascultă. Avem mare nevoie cu toţii.

22 februarie

Scrisoare către Antonio Machado

Azi sunt şaptezeci de ani de când a murit Antonio Machado. La cimitirul Collioure, unde i se odihnesc rămăşiţele, o cutie poştală primeşte în fiecare zi scrisori care îi sunt adresate de persoane înzestrate cu o neobosită dragoste, care nu vor să accepte că poetul lui „*Campos de Castilla*" e mort. Au dreptate, puţini mai sunt atât de vii. Cu textul care urmează, scris cu ocazia celei de-a 50-a comemorări a morţii lui Machado şi pentru Congresul Internaţional care a avut loc la Torino, organizat de Pablo Luis Ávila şi Giancalo Depretis, îmi ocup locul meu modest în rând. Încă o scrisoare pentru Antonio Machado.

Îmi amintesc, la fel de clar ca şi cum ar fi azi, de un om pe care îl chema Antonio Machado. Pe vremea aceea eu aveam paisprezece ani şi mergeam la şcoală ca să învăţ o meserie care n-avea să-mi fie de prea mult folos. În Spania

era război[1]. Combatanţilor uneia din tabere le-au dat numele de roşii, pe când cei din tabăra adversă, probabil pentru lucrurile bune pe care le auzeam povestite despre ei, aveau o culoare ca a cerului atunci când e timp frumos. Dictatorului din ţara mea îi plăcea atât de mult de armata albastră, încât a dat ordin ziarelor să publice nişte ştiri, astfel încât cei naivi să creadă că întotdeauna confruntările se terminau cu victoria prietenilor săi. Eu aveam o hartă în care înfigeam steguleţe făcute din ace cu gămălie şi hârtie creponată. Era linia întâi. Asta demonstra că eu chiar îl cunoşteam pe Antonio Machado, deşi fără să-l fi citit, ceea ce e scuzabil dacă luăm în considerare vârsta mea fragedă. Într-o zi, dându-mi seama că eram dus de nas de oficialii armatei portugheze care se ocupau de cenzura presei, am aruncat harta şi steguleţele. M-am lăsat dus de o atitudine pripită, de nerăbdare copilărească, pe care Antonio Machado n-o merita şi de care azi îmi pare rău. Anii au trecut. La un moment dat, nu-mi aduc aminte nici când, nici cum, am descoperit că bărbatul în cauză era poet şi am fost atât de fericit, încât, fără s-o fac pentru a mă lăuda mai apoi, m-am apucat să citesc tot ce a scris. Cu aceeaşi ocazie am aflat şi că murise şi, evident, am pus

1. Războiul Civil Spaniol (1936-1939).

un steag în Collioure. E timpul, dacă nu mă înşel, să înfig acel steag în inima Spaniei. Oasele pot rămâne acolo unde sunt.

24 februarie

Stânga

Avem dreptate, dreptatea care e de partea celui care propune să se construiască o lume mai bună înainte de a fi prea târziu – totuşi, ori nu ştim să transmitem oamenilor substanţa ideilor noastre, ori ne lovim de un zid de neîncredere, de prejudecăţi ideologice sau de clasă care, dacă nu reuşesc să ne paralizeze complet până la urmă, în cel mai rău caz, ridică în mulţi dintre noi îndoieli, uimiri, acestea din urmă chiar paralizante. Dacă lumea va reuşi vreodată să fie mai bună, va fi doar datorită nouă şi cu noi. Să fim mai conştienţi şi să ne mândrim cu rolul nostru în istorie. Sunt cazuri în care umilinţa nu e un sfetnic bun. Să se pronunţe cu voce tare cuvântul Stânga. Să se audă şi să se consemneze.

Am scris aceste gânduri pentru o broşură electorală a Stângii Unite din Ţara Bască, dar le-am scris gândindu-mă şi la stânga din ţara

mea, la stânga în general. Care, în ciuda a ce se întâmplă în lume, stă în continuare cu fruntea plecată. Ca şi cum n-ar avea dreptate.

25 februarie

Justiţii

În ziua de 22 iulie 2005, un cetăţean brazilian, Jean Charles Menezes, de profesie electrician, a fost asasinat în Londra, într-o staţie de metrou, de agenţii poliţiei metropolitane care l-au confundat, se pare, cu un terorist. A intrat într-un vagon, s-a aşezat liniştit, se zice că a apucat chiar şi să deschidă ziarul gratuit pe care şi-l luase din staţie, când poliţiştii au dat buzna şi l-au târât pe peron. Nu l-au reţinut, nu l-au prins, l-au doborât violent şi au tras zece gloanţe, dintre care şapte în cap. Încă din prima zi, Scotland Yard-ul n-a făcut altceva decât să creeze obstacole investigaţiei. N-a avut loc nici un proces. Procuratura n-a permis ca poliţiştii să fie incriminaţi, iar judecătorul a interzis juriului să pronunţe vreo sentinţă condamnatorie. Acum ştiţi, aşa că dacă o să vedeţi vreodată vreo perucă albă, aşa cum mai apar

prin filme, spuneţi-i purtătorului ei ce cred oamenii cinstiţi despre astfel de justiţii.

26 februarie

Câine de apă

Când Camões a apărut pe aici, se fac în curând paisprezece ani, cu părul negru şi cravata lui albă care l-a distins de orice alt exemplar al speciei canine, toţi cei din casă aveau să îşi spună părerea despre rasa presupusă a nou-venitului: un caniş. Am fost singurul care a zis că n-ar fi caniş, ci un câine de apă portughez. Nefiind eu un specialist în ce priveşte câinii, n-ar fi fost deloc surprinzător să mă fi înşelat, dar în vreme ce ceilalţi se încăpăţânau să-l declare caniş, eu îmi menţineam ferm convingerea. Cu trecerea timpului, chestiunea n-a mai prezentat interes: caniş sau câine de apă, tovarăşul lui Pepe şi al Gretei (care au plecat deja în paradisul câinilor) era pur şi simplu Camões. Câinii trăiesc puţin pentru dragostea pe care le-o câştigăm, iar Camões, cel din urmă depozitar al iubirii pe care am avut-o pentru toţi trei, are deja paisprezece ani trăiţi, cum am spus mai sus, şi bolile specifice

vârstei încep să-l amenințe. Nimic grav, deocamdată, dar ieri am tras o sperietură: Camões avea febră, era moale, se băga prin colțuri, din când în când mai scotea câte un schelălăit ascuțit și, un lucru ciudat, el, care părea atât de lipsit de forțe, a coborât în grădină și a început să sape în pământ, făcând o groapă pe care imaginația lui Pilar a interpretat-o îndată ca fiind cea mai funestă dintre previziuni. Din fericire, vremurile grele au trecut, cel puțin pentru moment. Doctorița veterinară nu i-a găsit nimic grav, iar Camões, ca și cum ar fi vrut să ne liniștească, și-a recuperat agilitatea, apetitul și dispoziția liniștită care îl caracterizează, și umblă pe aici, ca o floare, cu prietena lui, Boli, care își petrece puțin timp pe-acasă.

Întâmplător, azi am aflat știrea că Obama le-a promis fiicelor lui taman un câine de apă portughez. E vorba, fără îndoială, de un important triumf diplomatic din care Portugalia ar trebui să profite cât mai mult pentru binele relațiilor bilaterale cu Statele Unite, brusc facilitate mulțumită prezenței unui reprezentant direct de-al nostru, aș spune chiar un ambasador, la Casa Albă. Se prefigurează vremuri noi. Sunt sigur că dacă Pilar și cum mine am merge în Statele Unite, poliția de frontieră nu ne-ar mai sechestra calculatoarele ca să le copieze hard-diskurile.

Martie 2009

2 martie

Gonçalo M. Tavares

Noua generaţie de romancieri portughezi, mă refer la cei cu vârsta între 30 şi 40 de ani, are în Gonçalo M. Tavares[1] unul dintre cei mai calificaţi şi originali exponenţi. Autorul unei opere surprinzător de extinse, în mare parte rezultatul unei munci îndelungate şi minuţioase departe de ochii lumii, autorul lui *O Sr. Valéry*, o carte micuţă care a stat timp de multe luni pe noptiera mea, a dat buzna pe scena literară

1. Gonçalo M. Tavares (n. 1970, Angola) a debutat ca scriitor în 2001, iar la scurt timp după aceea a fost distins cu unele din cele mai importante premii ale literaturii portugheze. Cel mai cunoscut roman al său este *Jerusalém* (*Ierusalim*, Editura Humanitas, 2008).

portugheză înarmat cu o imaginaţie total neobişnuită şi rupând toate legăturile cu datele imaginarului curent, pe lângă faptul că stăpâneşte un limbaj foarte aparte, în care îndrăzneala merge mână în mână cu vernacularul, în aşa măsură încât nu e exagerat să spun, fără nici o depreciere pentru excelenţii romancieri tineri de al căror talent ne bucurăm în prezent, că în producţia operelor literare naţionale există un înainte şi un după Gonçalo M. Tavares. Cred că este cel mai mare elogiu pe care i-l pot aduce. I-am prezis premiul Nobel în treizeci de ani, sau chiar şi mai devreme, şi cred că o să am dreptate. Îmi pare rău doar că nu-l voi putea îmbrăţişa ca să-l felicit atunci când se va întâmpla.

3 martie

Alegeri

Ca de obicei, unii au câştigat, alţii au pierdut. Campaniile electorale sunt monotone, repetitive şi, poate cel mai mare păcat al lor, previzibile. Aşa sunt şi aici, şi peste tot. Odată numărate voturile, unii râd, alţii plâng. Învingătorii sunt generoşi, mulţumesc tuturor, învinşii

la fel, deşi durerea le înfrânează efuziunea retorică. Nu mulţumesc lui Dumnezeu pentru că nu se mai face, dar vor săruta mâna episcopului cu prima ocazie. Cât despre alegători, ei nici nu se mai gândesc la promisiuni. Rămâne totul pentru campania următoare, când se aeriseşte din nou steagul şi, de fiecare dată cu mai puţină însufleţire, se încearcă înnoirea speranţei. Aşa mergem înainte şi, începând de acum, în aşteptarea lui Godot, adică, a lui Obama. Să vedem cât ne va ţine butelia de oxigen.

4 martie

Observare

„Dacă poţi privi, vezi. Dacă poţi vedea, observă".

Am scris-o pentru *Eseu despre orbire* acum nişte ani buni. Azi, când în Spania e premiera filmului care se bazează pe acest roman, am dat peste citat pe pungile librăriei Ocho y medio şi pe coperta a patra a cărţii lui Fernando Meirelles, *Diario de Rodaje*, pe care aceeaşi librărie a publicat-o foarte îngrijit. Uneori spun că dacă citeşti epigrafele romanelor mele, afli despre ce e vorba. Azi, nu ştiu de ce, văzându-l pe acesta, eu însumi am avut o percepţie bruscă,

anume urgenţa de a observa, de a lupta împotriva orbirii. Să fi fost oare pentru că l-am văzut scris pe o altă carte decât cea căreia îi aparţine? Sau să fi fost pentru că lumea noastră ar avea nevoie să lupte împotriva umbrelor? Nu ştiu. Dar dacă poţi vedea, observă.

5 martie

Observare din nou

Ieri, stând de vorbă cu Luis Vázquez, unul din cei mai apropiaţi prieteni de-ai mei şi vindecătorul bolilor mele, am vorbit despre filmul lui Fernando Meirelles, care tocmai a avut premiera la Madrid, dar la care nu am putut merge, după cum intenţionam, Pilar şi cu mine, pentru că o răceală bruscă m-a obligat să stau în pat, sau să rămân în repaus, cum se spunea elegant în timpuri nu foarte îndepărtate. Conversaţia începuse apropo de reacţiile publicului în timpul proiecţiei şi la sfârşitul ei, deosebit de pozitive, după cum spun Luis şi alţi martori demni şi vrednici de toată încrederea, care ne-au împărtăşit impresiile lor. Apoi am ajuns să vorbim, evident, despre carte, iar Luis m-a rugat să examinăm epigraful de la începutul ei („Dacă poţi

privi, vezi. Dacă poţi vedea, observă"), pentru că, după părerea lui, acţiunea de a vedea o prevalează pe cea de a privi şi, în consecinţă, referinţa la aceasta din urmă ar putea fi omisă fără a aduce nici o daună frazei. A trebuit să îi dau dreptate, dar, după părerea mea, mai erau şi alte motive care trebuiau luate în considerare, de exemplu, faptul că procesul vederii are trei timpi, consecutivi, dar într-un fel autonomi, care se pot traduce astfel: poţi să te uiţi şi să nu vezi, poţi să vezi şi să nu observi, în funcţie de gradul de atenţie pe care o dedicăm fiecăreia din aceste acţiuni. E bine ştiută reacţia cuiva care, după ce s-a uitat la ceasul de la mână, se mai uită o dată, dacă e întrebat cât e ceasul în acelaşi moment. Atunci mi s-a clarificat prima dată originea faimosului epigraf. Când eram mic, cuvântul a observa, presupunând că îl ştiam deja, nu era obiectul unei nevoi imediate, până când într-o zi un unchi de-al meu (cred că a fost acel Francisco Dinis despre care am vorbit în *Fărâme de memorii*) mi-a atras atenţia asupra unui fel anume de a se uita al taurilor care aproape întotdeauna, am constatat mai târziu, e însoţit de o înălţare a capului. Unchiul meu spunea: „S-a uitat la tine, când s-a uitat la tine, te-a văzut, iar acum e diferit, e altceva, acum observă". Asta i-am povestit lui Luis, care mi-a dat imediat dreptate, nu atât

pentru că l-aş fi convins, cred eu, cât pentru că amintirea mea l-a făcut să rememoreze o situaţie asemănătoare. Tot un taur care îl privea, tot acel gest al capului, tot acea privire care nu era doar pentru a vedea, ci pentru a observa. Ne-am pus în sfârşit de acord.

9 martie

8 Martie

Tocmai am văzut la ştiri manifestaţii ale femeilor în toată lumea şi mă întreb încă o dată ce planetă nenorocită e asta unde în continuare jumătate din populaţie trebuie să iasă în stradă ca să revendice ceea ce pentru toată lumea ar trebui să fie evident...

Aflu informaţii oficiale despre instituţii solemne care zic că pentru aceeaşi muncă femeia încasează cu şaisprezece la sută mai puţin şi, cu siguranţă, cifra e falsificată pentru a evita ruşinea unei diferenţe de fapt şi mai mari. Se spune despre consiliile de administraţie că funcţionează mai bine atunci când sunt alcătuite din femei, dar guvernele nu îndrăznesc să recomande ca patruzeci la sută, nu mai spunem cincizeci, să fie alcătuite din femei, chiar dacă,

atunci când e vorba de un colaps, ca în Islanda, cheamă femeile ca să conducă viaţa publică şi băncile. Se spune că pentru a evita corupţia la organizarea traficului în Lima vor pune gărzi femei, pentru că s-a demonstrat că nici nu se lasă mituite, nici nu dau amenzi. Ştim că societatea n-ar funcţiona fără munca femeilor şi că fără conversaţia femeilor, cum am scris acum mult timp, planeta ar ieşi de pe orbită, nici casa celor care o locuiesc n-ar mai avea aceeaşi calitate umană pe care femeile le-o dau, în timp ce bărbaţii trec fără să vadă sau, văzând, nu-şi dau seama că e vorba de o treabă în doi şi că modelul masculin nu mai e îndeajuns. Văd în continuare manifestaţii ale femeilor în stradă. Ele ştiu ce vor, adică, să nu fie umilite, considerate nişte obiecte, dispreţuite, asasinate. Vor să fie evaluate pentru munca lor şi nu prin hazardul fiecărei zile.

Se spune că cele mai bune personaje ale mele sunt femei şi cred că au dreptate. Câteodată mă gândesc că femeile pe care le-am descris sunt propuneri pe care eu însumi aş vrea să le urmez. Poate sunt doar nişte exemple, poate nu există, dar de un lucru sunt sigur: cu ele nu s-ar fi instalat haosul în lume, pentru că au ştiut întotdeauna care e dimensiunea umanului.

10 martie

Douro-Duero

Acum treizeci de ani, când eram un scriitor încă tânăr şi, întâmplător, plin de speranţe, aproape de a ajunge sexagenar, umblam prin Miranda do Douro, începând aventura de neuitat a ceea ce avea să fie pregătirea şi elaborarea cărţii *Călătorie în Portugalia*. Titlul nu era întâmplător. Prin el, voiam ca cititorul să-şi dea seama, încă de la prima pagină, că despre asta era vorba, despre o călătorie într-un loc, anume în Portugalia. Pentru a-mi înrădăcina mie în spirit această idee, am ieşit din ţară prin Monção şi, timp de o săptămână, am mers prin Galiza şi Leon până ce, cu ochii deja limpeziţi de imaginile obişnuite, am pornit să descopăr locul unde m-am născut. Îmi amintesc că m-am oprit la mijlocul podului care uneşte cele două maluri ale râului, de o parte Douro, de cealaltă Duero, şi că am căutat în zadar sau m-am prefăcut a căuta linia graniţei care, părând că desparte, de fapt uneşte cele două ţări. M-am gândit atunci că o modalitate bună de a începe cartea ar fi să parodiez

faimosul „*Sermão de Santo António aos Peixes*“[1] de Padre António Vieira, adresându-mă peştilor care înoată în apele râului Douro şi întrebându-i de care parte simţeau ei că aparţin, o expresie poate prea evidentă a unui vis naiv de prietenie, de tovărăşie, de colaborare reciprocă între Portugalia şi Spania. N-a fost în zadar propunerea mea utopică. Chiar în acel loc de la râu, înconjuraţi de apa comună, s-au întâlnit de curând reprezentanţii a 175 de municipii riverane de pe o parte şi de pe cealaltă, pentru a dezbate înfiinţarea unei grupări capabile să coordoneze acţiunile de dezvoltare şi pentru a defini planuri viabile de viitor. Poate nici unul dintre cei prezenţi n-a citit versiunea mea a predicii lui Padre António Vieira, dar spiritul locului îi tot chema de vreo treizeci de ani, iar ei s-au dus. Bun venit tuturor.

1. „Predica Sfântului Anton către peşti“ este o alegorie scrisă de părintele António Vieira (Sf. Anton de Padova) în 1654, cu referire la modul abuziv în care portughezii colonizatori tratau popoarele indigene din Brazilia.

11 martie

Bun-simţ

Mijloacele de comunicare din toată lumea au publicat ştirea: Obama proclamă sfârşitul barierelor ideologice în cercetarea bolilor care sunt adevărate martirii pentru fiinţele umane. Unii susţin intenţia preşedintelui Obama de a fundamenta deciziile ştiinţifice prin ştiinţă, prin rapoarte ale oamenilor de ştiinţă acreditaţi şi cu experienţă, şi nu pe calea unei filiaţii politice sau ideologice. Pe scurt, Obama consideră că a suprima sau a altera descoperirile ştiinţifice sau tehnologice pe baza unor idei sau credinţe înseamnă a păcătui împotriva onestităţii. Pentru alţii, totuşi, păcatul este a efectua cercetarea pe celule-mamă, de aceea ziarul Vaticanului *L'Osservatore Romano* a răspuns amintind că recunoaşterea demnităţii personale trebuie aplicată tuturor fazelor existenţei fiinţei umane, orice ar vrea să însemne asta, în timp ce episcopii Statelor Unite spuneau că este o victorie tristă a politicii asupra ştiinţei şi a eticii, şi asta, chiar că nu mai ştim ce vrea să însemne, pentru că ar trebui să ne apucăm să

jonglăm cu variabile precum dogme, credinţă, mistere, prea multe pentru ora asta.

Şi dacă tot suntem într-un context religios, trebuie să mărturisesc că mi-ar fi plăcut să citesc azi despre manifestaţiile de bucurie ale mulţimilor de oameni afectaţi de boli precum alzheimer, parkinson sau diabet. Ce zi mare pentru ei, ce zi mare pentru bunul-simţ.

12 martie

Sărutând numele

Când s-a inaugurat în Argentina monumentul dedicat victimelor dictaturii, mamele acestora, care erau ghizii noştri, ne arătau, s-ar putea spune cu mândria cu care mamele vorbesc de obicei despre copiii lor: „Uite, aici e fiul meu, acolo e al lui Juan Gelman, ăsta e un nepot...". Erau pur şi simplu nume săpate în piatră, nume sărutate de mii de ori, eu însumi le-am sărutat, cum s-au sărutat azi în Madrid numele victimelor celui mai grav atentat care a avut loc în Europa, pe 11 martie, la cinci ani de la o zi pe care cu greu o vom putea uita, fiindcă teroarea a tăiat adânc, până în inima societăţii spaniole. Cu siguranţă ca să reuşim să dispreţuim şi mai

mult cauzele lor şi, o dată pentru totdeauna, metoda pe care o folosesc, teroarea ca unic argument, blestemaţi să fie.

Azi vedeam mamele îmbrăţişate, victimele contemplându-se, vrând poate să vadă în ochii celorlalţi privirea celor pierduţi. Mi-am amintit că spusesem acum ceva vreme despre acea imagine că era sfâşietor de frumoasă. Pilar îmi cere să o scot din nou la iveală. Prin îmbrăţişarea mea dată victimelor şi sărutul meu dat numelor scrise în memoria noastră.

În Spania, „a se solidariza" e un verb care se conjugă în fiecare zi simultan la cele trei timpuri: prezent, trecut şi viitor. Amintirea solidarităţii trecute întăreşte solidaritatea de care are nevoie prezentul, iar amândouă împreună pregătesc drumul pentru ca solidaritatea să ajungă în viitor să se manifeste din nou în toată măreţia ei. 11 martie n-a fost doar o zi de durere şi lacrimi, a fost şi ziua în care spiritul solidar al poporului spaniol a urcat până la sublim cu o demnitate care m-a mişcat profund şi care mă emoţionează şi azi când mi-o aduc aminte. Frumosul nu e doar o categorie a esteticului, îl putem găsi şi în acţiunea morală. De aceea voi spune că de puţine ori, în orice loc din lume, chipul unui popor rănit de tragedie a purtat atâta frumuseţe.

13 martie

Democrația într-un taxi

Eminentul om de stat italian cunoscut sub numele de Silvio Berlusconi, și sub porecla de *Il Cavaliere*, tocmai a debitat din privilegiatul său creier o idee care îl plasează în mod clar în capul plutonului marilor gânditori politici. El ar vrea, pentru a remedia lungile, monotonele și greoaiele dezbateri și a facilita birocrația în primării, senat și parlament, să fie șefii parlamentari cei care să exercite puterea de reprezentare, eliminând astfel greutatea moartă a câtorva sute de deputați și senatori care, în majoritatea cazurilor, nu deschid gura decât ca să caște. Mie, trebuie să recunosc, mi se pare o idee bună. Reprezentanții celor mai mari partide, trei sau patru să zicem, ar lua împreună un taxi spre un restaurant unde, în jurul unei mese copioase, ar lua deciziile pertinente. În urma lor ar veni, dar cu bicicleta, reprezentanții partidelor mai mici, care ar mânca la tejghea, în cazul în care există, sau la o cafenea în apropiere. Nimic mai democratic. Pe drum ar putea chiar să înceapă să se gândească să desființeze și aceste clădiri impunătoare, arogante

şi vanitoase numite parlamente şi senate, izvoare de nesfârşite certuri şi cheltuieli ridicate care nu sunt în folosul poporului. Din reducere în reducere cred că am ajunge la agora grecilor. Evident, agora, dar fără greci. Îmi veţi spune că pe acest *Cavaliere* nu trebuie să-l luăm în serios. Da, dar pericolul este că până la urmă n-o să-i mai luăm în serios pe cei care l-au ales.

15 martie

Preşedinta

Textul acesta încheie jumătate de an de muncă. Alte munci şi alţi ani vor urma, dacă aşa doreşte destinul. Azi, printr-o coincidenţă şi ziua ei, tema mea e Pilar. Nimic surprinzător pentru cine vrea să-şi aducă aminte ce am spus şi scris despre ea în aproape un sfert de veac pe care îl avem împreună. De data asta, totuşi, vreau mai mult decât orice să las consemnat ce înseamnă ea pentru mine, nu atât pentru că este soţia pe care o iubesc (acestea sunt lucruri care ne privesc pe noi), ci pentru că graţie inteligenţei ei, capacităţii ei creatoare, sensibilităţii ei, şi, de asemenea, tenacităţii ei, viaţa acestui scriitor a putut să fie, mai mult decât cea a

unui autor de un oarecare succes, cea a unei continue ascensiuni umane. Lipsea, dar asta nu-mi puteam imagina eu, idealizarea şi concretizarea unui lucru care să depăşească sfera activităţii profesionale sau ceva care putea fi reprezentat ca prelungirea ei naturală. Aşa s-a născut Fundaţia, lucrare ce a luat fiinţă numai datorită lui Pilar, al cărei viitor nu e de conceput în ochii mei fără prezenţa ei, fără acţiunea ei, fără geniul ei special. Las în mâinile ei destinul operei pe care a creat-o, progresul ei, dezvoltarea ei. Nimeni nu o merita mai mult decât ea, nici pe departe. Fundaţia e o oglindă în care ne reflectăm amândoi, dar mâna care o susţine, mâna fermă care o susţine, e a lui Pilar. Ei mă încredinţez mai mult decât oricui altcuiva. Aproape îmi vine să spun: acesta e testamentul meu. Să nu ne speriem, totuşi, nu voi muri, Preşedinta nu mi-ar permite. I-am datorat deja viaţa mea o dată, acum va trebui să protejeze şi să apere viaţa Fundaţiei. Împotriva tuturor şi a orice. Fără milă, dacă va fi nevoie.

Cuprins

Septembrie 2008 9

Cuvinte pentru un oraş 11
Iertare pentru Darwin ? 16
George Bush sau epoca minciunii 18
Berlusconi & Co. 20
La cimitirul din Pulianas 22
Aznar, oracolul 25
Biografii 28
Divorţuri şi biblioteci 30
Pură aparenţă 32
Testul curăţeniei 34
Limpede ca apa 37
Speranţe şi utopii 40

Octombrie 2008 43

Unde e stânga ? 45
Duşmanii de acasă 47
Despre Fernando Pessoa 50

Cealaltă parte 54
Aceeaşi poveste 55
Dumnezeu şi Ratzinger 58
Eduardo Lourenço 61
Jorge Amado 65
Carlos Fuentes 68
Federico Mayor Zaragoza 71
Dumnezeu ca problemă 75
Crimă (financiară) împotriva umanităţii 82
Constituţii şi realităţi 87
Chico Buarque de Holanda 89
Au călăii suflet ? 91
José Luis Sampedro 97
Când mă fac mare vreau să fiu ca Rita 98
Fernando Meirelles & Co. 100
Noul capitalism ? 102
Întrebarea 106

Noiembrie 2008 107

Minciună, adevăr 109
Războiul care n-a mai avut loc 110
Guantánamo 112
106 ani 114
Cuvinte 116
Rosa Parks 117
Reţetă pentru a ucide un om 119
Bătrâni şi tineri 122
Dogme 123
Rcp 124
86 de ani 125
Viu, foarte viu 126
Inundaţie 127

Toate numele 128
În Brazilia 130
Dobitoace 130
Două veşti 132
Pagina infinită a internetului 134
O zi trăită 135
Educaţie Sexuală 136
Livraria Cultura 138
Decembrie 2008 141
Diferenţe 143
Solomon se întoarce la Belém 145
Pentru cei interesaţi 146
Saviano 146
Calle Santa Fe 149
Omagiu 150
Baltasar Garzón (I) 151
Baltasar Garzón (II) 152
Borges 154
Lovitura finală 155
Cuvinte 157
Editori 158
Gaza 160
Un an mai târziu 161
Crăciun 163
Cină 163
Cumnaţi 165
Carte 166
Israel 167
Ianuarie 2009 169

Bilanţ 171
Sarkozy cel iresponsabil 172
„No nos abandones“ 173
De la pietrele lui David la tancurile lui Goliat 177
Pentru Gaza 182
Să ne imaginăm 184
Preşedinţi 186
Ángel González 187
Aşa pare 188
Lapidări şi alte orori 190
Cealaltă criză 191
Obama 192
De unde ? 194
Israel şi derivaţii săi 195
Ce ? 196
Clinton ? 197
Rodham 199
Gervasio Sánchez 199
Ştafetă 201

Februarie 2009 203

Pâine 205
Davos 207
Bancheri 208
Adolf Eichmann 210
Sampaio 212
Vaticăneli 213
Sigifredo 216
Atei 217
Le spunem 219

Pene chinezești 220
Maltratări 221
Moartea la ușă 223
Ce e de făcut cu italienii ? 224
Susi 226
Paco 228
Scrisoare către Antonio Machado 230
Stânga 232
Justiții 233
Câine de apă 234
Martie 2009 237
Gonçalo M. Tavares 239
Alegeri 240
Observare 241
Observare din nou 242
8 Martie 244
Douro-Duero 246
Bun-simț 248
Sărutând numele 249
Democrația într-un taxi 251
Președinta 252

SERIA DE AUTOR

JOSÉ SARAMAGO

„Cum sunt lucrurile atunci când nu ne uităm la ele? Am pus întrebarea asta, care mi se pare pe zi ce trece mai puţin nesocotită, de multe ori pe când eram copil, dar numai mie însumi, nu părinţilor sau profesorilor, pentru că bănuiam că or să râdă de naivitatea mea (sau de prostia mea, după vreo părere mai radicală) şi or să-mi dea singurul răspuns care nu m-ar convinge niciodată: «Lucrurile, atunci când ne uităm la ele, sunt la fel ca atunci când nu ne uităm».“

José Saramago

„Prin fraza sa, pe care o construieşte cum nimeni altul, José Saramago se numără printre cei mai originali scriitori ai literaturii universale. Proza sa este o voce care le cuprinde pe toate celelalte: prea puţini mai scriu ca el, atât de cuprinzător şi totuşi atât de liber.“

The Guardian

„Saramago este unul dintre cei mai originali scriitori europeni contemporani. Prin *Caietul*, care are drept instrumente curiozitatea ironică şi pesimismul meditativ, el transformă improbabilul în lucruri de neuitat.“

New York Times

EDITURA POLIROM

ISBN 978-973-46-1843-9

www.polirom.ro